

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DIŞ POLİTİKADA LİDERLİK: FATİN RÜŞTÜ ZORLU
ÖRNEĞİ

Kürşat KAN
DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŞ

Konya-2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı Kürşat KAN

Numarası 104129002002

Ana Bilim / Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı Dış Politikada Liderlik: Fatih Rüştü Zorlu Örneği

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kürşat KAN
	Numarası	104129002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ
Tezin Adı	Dış Politikada Liderlik: Fatın Rüştü Zorlu Örneği	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Dış Politikada Liderlik: Fatın Rüştü Zorlu Örneği** başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Şaban H. Çalın	Danışman	
Prof. Dr. Muri Yundusev	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Taylan Özgür Bay	Üye	
Doç. Dr. Mehmet Mercuk	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Eden Özüik	Üye	

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kürşat KAN
	Numarası	104129002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ
Tezin Adı	Dış Politikada Liderlik: Fatin Rüştü Zorlu Örneği	

ÖZET

Dış Politikada Liderlik: Fatin Rüştü Zorlu Örneği

Bu çalışmanın ana amacı Fatin Rüştü Zorlunun liderlik özelliklerini ortaya koymaktır. Bu maksatla, Fatin Rüştü Zorlu'nun bakanlık yaptığı dönemlerdeki söylemleri derlenmiş, Hermann ve diğerleri tarafından geliştirilmiş olan liderlik profili analizi yöntemi kullanılarak Fatin Rüştü Zorlunun liderlik özellikleri belirlenmiştir.

Liderlik Profil Analizinin ortaya koyduğu nicel verilerin yanında, Demokrat Parti'nin siyasal serüveni ve Demokrat Parti dönemi önemli dış politik gelişmeler özetlenmiştir. Ayrıca, Fatin Rüştü Zorlu'nun biyografisi ve politik eylemleri kronolojik bir biçimde ortaya konmuştur. Fatin Rüştü Zorlunun izlediği dış politikanın Liderlik Profili Analizi sonucunda elde ettiğimiz nicel verilerle örtüşüp örtüşmediği de ele alınmıştır.

Bu tezin uygulama bölümünde Zorlu'nun derlenen söylemleri Liderlik Profili Analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve Liderlik Profili Analizinde yer alan yedi tane kişilik özelliği için değerler elde edilmiştir. Bu yedi tane kişilik özelliğine dayanılarak analiz sonucunda Zorlu'nun "Uzlaşmacı Lider" özelliklerine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Zorlu'yu tanıyan kişilerin onun kişiliğiyle ilgili söylemiş oldukları sözler analiz sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Bu araştırmada elde edilen Zorlu'nun kişilik özellikleri ile örtüşmeyen, tanıklıklar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Demokrat Parti, Fatin Rüştü Zorlu, Dış Politika Analizi, Liderlik Profili Analizi, İçerik Analizi

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kürşat KAN		
	Numarası	104129002002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ		
Tezin İngilizce Adı	Leadership in Foreign Policy: The Case of Fatin Rüştü Zorlu			

SUMMARY

Leadership in Foreign Policy: The Case of Fatin Rüştü Zorlu

This study investigates the leadership traits of Fatin Rüştü Zorlu using content analysis. Fatin Rüştü Zorlu's available speeches and press interviews as the minister of foreign affairs were collected and his leadership traits were analysed through the Leadership Profile Analysis developed by Herman and her associates.

Democrat Party's policy, politic developments of the period, Fatin Rüştü Zorlu's biography and his political moves are summarized to contextualize the quantitative data revealed by The Leadership Trait Analysis. Additionally, Fatin Rüştü Zorlu's actual political moves and his contemporaries' words about him were corroborated with the traits determined through Leadership Trait Analysis. The corroboration of both types of data showed that some of the traits determined through Leadership Trait Analysis do not match with the words of people who knew him personally.

Keywords: Democrat Party, Fatin Rustu Zorlu, Foreign Policy Analysis, Leadership Trait Analysis, Content Analysis

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM- KARAR ALMA VE DIŞ POLİTİKADA LİDERLİK.....	8
1.1 DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMA	8
1.1.1 Dış Politika Analizi	8
1.1.2 Dış Politikada Analiz Düzeyleri	9
1.1.2.1 Analiz Düzeyi Olarak Devlet.....	11
1.1.2.2 Rasyonel Üniter Aktör Modeli	13
1.1.2.3 Bürokratik, Örgütsel ve Toplumsal Modeller.....	16
1.1.3 Karar Alma	17
1.1.4 Analiz Düzeyi Olarak Birey	22
1.2. Dış Politikada Karar Alıcı Olarak Lider	24
1.2.1 Liderliği Etkileyen İçsel ve Dışsal Faktörler	24
1.2.2 Lider Tipleri.....	26
1.2.2.1 Rejim Türüne Göre Liderlik	27
1.2.2.2 Kişisel Özellikler	30
1.2.2.3 Bilişsel Özellikler	33
1.2.2.4 Biyolojik Özellikler	35
1.2.3 Bürokrasi ve Kamuoyunun Karar Alma Sürecine Etkisi	36
1.2.4 Dış Politikada Liderliğin Geleceği	40
1.3 Sonuç.....	41
İKİNCİ BÖLÜM-DEMOKRAT PARTİ VE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	43
2.1. Demokrat Parti	43
2.1.1. Demokrat Partiyi Ortaya Çıkaran Gelişmeler ve Kuruluşu.....	43
2.1.2. Demokrat Partinin Kurulması ve Muhalefet Yılları	44
2.1.3. Demokrat Partinin İktidar Yılları	51
2.1.3.1. Yükseliş Yılları	51
2.1.3.2. İktidar Hastalığının Başladığı Yıllar.....	54
2.1.3.3. Çöküş	58
2.2. DP Dönemi Önemli Dış Politik Gelişmeler	62

2.2.1 Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması.....	62
2.2.2 Bağdat Paktı.....	64
2.2.3. Balkan Paktı.....	65
2.3. Sonuç.....	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-FATİN RÜŞTÜ ZORLU'NUN HAYATI VE GÖREVLERİ .	68
3.1 FATİN RÜŞTÜ ZORLU'NUN HAYATI	68
3.1.1 Çocukluğu ve Eğitimi.....	68
3.1.2 Memuriyetinin İlk Yılları	69
3.1.3 Ticaret ve İktisat Dairesi ve NATO Daimi Delegeği Görevleri.....	70
3.1.4 Başbakan Yardımcılığı ve Devlet Bakanlığı (1954).....	72
3.1.4.1 Londra Konferansı (29 Ağustos 1955)	73
3.1.4.2 Devlet Bakanlığında İstifası (29 Kasım 1955)	75
3.1.5 Zorlu'nun Dışişleri Bakanlığı Dönemindeki Faaliyetleri.....	78
3.1.5.1 Zürih ve Londra Anlaşmaları.....	84
3.1.5.2 Ortak Pazar'a Üyelik Başvurusu.....	86
3.1.6 Fatin Rüştü Zorlu'nun Tutuklanması	88
3.1.7 Fatin Rüştü Zorlu'nun Yargılanması	88
3.1.8 Mahkemedeği Tavırları ve İdam Edilmesi	92
3.2 Sonuç.....	94
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: LİDERLİK PROFİLİ ANALİZİ METODU	96
4.1.Liderlik Profili Analizi.....	96
4.2 Liderlik Profili Analizine Bağlamsal Girdilerin Dahil Edilmesi	107
4.3 LPA'nın Geçerliliği (Validity).....	108
4.3.1 Spontane Materyal Konusu	108
4.4 Sonuç.....	110
Çalışmada kullanılacak yönetmin anlatıldığı bu bölümden sonra, bir sonraki bölümde Fatin Rüştü Zorlu'ya bu yönetmin uygulanışı beşinci bölümün konusunu oluşturmaktadır.	111
BEŞİNCİ BÖLÜM-VERİ ANALİZİ.....	112
5.1. Araştırma Sorusu 1.....	113
5.2. Araştırma Sorusu 2.....	115

5.3. Araştırma Sorusu 3.....	115
5.4. Araştırma Sorusu 4.....	116
5.5. Araştırma Sorusu 5.....	117
5.6. Araştırma Sorusu 6.....	117
5.7 Sonuç.....	120
SONUÇ.....	121
EKLER.....	151

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi

B.C.A: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B.C.A,030.01: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğu Evrakı Kataloğu

B.C.A,030.10: Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğu Evrakı Kataloğu

B.C.A,030.11: Müşterek Kararnameler Kataloğu

B.C.A,030.18: Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu

B.C.A,010.09: Yassıada Mahkeme Tutanakları

BM: Birleşmiş Milletler

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

CIA: Central Intelligence Agency (ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Çev.: Çeviren

DP: Demokrat Parti

DPA: Dış Politika Analizi

ENOSİS: Birleşme. (Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi)

EOKA: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston. (Yunanistan ile birleşmeyi gerçekleştirmek için kurulan terör örgütü.)

FAO Örgütü): Food and Agriculture Organization (BM Gıda ve Tarım Örgütü)

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KTC: Kıbrıs Türktür Cemiyeti

LPA: Liderlik Profili Analizi

MBK: Milli Birlik Komitesi

NATO: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OEEC: Organisation for European Economic Co-operation (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü)

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
RAM: Rasyonel Aktör Modeli
SEATO: South East Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı)
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM.Z.C.: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TCK: Türk Ceza Kanunu
THY: Türk Hava Yolları
TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı
TTK: Türk Tarih Kurumu

TABLO 4. 1 Liderlikle Alakalı Kişilik Özellikleri Ve Kodlama	98
TABLO 4. 2 Siyasi Engellerle Başa Çıkma Açısından Liderlik	102
TABLO 4. 3 Bilgiye Açıklık Değişkeninin Belirlenmesinde Uygulanacak Kurallar	103
TABLO 4. 4 Hedef Odağı Açısından Liderlik	104
TABLO 4. 5 İç Grup Önyargısı Ve Başkalarına Karşı Güvensizlik Açısından Liderlik	105
TABLO 4. 6 Siyasi Engellerle Başa Çıkma, Bilgiye Açıklık Ve Motivasyonun Fonksiyonu Olarak Liderlik Profili	106
TABLO 4. 7 “Profil Plus” Programını Kullanarak Yapılan Liderlik Profili Analizi’nin Adımları	110
TABLO 5. 1 Derlenen Söylemler Hakkında Bilgi	113
TABLO 5. 2 Norm Grup İle Fatin Rüştü Zorlu’nun Kişilik Özelliği Puanlarının Karşılaştırılması	115
TABLO 5. 3 Bilgiye Açıklık Değişkeninin Belirlenmesinde Uygulanacak Kurallar	116
TABLO 5. 4 Hedef Odağı Açısından Liderlik	116
TABLO 5. 5 Shapiro-Wilk Testi Sonuçları	118
TABLO 5. 6 Fatin Rüştü Zorlunun Kıbrıs, Batı Bloğu Ve Nato, Ortadoğu Konularıyla İlgili Lpa Puanları Ve One-Way Anova Sonuçları	119
TABLO 5. 7 Fatin Rüştü Zorlunun Kıbrıs, Batı Bloğu Vve Nato, Ortadoğu Konularıyla İlgili Özgüven Kişilik Özelliği Puanları Vve Non Parametrik Kruskal-Wallis Testi Sonucu	120

GİRİŞ

Dış politika, egemen bir aktör (devlet) tarafından yürütülen, resmi dış ilişkilerin toplamıdır diyebiliriz. Dış politikayı oluşturan kararlar devletin karar alma mekanizması aracılığıyla oluşturulmakta ancak uluslararası, ulusal ve bireysel düzeylerde birçok faktörün etkisi altında şekillendirilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin temelini devletler olarak tanımlayan ve karar alma biriminin üniter bir rasyonel aktör olarak değerlendirilebileceğini öne süren realist yaklaşımın etkisiyle, dış politikayı belirleyen bir etken olarak içsel unsurlar dış politika analizinde uzun süre ihmal edilmiştir. Ancak günümüzde, devletlerin dış politikalarının bu tür genellemelerle açıklanmasının eksik değerlendirmelere yol açacağı yaygın şekilde kabul edilmektedir.

Dış politikanın farklı kaynaklarını ve dış politikanın belirlendiği süreçleri kapsamlı bir biçimde açıklama girişimlerinin bir sonucu olarak Dış Politika Analizi (DPA) yaklaşımı geliştirilmiştir. Dış Politika Analizinin temelinde bir devlete ait dış politikanın anlaşılması ve açıklanması bulunmaktadır. Dış politika ise bir devletin kendi sınırlarının dışındaki bir alanı hedef alarak yürüttüğü politikaların toplamıdır. Bir dış politika kararının değerlendirilmesi ise birçok boyutu olan ve farklı aşamalardan geçen, bu sebeple de oldukça zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreç ise genel olarak araştırmaya odaklanma, problemlerin tanımlanması, problemin sunuşu, algı, amaç gibi değişkenlerin incelenmesinden oluşmaktadır.

Klasik ya da geleneksel dönem dış politika analizlerinde öncelik bir devletin gücünü ve güvenliğini artırmaya verilmiştir. Ülkelerin gelecekteki ya da savaşa girmeleri gibi hususlarda nasıl davranması gerektiği ilk çalışmaların ana teması olmuştur. Devletlerin temel aktör olarak ele alındığı geleneksel yaklaşımların ardından, başta liderler ve kamuoyu olmak üzere başka birimlerin de ele alındığı çalışmalar yapılmaya başlamıştır (Janis, 1972:9; Hermann, 1978:69-102; Allison, 1971; Allison ve Zelikow, 1999).

Geleneksel dış politika analizine göre herhangi bir devletin dış politikasını çözümleyebilmek için, devletlerin rasyonel kar-zarar hesaplarının yanında, siyasal sistem ve karar alıcıların kişisel özellikleri de dikkate alınmalıdır. DPA yaklaşımının başlıca iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, dış politikayı karar alıcılar

tarafından alınan bir kararlar bütünü olarak görmesidir. DPA'nın ikinci özelliği ise, rasyonel insan kavramını reddederek, insanı psikolojik ve sosyolojik bakımdan koşullanmış biçimiyle anlamaya çalışmasıdır. Yani dış politika karar alıcıları, karar alma sürecinde sadece ulusal ve uluslararası ortamlardan gelen baskı, destek, talep ve benzeri girdileri değil, aynı zamanda kendi dünya görüşlerini, ulusal çıkar anlayışlarını, hedeflerini ve algılamalarını da dikkate alırlar (Aydın, 1990).

Dolayısıyla Dış Politika Analizi, ulusal ve uluslararası faktörlerin yanında, devlet adına hareket etmekte olan karar vericilerin ideoloji, güdü, değer, liderlik özellikleri, kişilik yapısı ve bilişsel süreçlerini de göz önünde bulunduran geniş bir analiz çerçevesine sahiptir. Makro yaklaşımların aksine Dış Politika Analizi, devletin karar alma sürecine ve devletin uluslararası sistemle olan ilişkisinin çeşitli boyutlarına odaklanarak, uluslararası ilişkilere “mikro” düzeyde açıklama getiren bir yaklaşımdır (Rosenau, 1980:10).

1950'lerden önce tanımlayıcı ve yorumlayıcı olan Dış Politika Analizi 1962'de Snyder, Bruck ve Sapin'in “Dış Politikada Karar Alma” eseriyle değişmiş ve işin içine psikoloji de katılmıştır (Snyder vd., 1962). Bu çalışmada, kararların devletler ya da hükümetler adına bireyler tarafından alındığını, bu sebeple de liderlerin kişisel özelliklerinin (değerler, algı, tutum vs) bu kararları etkilediği ileri sürülmektedir.

1976'da Robert Jervis yazdığı “Uluslararası Politikada Algılama ve Yanlış Algılama” adlı eseriyle psikolojiyi uluslararası ilişkilerin merkezine oturtmuştur (Jervis,1976). Bu çalışmalarla devlet merkezli ve çevre faktörlü analizlerin yetersizliği ortaya konmuş, birey odaklı öğelerin karar alma süreçlerindeki etkisi de analize tabi tutulmuştur. Bu bağlamda liderlerin kararları, başarıları ve başarısızlıklarının da büyük ölçüde kişilikleriyle ilintili olduğu iddia edilmiştir. Liderlerin dünyaya bakışları ve olayları algılamaları ile ekibi ve ekibinden nasıl yararlandığına ilişkin analizler onların kişiliğini ortaya koymakta; bu da liderlerin karar alma sürecine yaptığı etkiyi göstermektedir (George,1980).

1960 sonrası uluslararası ilişkiler disiplininde normatif yaklaşım yerini ampirik yaklaşıma, nitel araştırma yöntemleri de yerini nicel araştırma yöntemlerine bırakmaya başlamıştır. Liderler üzerine yapılan çalışmalarda psikolojik biyografi de nicel veriler de bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Margaret

Hermann ve David G. Winter yaptığı analizlerle, liderin kişiliği ve karakteristik özelliklerinin, dış politika kararları üzerindeki etkilerini birçok açıdan incelemeye çalışmışlardır (Hermann, 1980; Winter, 1992). Ole Holsti ile inanç sistemi ve bilişsel süreçler liderlik çalışmalarına eklenmiştir (Holsti, 1962).

Amprık çalışmalara esas olacak resmi bilginin alınmadığı bazı durumlarda, liderler çeşitli metotlarla “uzaktan” değerlendirilmiştir. Liderlerin özgeçmiş, konuşmaları, notları ve kendisiyle yapılan röportajlar bu değerlendirmelerde kullanılmıştır. Hermann’ın çalışmaları liderin birey olarak ele alınmasında ve kişilik analizinde disipline önemli katkı sağlamıştır. Hermann bu çalışmalarda, kişisel özelliklerin dış politika kararları üzerinde etkili olduğunu belirtir (Hermann ve Preston, 1994:75-96).

Holsti’nin geliştirdiği “Operasyonel Kod” analizi, karar alıcıların siyasi düşüncelerini araştırmak için liderlerin düşüncelerini, siyasi durumlara karşı asıl eğilimlerini, dış politika kararını nasıl tercih ettiklerini anlamamızı sağlayan bir araçtır. Yani “Operasyonel Kod” analizi, “Liderin insan ilişkilerinde güç kullanımına dair bildikleri, hissettikleri ve istekleri nedir?” sorusunun cevabını arar. Liderin kendisi ve diğerleri ile etkileşimleri hakkında sahip olduğu inanç sistemlerini açıklamayı amaçlar.

“Operasyonel Kod”da bir siyasi liderin çekirdek inanç sistemi üzerine araştırma yapılır. Hermann’ın “Liderlik Profili Analizi” yöntemi gibi “Operasyonel Kod” analizi de liderlerin kullandıkları kelimelerin kendilerine ayna tuttuğunu varsaymaktadır. Çağdaş analizlerde “operasyonel kod” felsefi ve araçsal değerlerden ibaret olan bir inanç sistemine karşılık gelir. Mevcut çalışmalarda, inançlar “gerçekliğin öznel temsilleri” olarak kabul edilir ve operasyonel kod analizinin merkezini oluştururlar.

Liderlerin dış politikadaki rollerinin analiz edilebilmesi amacıyla Margaret Hermann tarafından geliştirilen Liderlik Profili Analizi (LPA) politikacıların kişilik özelliklerini nicel verilerle ortaya koyan “uzaktan kişilik değerlendirme” tekniğidir. Bu çalışmada bu yöntem kullanılmıştır.

Fatin Rüştü Zorlu’nun Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemde (1957-1960) ortaya çıkan dış politika konuları, üzerinden yarım asırdan fazla geçmesine rağmen hala Türk dış politikasının en önemli konularını oluşturmaktadır. Fatin Rüştü Zorlu’nun

dışışleri bakanlığı yaptığı dönemde, Fatin Rüştü Zorlu sadece önemli kararların mimarı olmamış aynı zamanda dış politika yapımında genel olarak dışışleri bakanının etkisini de artırmıştır. Bunun sebeplerinden birisi Başbakan Adnan Menderes'in iç politikada muhalefetle yaşanan çekişmeyle daha çok ilgilenmesi olabilir. Zorlu'nun Menderes'e yakınlığı ve Menderes'in güvenini kazanmış olması bu süreçte etkin bir rol oynamıştır. İkincisi, kendinden önceki bakan Köprülü ile kıyaslandığında, Zorlu'nun inisiyatif ve hatta risk almayı seven liderlik özelliklerinden kaynaklansa gerektir. Üçüncü sebep ise Zorlu'nun meslekten gelen bir dışışleri bakanı olmasında aranmalıdır. Zorlu özellikle kendisine yakın diplomatlarla çalışarak dışışlerinin geleneksel rolünü sağlamlaştırmıştır.

Gerçekten de meslekte başarılı bir diplomat olan Zorlu, Menderes'le kişisel ve akrabalık ilişkileri yanında, bir bürokrat olarak da yakından çalışma fırsatı bulmuş, zamanla Başbakanın güvenini kazandığından daha fazla inisiyatif alabilmiştir. 1959-1960 Kıbrıs Anlaşmaları büyük oranda Zorlu'nun inisiyatifi ile ortaya çıkmıştır. Menderes de dış politika konularında Zorlu'yu hiçbir zaman ihmal etmeyerek resmi danışmanlık görevinin ötesinde özel bir danışman gibi istihdam etmiş ve görüşlerine değer vermiştir.

Zorlu bakanlık yaptığı dönemde Dışışleri Bakanlığı'nın yapısında da değişikliğe gitmiş, dış ekonomik ilişkiler ve yardım konularını da Maliye Bakanlığı'nın bünyesinden Dışışleri Bakanlığı bünyesine dahil etmiştir.

Kıbrıs, Ege, Avrupa Birliğine üyelik, Batı ve İslam dünyası arasında köprü vazifesi gibi bugün bile geçerliliğini koruyan Türk dış politikası konuları ortaya çıktığında Dışışleri Bakanı olan ve bu konularda neredeyse Türkiye'nin kendisinden sonraki rotasını da belirleyen Zorlu, bakanlığı döneminde, bakanlığın kurumsal yapısını da ve bakanların özerkliğinin de bir yerde temelini atan kişi olduğundan; salt tarihsel perspektif dışında da ele alınması gerektiği kanaati ile bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada yöntem olarak LPA kullanılmış, Fatin Rüştü Zorlu'nun liderlik özellikleri bu yöntemle ele alınmıştır. Liderlik Profili Analizi (LPA) politikacıların kişilik özelliklerini nicel verilerle ortaya koyan "uzaktan kişilik değerlendirme" tekniğidir. LPA analiz tekniği politikacıların söylemleri psikolojik kavramlara dayandırılarak geliştirilen içerik analizi kategorileri ışığında işlenirse ve incelenirse

onların dünya görüşleri ve karar alma stilleriyle ilgili önemli bilgiler sunacağı varsayımına dayanmaktadır. LPA politikayla ilişkili yedi temel kişilik özelliği belirlemiş, bu yedi temel özelliği birbirleriyle matrisler aracılığıyla ilişkilendirerek profili çıkarılan politikacının ya da liderin kişiliğiyle ve karar alma stiliyle ilgili çıktılar ortaya koymaya çalışmıştır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir: (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç, (2) güç isteği ve beklentisi, (3) liderin bilişsel kapasitesi, (4) özgüven, (5) liderin hedef odağı, (6) başkalarına karşı güvensizlik, (7) liderin iç-grup önyargısı. LPA tekniğinde bu özellikler birer değişken olarak kullanılarak (1) liderler çevrelerindeki politik engellere nasıl bir tepki verirler?, (2) bilgiye ne ölçüde açıktırlar?; (3) liderin savunduğu durum için özel sebepleri nelerdir? sorularına cevap aranır (Hermann (2003: 178-212).

Soğuk Savaşın en sert yıllarında görev yapan Zorlu, Türk dış politikasında ortaya çıkan yeni durumlarla ilk kez baş etmeye çalışan bir bürokrat ve politikacı olarak değerlendirilebilir. Kendinden önceki Dışişleri Bakanları ile kıyaslandığında Zorlu karşılaştığı her bir dış politika sorununu sahiplenmiş, bu sorunları hem uluslararası sistemin gerekleri hem de Türkiye'nin özgül koşulları ve hedefleri doğrultusunda çözümlenmeye ve çözmeye çalışmıştır. Sorunlardan uzak durmamış, olayların gelişimine göre zaman zaman aktif, zaman zaman da reaktif ve hatta proaktif bir yaklaşım sergilemeyi tercih etmiştir. Gerektiğinde inisiyatif ortaya koymaktan ve risk almaktan çekinmemiştir. İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, NATO'nun kurulması, Avrupa'da birlik oluşturma çabaları, Ortadoğu'nun yeniden karışması, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilme süreci ve Ada'da bağımsızlık, Bağlantısızlar Hareketi (buna Üçüncü Dünya da diyebiliriz), ABD ve SSCB arasında yaşanan yüksek gerilimli ilişkiler, Zorlu'nun görev yaptığı döneme denk düşmüştür. Bu dönem, büyük riskler taşımakla birlikte Zorlu'nun liderlik özelliklerinin ortaya çıkmasına imkan sağlayan bir dönem olarak da değerlendirilmelidir.

Böyle hayati konularla bilfiil ilgilenen bir bakanın bu meseleleri ele alış şekli ve onun kişiliği bu dönem Türk dış politikasını anlamak için hayati önemdedir. Türkiye'nin savaş sularında gezdiği bu tarihi periyod, kronolojik bilgilerin alt alta sıralanması ve kişiden kişiye değişen yorumlarla anlaşılacak ve geçiştirilecek bir dönem değildir. Dünya politikası açısından önemli ve Türkiye için hayati olaylara sahne olan bu karmaşık dönemin aktörlerinin daha nesnel bir gözle olduğu kadar

daha bilimsel bir metotla da ele alınması ihtiyacı açıktır. Bu çalışma ile o dönemin daha iyi kavranması için bir takım yeni veriler ortaya konmuştur. Bakan olarak Zorlu'nun kişiliğinin olaylara etkisi bu çalışmanın sonucunda ortaya konulan bilgilerin ışığında daha doğru kavranacaktır.

Tez konumuzun ortaya konulması için bu çalışmada 6 araştırma sorusu ele alınmıştır. Bunlar; (1) Fatin Rüştü Zorlu'nun söylemlerine dayanılarak LPA sonucu elde edilen 7 kişilik özelliği puanları, norm grup puanlarıyla karşılaştırıldığında ortalama, düşük veya yüksek olarak mı gözlemlenmektedir? (2) LPA'ya göre Fatin Rüştü Zorlu engellere boyun eğen mi yoksa meydan okuyan bir lider midir? (3) LPA'ya göre Fatin Rüştü Zorlu bilgiye açık mı yoksa kapalı bir lider midir? (4) LPA'ya göre Fatin Rüştü Zorlu hedef odaklı mı, yoksa ilişki odaklı bir lider midir? (5) Fatin Rüştü Zorlu LPA'nin belirlediği 8 liderlik tipinden hangisine uymaktadır? (6) Derlenen söylemler “Kıbrıs meselesi”, “Ortadoğu ile ilişkiler” ve “Batı bloğu ve NATO ile ilişkiler” konularına göre gruplandırıldığında Fatin Rüştü Zorlu'nun LPA'de ele alınan 7 kişilik özelliği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

Bu çalışmada ilk bölümde Dış Politika Analizi ve dış politikada liderlik literatürü özetle ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Dış Politika Analizi yaklaşımının ortaya çıkışı, birinci ve ikinci kuşak DPA yaklaşımları bu çerçevede ele alınmıştır. Ayrıca liderlik, liderlik türleri, liderin karar almasını etkileyen faktörler de yine bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

İkinci bölüm de ilk bölüm gibi iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Demokrat Parti'nin kuruluşu, muhalefet dönemi ve iktidar yılları ele alınmıştır. İkinci kısımda ise Demokrat Parti dönemi en önemli dış politik olayları anlatılmaktadır. Bu kısımda özellikle Fatin Rüştü Zorlu'nun bir parçası olduğu konular daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Konular oldukça girift ve tartışmalı olduğundan olabildiğince nesnel olarak ve verilerle desteklenerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü ise Fatin Rüştü Zorlu'nun biyografisi oluşturmaktadır. Fatin Rüştü Zorlu'nun hayatıyla ilgili tüm anlatılar birkaç kaynaktan beslenmektedir. Bu çalışmada da o kaynaklar yardımıyla, kısa ama tüm boyutlarıyla hayatını ele alan biyografisi aktarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde bu tezde kullandığımız LPA metodu ortaya konmuştur. Metod en küçük ayrıntısına kadar ele alınmıştır. Bunun en büyük sebebi ise metodla ilgili Türkçe kaynak olmadığından, yabancı kaynakları okuyamayan araştırmacıların metoda hakim olabilmeleri için bu yol tercih edilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde Fatin Rüştü Zorlu'nun politik biyografisi oluşturulmuştur. LPA kullanarak Zorlu'nun kişisel özelliklerini ortaya koyup, ortaya çıkan kriz durumlarındaki tepkileri bu bölümde ele alınmıştır. Bu bölüm çalışmanın omurgasını da oluşturan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına sebep olan bölüm olmuştur. Fatin Rüştü Zorlu ile ilgili ilk kez böyle bir çalışma yapıldığından haliyle birçok güçlükle karşılaşmıştır. Bu güçlüklerden en önemlisi ve burada bahsetmeye değer olan Zorlu ile ilgili verilere ulaşmada yaşanan zorluklardır. Meclis kürsüsünde yaptığı birkaç konuşma ve *Ayın Tarihi*'nde aktarılan ve kaynağı bir kısmında belirsiz olan birkaç veri dışında, maalesef Zorlu'nun Türk dış politikası, bölgesel veya uluslararası sorunlarla ilgili açıklamaları, demeçleri ya da röportajlarına tam olarak ulaşamamıştır.

Bu konuda tüm ilgili ve yetkililere yapılan başvuru çabaları da beyhude olmuştur. Bu noktada yabancı diplomatların (özellikle ABD'li diplomatların) kendi ülkelerine gönderdikleri bilgi notları bizim çalışmamızda kullandığımız verilerin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Yakın tarihin bu kadar önemli ve etkili kişi ve konularıyla ilgili bu kadar az veri sahibi olmamız bu çalışmanın karşılaştığı en büyük güçlüğü oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM- KARAR ALMA VE DIŞ POLİTİKADA LİDERLİK

1.1 DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMA

1.1.1 Dış Politika Analizi

Dış politika, devletin sahip olduğu gücü kullanarak uluslararası politikada belirlenen hedefleri gerçekleştirebilmek için bir ülkeyi yönetenlerin aldıkları kararlar ve yürüttükleri faaliyetler toplamıdır (Duncan, 2004:138). Bir ülkenin dış politikası lider veya ilgili yönetici elit tarafından ya da yönetim kademesindeki çeşitli kişilerin vardığı anlaşma sonucunda belirlenebilir (Hagan,2001:169-216). Dış politikaya yön veren elitlerin sayısı ve yapısı ise ülkeden ülkeye ve rejimden rejime farklılık arz eder (Kegley ve Wittkopf, 1993:43-44). Rejimin türü ve dış politika kararlarının nasıl bir yönetim yapısı ve yetki paylaşımı içinde alındığı, bir ülkenin dış politikasını analiz ederken kullanılan iki temel unsurdur (Gourevitch,1978:881-912).

Dış politika kararlarında önemli olan bir ülkenin kimliği yani kendini nasıl tanımlayıp anlamlandırdığı ve diğer ülkelerdeki imajıdır (Çalış, 1995:135-159; Kaarbo, 2003:156-163). Dış politika hem genel hedefleri ve hem de bu hedeflere ulaşmak için uluslararası alanda aktörler arasında çeşitli seviyelerde yürütülen ilişkileri içerir (Goldstein ve Pevehouse, 2006:139). Dış politikanın belirlenişi ve uygulanışı, ilgili ülkenin yönetim biçimi ve siyasal kültürü ile yakından ilgilidir. Dış politikayı analiz etmek hem farklı kararları karşılaştırmamıza hem de alınan kararların arkasındaki nedenleri anlamamıza yardımcı olur (Tchantouridze, 2007, <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2007/Tchantouridze.pdf>). Bu ise aynı zamanda hem devlet hem de sistem bazında uluslararası politikadaki gelişmeleri tahmin etmemize imkân sağlar.

Dış politikanın oluşturulmasına etki eden unsurlar farklı şekillerde tasnif edilmişlerdir. Rosenau birey, rol, hükümet, toplum ve sistem sınıflandırmasını yaparken (Rosenau,1980:10); Neack, üçlü bir ayrıma giderek sistem, devlet ve birey üzerinden bu tasnifi yapmaktadır (Neack, 2002:34). Hudson ise daha detaylı bir sınıflandırmayla liderin kişiliği, küçük grup dinamikleri, ulusal özellikler, uluslararası sistem gibi öğeleri analize eklemiştir (Hudson, 2008:16).

İlk dış politika analizleri realistlerin devletlerin davranışlarını anlama ve

açıklama çabalarından oluşmaktadır. Ama dış politika analizini bir yöntem olarak ilk kullananlar Snyder, Bruck ve Sapin'dir. Bu analistler devletin alt katmanlarına inerek karar alma sürecine ve grupların karar alma sürecinde oynadıkları role dikkat çekmişlerdir (Hudson, 2008:15).

Irving Janis küçük grup dinamikleri (Janis, 1972:9); Charles F. Hermann liderin rolü, karar alma kuralları, grup üyelerinin özerkliği (Hermann, 1978:69-102); Graham T. Allison kurumsal süreçler ve bürokratik politikalar gibi konuları analize dahil ederek alana büyük katkılar yapmışlardır (Allison, 1971; Allison ve Zelikow, 1999).

1.1.2 Dış Politikada Analiz Düzeyleri

Uluslararası politikayı anlamak için çeşitli analiz düzeyleri belirlenmiştir. Farklı sınıflandırmalar bulunmakla beraber temelde sistem, devlet ve birey düzeyleri olarak analizler üç düzeyde ele alınmaktadır. İlk olarak Kenneth Waltz böyle bir üçlü ayırmadan söz etmiştir: birey, devletlerin iç işleyişleri ve devletlerden meydana gelen sistem (Waltz, 2001:12).

Uluslararası İlişkilerde “analiz seviyesi problemi”nin tartışılması J. D. Singer’ın 1961’de bu konuda yayımlanan makalesi ile başlar (Singer,1961). Singer her şeyin, “mikro veya makro analiz seviyesi” arasında seçim yapma ile alakalı olduğunu öne sürmektedir (Singer,1961:77). Singer, parçalara veya bütüne, ögelere veya sisteme odaklanılıp odaklanılmayacağı” temasını geliştirerek, Uluslararası İlişkilerde iki analiz seviyesi tespit etmiştir: uluslararası sistem ve ulusal alt-sistemler. Bu formülasyon ile beraber Uluslararası İlişkiler literatüründe “analiz seviyesi” ve “analiz birimi” birbiriyle eşanlamli olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yurdusev, 2007-2008:4).

Tüm bu tartışmalar bütün disiplinlerde var olan bir metodoloji tartışmasıdır aslında. Uluslararası İlişkilerde de bu çalışılacak konunun ne düzeyde ele alınacağı ve neyin inceleneceği konusuna getirmektedir. Yurdusev bu konuda üç analiz seviyesi tahayyül etmiş ve tanımlanmıştır: felsefi seviye (en soyut), teorik seviye (daha az soyut) ve pratik seviye (en az soyut) (Yurdusev, 2007-2008:15). Yine Yurdusev üç analiz birimi tespit eder: tek/bireysel, kolektif/toplumsal ve evrensel/her şeyi kapsayan birimler (Yurdusev, 2007-2008:15). Araştırmacı hangi seviye veya

birimi alırsa alsın, analizinin açıklayıcı olabilmesi için diğerlerini de dikkate alması gerekmektedir. Analiz seviyesi ve analiz birimi birbiriyle ilişkilendirilmesine rağmen, belirli bir analiz seviyesinin tercihi, otomatik olarak belirli bir analiz biriminin seçimini beraberinde getirmemektedir (Yurdusev, 2007-2008:15).

Davranışsal Teori ise Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerinin devlet odaklı yaklaşımlarına karşılık genellemeler yapabilmek amacıyla uluslararası sistem odaklı bir anlayış geliştirmiştir. Singer, Deusch, Kaplan, Mc Clelland gibi düşünürlerin çeşitli sistem sınıflandırmaları bulunmaktadır. Geliştirilen sınıflandırmaların amacı sistemin özelliklerini belirleyerek ortaya çıkabilecek gelişmeleri öngörebilmektir (Tanrısever, 2006:98-99). Sistem “devletler arasındaki ilişkileri şekillendiren karşılıklı etkileşimin koşullarını, kurallarını ve doğasını” ifade eden bir kavramdır (Snyder vd., 1962:73). Sistem bir bütün olarak kabul edilir ve sistem içindeki devletlerin, sistemin yapısına bakılarak ilişkilerinin öngörülebileceği kabul edilir (Duncan, 2004:53).

Analiz düzeyine ilişkin çeşitli çalışmalarda devlet içindeki alt-sistemler, bölgesel örgütlenmeler ve uluslararası kuruluşlar da birer farklı düzey olarak analize dahil edilmektedir. Bununla beraber sayılan uluslararası sistem ve devlet, 1990’lı yıllara kadar genellikle disiplindeki çalışmaların odak noktasını oluşturmuşlardır (Sönmezoğlu, 1995:70). Analiz düzeyi tartışmalarında Waltz ve Singer’in öncülüğünde sürekli referans verilen devlet ve sistem düzeylerine ek olarak, karar alıcı birey de, bir analiz düzeyi olarak literatürde tartışılmaya başlamıştır. Bu süreçte karar alma sürecinin önemini ortaya çıkmasıyla birey de analiz düzeyi olarak önem kazanmıştır. Birey düzeyi de aslında tam anlamıyla yeni değildir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası politikaya dair gelişmeler incelenirken karar alıcılar üzerinde yapılan anlatımlar büyük yer tutmaktaydı (Sönmezoğlu, 1995:74). Bununla birlikte bir analiz düzeyi olarak bireyin kullanılması daha çok karar alma süreci konusundaki literatürün zenginleşmesiyle mümkün olmuştur.

Uluslararası sistem düzeyi uluslararası örgütleri ve sistemin yapısal olarak nitelendirilen özelliklerini içerir (Mingst, 1999:64). Uluslararası İlişkilerin diğer sosyal bilimler ile yakın ilişki içinde bir disiplin olarak gelişmesinin paralelinde, dış politika konusunda sistem yaklaşımı çerçevesinde karar alma ve politika uygulama süreçlerinin incelenmesi önem kazanmıştır (Çalış, 2008:8-9). Küreselleşmenin

etkileri, uluslararası ticaret, ekonomik gelişmişlik gibi konular sistem düzeyinde ele alınır. Ulusal düzey, devletin dış politika kararlarını ve politikaların yürütülmesini etkileyen tüm yönetim birimlerini ve devletin özelliklerini içerir. Devletin ekonomik, coğrafi, jeopolitik özellikleri, rejim türü, askeri kapasitesi, vb. özellikler devletin dış politikada diğer devletler karşısındaki konumunu ve hareket kabiliyetini belirler (Duncan, 2004:147-148). Bireysel düzey ise karar alıcıları şahıs bazında değerlendirir ve bunların kişisel özelliklerinin karar alma sürecindeki etkisini göz önüne alır (Kegley ve Wittkopf, 1993:37-38). Bireyin analiz düzeyi olarak ele alınmasının yanı sıra, karar alma sürecinde bireylerin veya grupların oynadığı roller nedeniyle devlet düzeyinin analizde açıklama birimi olarak kullanıldığı da görülmektedir (Sönmezoğlu, 1995:75).

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki farklı yaklaşımlar hem hangi analiz düzeyinin tercih edileceği hem de seçilen düzeyin hangi yönleriyle ele alınacağı konusunda farklı bakış açıları geliştirmişlerdir (Sönmezoğlu, 1995:68). Örneğin Realizm devlete odaklanırken, Liberalizm bireye öncelik vermektedir. Genel olarak baktığımızda, uluslararası politikayı yalnızca bir düzeyde incelemek gibi bir tercih yapılması gerekmez. Dış politikayı yalnızca karar açısından analiz etmek, kendine özgü durumlar karşısında çeşitli özellikler taşıyan kişilerin kararlarından yola çıkarak olayların kurgulanmasına yol açar. Olayları devletlerin genel politikaları açısından kurgulamak daha geniş açıdan bakarak devletler arası ilişkiler, ülkenin jeopolitik konumu, ekonominin durumu gibi faktörlerin de hesaba katılmasına yol açar (Holsti,1970:233-3009). Buradan sistem düzeyine geçiş ise özellikle anarşik uluslararası ortam, yapısal kısıtlamalar, hegemon gücün etkisi gibi faktörlerin de analize dahil edilmesini zorunlu kılar. Bireyden sisteme ya da sistemden bireye giden bir anlayışla dış politikaya yaklaşmak ya da belirli bir düzeyde analiz yaparken diğerlerine dair etkenleri de incelemeye dâhil etmek, yapılan çalışmalara şüphesiz ki ciddi bir zenginlik ve katkı sağlayacaktır (Rourke, 2001:23).

1.1.2.1 Analiz Düzeyi Olarak Devlet

Devleti kısaca, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan, belirli bir nüfusa sahip, egemenliğini ülke içinde kabul ettiren ve ülke dışında da diğer devlet ve aktörlerce tanınan siyasi organizasyon olarak tanımlayabiliriz (Duncan,

2004:42). Uluslararası İlişkiler disiplinindeki paradigma değişimleri, aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rollerinin ne olduğu konusuna farklı açılardan bakılmasını sağlamışlardır. Konu hakkında yapılan tartışmalara rağmen hâlihazırda devlet, uluslararası ilişkilerde temel aktör konumunu sürdürmektedir (Gilpin, 2003:349;Weiss, 2004:26). Özellikle post-Pozitivist yaklaşımlar devletin bu önceliğini sorgulamışlar; bu bağlamda çok uluslu şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası örgütlerin varlığı da diğer bazı yaklaşımlarca gündeme getirilse de; ulusların beşeri ve ekonomik kaynaklarını kullanabilme ve gerektiğinde güce başvurabilme hakkının hala yalnızca devletlere ait olduğu göz önüne alınarak uluslararası sistemde devleti önceleyen bir aktörün ortaya çıkmadığı genel olarak kabul edilmektedir (Kegley ve Wittkopf, 1993:37-38).

1990'lı yıllarda globalleşme kavramının gittikçe önem kazandığı ve bir toplumsal değişim paradigması ya da bir “analiz birimi” olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bugün globalleşme, sosyolojiden tarihe, siyaset biliminden ekonomiye birçok disiplinde yoğun biçimde kullanılmakta, birçok disiplin için ve özellikle disiplinler arası çalışmalar için inceleme konusu olmaktadır (Kan, 2009). Bununla birlikte, Uluslararası İlişkiler kavramının, bugünkü dünya sistemini ya da sistem içi ilişkileri açıklamada yetersiz olduğu ve özellikle yirminci yüzyılda yaşanan gelişmelerin, artık yalnızca belli birimleri temel alarak sistemi tanımlamaya engel oluşturduğu görülmektedir. Globalleşme ile Uluslararası İlişkiler teorisi arasındaki ilişki hakkında en kapsamlı çalışmayı yapan Clark'ın da belirttiği gibi, milenyumun son on yılında, globalleşmenin genel “tema”sıyla ilgili çalışmalarda o kadar fazla bir artış olmuştur ki, konu Uluslararası İlişkiler'in geleneksel alanını aşan bir alt alan haline gelmiştir (Clark, 1998: 479-480).

Globalleşmenin getirdiği en önemli değişikliklerden birisi aktör konusudur. Klasik anlayışta Uluslararası İlişkilerin temel aktörleri devletler kabul edilirken; globalleşme ile terör örgütü liderleri, devlet başkanları, başbakanlar, bakanlar, çok uluslu şirketlerin yöneticileri, uluslararası örgütlerin başkanları da karakter ve mizaçlarıyla fark yaratmaktadırlar. Bu da kişilik özelliklerinin, aktörlerin yapısını da değiştirdiğini ortaya koymaktadır (Arıboğan, 1997).

Geleneksel yaklaşımlara göre uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devlet olması, devletlerin nasıl karar aldıklarının ve dış politika uygulamalarının nasıl

gerçekleştirildiğinin incelenmesinin birinci nedenidir. İkinci olarak ise analiz düzeyleri arasında en fazla somut verinin devletler hakkında olması, araştırmacıların devlet düzeyinde analize ve karşılaştırmalı çalışmalara yönelmelerine neden olmuştur. Realizm devletleri birbiriyle aynı mantıkla hareket eden rasyonel ve üniter aktörler olarak kabul ederken (Allison ve Zelikow, 1999). birey düzeyinde analize ağırlık veren yaklaşımlar ise devletlerin özgün özellikleri olduğunu, karar alma sürecinin devletten devlete farklı işleyeceğini ve farklı sonuçlar ortaya çıkaracağını öne sürmektedirler. Dolayısıyla karar alma süreci, karar alıcıların tercihleri, halkın ve bürokrasinin beklentileri gibi konular yani bir devletin diğerleriyle mukayesesinden ziyade kendi iç işleyişinin sonuçları, diğer devletlerle ilişkilerinde önemli ölçüde belirleyici olduğu kanaatindedirler (Sönmezoğlu,1995:73-74). Aşağıda rasyonel üniter aktör olarak devlet modeli, buna karşı çıkan görüşler, devlet odaklı diğer modeller ve karar alıcı olarak da birey ele alınacaktır.

1.1.2.2 Rasyonel Üniter Aktör Modeli

Karar alıcının inançlarının ve dünya görüşünün dış politikaya nasıl yansıdığı konusunda iki farklı yaklaşım vardır. İlki, dış politikanın karar alıcının genel politik görüşlerinin bir devamı olduğunu söyler. Bu İdealist yaklaşıma göre, bir lider, kendi vatandaşları için istediğini başka ülkelerin halkları için de arzu etmektedir (Rosenberg, 1986:733-751). Realist yaklaşım ise, iç ve dış politika ayrımı yaptığından her ikisinde de aynı ilkelerin gözetilemeyeceğini iddia eder. Realizme göre, uluslararası politikada kendine yardım ilkesi geçerlidir ve amaç da rasyonel kararlar aracılığı ile devletin kendi çıkarlarını en üst düzeyde elde etmesidir (Morgenthau, 1993:5-7). Dış politika ise devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandıkları bir araç olarak tanımlanmaktadır (Steans vd., 2005:54). Realizme göre ülkeyi yönetenler dış politikayı belirlemeli ve kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirmelidirler (Jacobs ve Shapiro, 1999:592-616). Rasyonel üniter aktör modelinde devlet – özelde ulus devlet – ulusla devletin bütünleştiği ve iç işleyişte farklı görüşlerin kesinlikle olmadığı yekpare bir dış politika yaklaşımına sahip kabul edilir (Çalış, 2001:18).

Bu modelde karar alıcı, önceden belirlenmiş devlet çıkarlarına ve yapısal kısıtlamalara bağlı olarak alternatifler arasından seçim yapan kişidir (Weldes,

1998:216-225). Ülkeyi yöneten kişi kendisi için çalışanlardan tavsiye alır ve kararı verir. Bütün devletlerin de aynı biçimde yönetildiği kabul edilir (Duncan, 2004:155). Rasyonalitenin bu yorumu prosedürel (işlemsel, yöntemsel) rasyonalite olarak adlandırılmaktadır. Diğer yorum ise araçsal rasyonalitedir. Araçsal rasyonalitede karar alıcı istenen sonucu elde etmede en işe yarar yöntemleri kullanmayı seçer. Başarıyı hedeflemekle beraber karar alıcıya zafere giden her yolun mubah olduğu düşüncesine varan bir serbestlik sağlar (Kegley ve Wittkopf, 1993:56-57).

Araştırmacının bakış açısı yani olaylara ve kişilere yaklaşırken kullandığı “kavramsal mercekle” analizin ortaya çıkaracağı sonuca etki eder (Allison, 1969:689-718). Realist Uluslararası İlişkiler teorisi devletleri, hepsi kendine yardım amacı güden üniter aktörler olarak algılar. Bu yüzden de aynı rasyonel mantıkla hareket ettiklerini iddia eder. Bu varsayım bizi karar alma sürecini incelemenin gereksiz olduğu çünkü bütün aktörlerin aynı şekilde hareket edeceği, devletlerin birer rasyonel ve üniter aktör olduğu sonucuna götürür (Kegley ve Wittkopf, 1993:56). Ayrıca Realistler, dış politikanın halkın beklentilerine göre yürütülemeyeceğini çünkü kamuoyunun devletin uzun vadeli çıkarlarını idrak edemeyeceğini düşünürler (Jacobs ve Shapiro, 1999:592-616). Liberallere göre ise dış politika da dâhil olmak üzere devlet politikaları vatandaşlar arasındaki fikir birliğine, devlet içindeki çeşitli kesimlerin ortak bir görüşe varmasına dayanır ve kamuoyunun görüşleri de göz önüne alınır, dolayısıyla üniter bir yapıdan söz edilemez (Viotti ve Kauppi, 1993). Ayrıca karar alma sürecine dâhil olan bürokrat ve politikacıların konu hakkında farklı görüşlerde olmaları mümkündür bu yüzden de nihai kararın fikir birliği içinde alınmış olduğu ve tüm devlet mekanizmasının aynı görüşte olduğu söylenemeyebilir (Goldstein ve Pevehouse, 2006:141).

Karar alıcının rasyonel olduğunu varsaymanın faydası alacağı kararlar hakkında öngörülebilirliğini sağlamasıdır. Kişinin tercihlerini belirleyen kurallar, tercihlerin sonuçlarının ne derece rasyonel olacağını da göstergesidir (Verba, 1961:101-102). Rasyonel tercih süreci olay hakkında bilgi sahibi olma, bunu bir sorun olarak tanımlama, amacı tanımlama, alternatifleri belirleyip sınıflandırma ve sonuçlarının öngörüldüğü varsayılan alternatifler arasından bir seçim yapmayı içerir. Ne var ki bu idealize edilmiş bir anlatıdır. Normal şartlar altında bilgi eksikliğinden zaman kısıtlamalarına kadar çeşitli nedenlerle bu ideal sürecin işlemesi

mümkün olmaz (Kegley ve Wittkopf, 1993:45-48).

Karar alıcıyı rasyonel değil de rasyonel olmayan biçiminde tarif ettiğimizde ise onun verdiği kararların kendi kişisel geçmişine ya da yönettiği insanların ulusal hassasiyetleri veya öfkeleri gibi faktörlere dayandığını söylemiş oluruz. Rasyonel olmayan modelde kararların nedenleri çoğunlukla karar alıcının psikolojik geçmişinde veya çocukluk hatıralarında aranabilir. Rasyonel ve rasyonel olmayan iki farklı karar alıcı da belirli bir konuda aynı karara örneğin bir saldırı düzenleme kararına varabilirler. Ne var ki bu durumda rasyonel karar alıcının devletin çıkarlarını gerçekleştirmek için ve kişisel görüşlerinden bağımsız olarak bu kararı vermiş olduğu varsayılmaktadır. Hakikatinde, karar alıcıdan tam bir rasyonalite beklenemez (Verba, 1961:95-96). Örneğin yapılan araştırmalara bakıldığında, savaşa gitme kararı vermenin ve savaşın getirdiği sıkıntıların liderlerin iktidar süreleri üzerinde önemli bir kısaltıcı etkisi yoktur. Dolayısıyla, ilgili devlet açısından rasyonel olmayan bir savaş, liderin şahsi geleceği açısından önemli bir risk teşkil etmeyebilir (Chiozza ve Goemans, 2004:604-619). Bu yüzden rasyonel olmayan faktörlerin karar alıcı davranışları üzerindeki etkisi inceleme konusu olmuştur.

Realistlerin kendileri de dâhil olmak üzere çeşitli araştırmacılar rasyonel üniter aktör modelinin gerçekçi olmayan varsayımlarını ortaya koymuşlardır. Öncelikle, karar alıcıların ulusal çikara göre rasyonel biçimde hareket edip etmediklerinin bilinebilmesi için gerçek ulusal çıkarın ne olup olmadığı kesin bir biçimde biliniyor olması gerekir ki bu her zaman mümkün değildir. Realizme bu eleştiriyi getiren Eleştirel Teori ayrıca rasyonel karar alıcı anlayışının yani neyin rasyonel olduğunun da liderden lidere ve rejimden rejime değişebileceğini, her durum için ortak bir rasyonalitenin mümkün olamayacağını söylemektedir (Steans vd., 2005:70-71). Postmodernizm ise verili ve sabit devlet çıkarları algısına karşı çıkmakta, diplomasi pratiği ile devlet kimliğinin sürekli yeniden üretilmesi söz konusu olduğu için dış politikanın değişken olduğunu söylemektedir (Steans vd., 2005:144). İnşacılık, uluslararası ortamda kabul edilebilir bir tutum sergilemenin dış politikadaki belirleyiciliğine dikkat çekmektedir (Steans vd., 2005:185). Devletlerin çıkarıcılığı, dış politikadaki uygulamalarla sürdürülmediği takdirde yok olacaktır. Tercihler ve uygulama süreçleri yapısal değişime imkân tanırlar (Wendt, 1999:366-369). İnşacılıkta yapı içinde yapanın, yani uluslararası ilişkilerde devletin, Neo-Realist

paradigmaya kıyasla daha fazla seçeneği ve özgürlüğü vardır. Fakat devletin oluşumuna katkıda bulunduğu yapı ve bu yapıya dair normlar gibi kurumlar aynı zamanda aktör olan devletin hareketlerini de kısıtlamaktadırlar (Hopf, 1998:171-200). Yapı-yapan arası etkileşim ve sorunlar tüm sosyal bilimlerin kendince bir çözüm önerisi sunduğu bir alan olagelmıştır (Wendt, 1987: 337-338). Bu tartışmanın özünde yatan asıl mesele insanlar ve onların eliyle yapılmış olan örgütlerin de aktör olması ve herbirinin kendi gündemi bulunmasıdır. Bu açıdan bakıldığında da yapan ve yapı birbirine bağımlıdır. Burada yapı (inşacılara göre) tam olarak tanımlanabilmiş değildir. Yapı'nın gerçekte mi yoksa zihinde mi var olduğu tartışmalı bir husustur. Yapan ve yapı, ontolojik açıdan aynı madalyonun iki farklı yüzüdürler (McSweeney, 1999:139). İnşacıların analiz düzeyi konusundaki tartışmalara yaptığı en büyük katkılardan biri olan yapı-yapan tartışmasına göre devletlerin kimlikleri çıkarlarını dolayısıyla dış politikalarını da etkiler; uluslararası yapı da öznelerarası (yani aktörler arası) etkileşimin bir ürünüdür (Wendt, 1992:391-425).

Pluralizme göre ise uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin de önemli rolü vardır ve dış/iç politika ayrımı yoktur. Pluralizm, Realizmin devleti üniter ve rasyonel aktör olarak betimlemesine de karşı çıkmakta, devleti içindeki kimi zaman görüşleri ve çıkarları çatışabilen kurumların ya da tek bir kişinin dış politikayı belirlediğini ve alınan kararların çok çeşitli nedenleri olabileceğini söylemektedir. Pluralizmin dış politikada karar alıcı olarak liderin rolüne önem vermesinin nedeni, liderden geçmiş yöneticilerin hatalarına düşmemesinin beklenmesi, dolayısıyla olabileceklerin iyi yönde değişebileceği konusunda bir umudun olmasıdır (Viotti ve Kauppi, 1993:228-232).

1.1.2.3 Bürokratik, Örgütsel ve Toplumsal Modeller

Rasyonel üniter aktör varsayımının karşısında, ona tam da zıt olmayan farklı üç model öne sürülmüştür. İlki örgütsel süreç (organizational process) modeli, ikincisi de bürokratik politika (bureaucratic politics) modelidir. Örgütsel süreç modelinde, örgüt kültürünün ve işleyişinin kararlar üzerinde etkisi vardır (Viotti ve Kauppi, 1993:238). Yapılanmanın genel işleyiş rutinine uygun biçimde standartlaşmış yöntemler izlenerek politikalar belirlenir (Goldstein ve Pevehouse, 2006:142).

Örgütsel süreç modeli rasyonel modele göre daha gerçekçi bulunmaktadır çünkü dış politikaya ait yapılması gerekenlerle örgütün kendi hedefleri çatıştığında örgüt için kendi çıkarlarının ön planda olması mümkündür (Duncan, 2004:156). Bürokratik politika modelinde ise örgütleri yöneten kişiler; onların ilişkileri, rekabetleri ve pazarlıkları ön plandadır. Ortaya çıkan sonuç ise devletin çıkarlarından ziyade karar vericilerin konumlarına ve örgütsel çıkarlara hizmet edebilir (Viotti ve Kauppi, 1993:238).

Bu iki karar verme modelinin rasyonel aktör varsayımına tamamen karşıt olduklarını söyleyemeyiz. Çünkü her halükârda nihai karar alıcılar yetki sahibi olan bireylerdir ki örgütlerinin ötesinde devleti temsil ederler (Viotti ve Kauppi, 1993:238). Bununla beraber rasyonel aktör modeli Realizmle özdeşleşmişken bürokrasiyi ön plana çıkaran modeller demokratik hükümet yapılarını ve Liberal bir bakış açısını temsil ederler. Liberalizm kaynaklı üçüncü bir model ise toplumsal modeldir (societal model). Toplumsal model dış politikanın kamuoyu, çıkar grupları gibi çeşitli toplumsal kesimlerin pazarlıkları ile belirlendiğini öne sürer (Mingst, 1999:135-136). Toplumsal modelin ülke içi pazarlıklar konusundaki iddiaları özellikle bir ülkenin dış politikasının genel eğilimlerinin belirlenmesine dair konularda büyük ölçüde geçerlidir. Hem politikacı ve bürokratlar hem de halktan çeşitli kesimler bu süreçte etkindirler (Sönmezoğlu, 1995:187). Marksizm ise devletin çıkarlarının uluslararası sistem tarafından belirlenmiş olduğunu ve hakikatinde devlet içinde hâkim olan sınıfın, toplumsal modele benzer şekilde fakat muhalefet görmeden kapitalist sistemin çıkarlarına uygun olarak devlet politikalarını yönlendirdiğini söyler (Mingst, 1999:137-138).

1.1.3 Karar Alma

Devletlerin dış politikalarında insan faktörünün etkisi disiplinde giderek daha fazla önem verilen bir konu haline gelmiştir. Bir devletin dış politikasını lider veya yönetici elit belirleyebilir. Ya da karar alma süreci politika yapımına katılanlar arasında yürütülen müzakereler ve pazarlıklarla kararların alındığı daha karmaşık bir yapı arz edebilir (Allison, 1999:18; Garrison, 2003:177-183). Belirli bir ülkenin dış politikası incelenirken ülke içi hangi aktörlerin sürece dâhil oldukları ve nihai kararda her birinin etkinliğinin ne olduğu önemlidir. Karar alıcının tek birey oluşu

veya eğer grupsa yapısı, sorunun önemine göre de değişiklik gösterebilir. Ülkeler başkanlardan kabinelere, krallardan askeri hükümetlere çeşitli kişi veya gruplarca yönetiliyor olabilirler. Yönetimde aynı zamanda bürokrasi, çıkar grupları gibi kesimlerin de etkisi bulunmaktadır. Genel olarak baktığımızda bir ülkede dış politikayı belirleyebilecek kesimleri üç başlık altında inceleyebiliriz: güçlü lider, tek grup ve devlet içi çeşitli aktörlerin koalisyonu (Hermann, 2001:47-81). Dış politika yapımında etkili olan çevre de psikolojik ve işlemsel olarak ikiye ayrılabilir. Psikolojik çevre, karar alıcının penceresi ve bilgisinden bir bakıştır. İşlemsel çevre ise bunun dışındaki devlete ve sisteme ait faktörleri içerir (Çalış, 2001a:75-106).

Karar alıcılar açısından baktığımızda ise iki yaklaşım; elit teorisi ve ortak imajlara sahip olma karşımıza çıkar (Ferguson ve Mansbach, 2003:146). Elit teorisinde yönetici konumundaki az sayıda kişiden oluşan elitlerin hem bilgiye hem de politikaları istedikleri biçimde yönlendirebilecek güce sahip oldukları varsayılır. Elitleri ortak noktada buluşturan şeyin geldikleri sosyal sınıf mı yoksa paylaşılan örgüt kültürü mü olduğu ise tartışmalı bir konudur (Arslan, 2003:115-135). Kişisel konumları itibariyle ortak bir paydada buluşan elitlerin yönlendirdiği dış politika anlayışının karşısında onları birleştiren özelliğin ortak imajlara sahip olma olduğu görüşü öne sürülmüştür. Ortak imajları paylaşma ise, ortak değerlere sahip olma, dış politikaya ortak bakış, daha doğrusu aynı açıdan bakış olarak tanımlanabilir (Ferguson ve Mansbach, 2003:146). Bir devletin dış politikasının yönetimi elit veya ortak imajlara sahip bir grubun yönlendirmesinde olabileceği gibi, sürekli olarak bu gruplardan birine mensup kişilerin lider konumuna gelmeleri de söz konusu olabilir. Yönetim kademesini, gerek elit teorisi gerekse Marksist bazı teoriler, liderleri bireysel olarak bir varlık değil de, toplumun ya da sınıfın bir parçası olarak değerlendiriler. Oysaki lider olma kapasitesine sahip bir kişinin içinden geldiği sınıfın, partinin veya ideolojinin çıkarlarıyla da zıt düşecek şekilde kendi bireysel felsefesini ve kişiliğini kararlarına yansıtması mümkündür (Cerny,1988:131-142).

Karar alıcı olarak liderin bir devletin dış politikasını yönetmekteki rolü Realistler tarafından devletin çıkarlarının en üst düzeyde gerçekleştirilebilmesini sağlayacak kabiliyeti gösterebilme olarak ele alınmıştır. Burada da Elit teorisi veya Marksist teorilerde olduğu gibi ön planda tutulan yapısal gerçekliklerdir. Machiavelli'nin Prens'te başarılı bir diplomasi yürüten liderin ülkesini

koruyabileceğinden bahsederken Morgenthau da liderin yine diplomasi yoluyla ülkesini gücünün sağladığı imkânların üzerinde bir konuma taşıyabileceğini düşünmektedir (Chiozza ve Choi, 2003:251-278).

Uluslararası İlişkiler disiplinde kişisel özelliklere odaklı olarak karar alma sürecinin önemini üzerinde durulması İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlamıştır. İlk olarak da 1954 yılında Snyder, Bruck ve Spain dış politika analizinde insan faktörünün önemine dikkat çekmişlerdir (Hagan, 2001:5-46). Snyder dış politika analizini liderin penceresinden konuya bakarak yapmaya çalışmıştır. Ülke içi ve dışı çeşitli faktörlerin dış politika kararları üzerindeki etkisinin üzerinde duran Snyder, bunların örnek olaylar incelenerek ortaya konulmasını önermiştir (Viotti ve Kauppi, 1993:234). Hakikaten de dış politikada karar alıcının kişilik özellikleri hakkındaki çoğu çalışma örnek olaylar özellikle de kriz durumlarının nasıl aşıldığı incelenerek yapılmaktadır. Kriz durumlarını, iki ülke arasında tartışmalı bir konuda gerilimin yükselmesi, ekonomik krizler, salgın hastalıklar, doğal afetler gibi olaylar olarak tanımlayabiliriz. Hem iç hem de dış politika üzerinde etkileri olan (Stern, 2003:183-191) kriz durumlarının incelenmesi ise karar alıcının bilişsel kabiliyetlerini; algılamasını ve seçenekleri değerlendirebilme kabiliyetini etkilediği için, rasyonel aktör modelinden farklı bir karar alıcı profili ortaya koymaktadır (Holsti, 1993:310).

1960'ların sonlarına kadar örnek olaylar üzerinden incelemeler yapılmış, bu yıllarda ise karşılaştırmalı dış politika analizi önem kazanmaya başlamıştır (Viotti ve Kauppi, 1993:235). Karşılaştırmalı dış politika analizinin amacı, aynı devletin çeşitli zamanlardaki ya da benzer sosyal veya rejimsel özellikler sergileyen devletlerin aynı zaman dilimindeki dış politika tercihlerini mukayese ederek benzerlikleri, özellikle de ekonomik durum, demokratik katılım gibi değişkenler kullanarak savaşa gitme eğilimlerini ortaya çıkarmaktır. Fakat bu yöntem, devletler arasındaki farklılıkların çokluğu da göz önüne alınarak çok fazla kullanılamamış ve dış politika analizi çalışmaları genellikle karşılaştırma yapmaktan çok belirli bir devlet içinde dış politikanın nasıl oluşturulduğu ve sonuçlarını incelemeye yönelmiştir (Goldstein ve Pevehouse, 2006:139).

1970'li yıllarda “karar alıcılar” bir analiz düzeyi olarak görülmüştür. Karar alıcı başlığının altında ise yalnızca lider değil bürokratik yapılar ve grup kararları da

incelenmiştir. Lidere odaklanmaktan uzaklaşılmasının nedeni bu bakış açısının yeterli gelmemesi ve karar almanın kendi yapısı olan bir süreç olarak düşünölmeye başlanmasıdır (Hagan, 2001:5-46).

1980'lerde Uluslararası İlişkilerde yapısal yaklaşımların yükselişe geçmesiyle hem Neoliberalizm hem de Neorealizm uluslararası sistemin önemini vurgulamışlar ve uluslararası sistemi devletlerin kararlarını ve eylemlerini aşan bir yapı olarak tasvir etmişlerdir (Hollis ve Smith, 1991:101). Waltz'a göre indirgemeciliğe düşmemek için teker teker aktörlerin eylem ve ilişkilerini incelemeden yapının bir bütün olarak ele alınması gerekir (Waltz, 1979; Hollis ve Smith, 1991:106-107). Bu nedenle insan faktörünün karar alma sürecindeki rolü Neorealizm için belirleyici olmamıştır.

1990'larda ise disiplinin hâkim paradigması olan Realizm eleştirilmeye başlanmış ve bu eleştirilerden Realizmin güç politikalarını açıklamadaki yetersizliği de nasibini almıştır. Karar alma sürecine odaklanmak, gerçekte her zaman rasyonel davranmayan karar alıcıların ayırt edici özelliklerini ve uluslararası politikadaki karmaşık problemleri görmezden gelen sistem yaklaşımının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır (Hagan, 2001:5-46). Yine 1990'larda ön plana çıkan İnşacılar odak olmamakla beraber iç politika süreçlerini analize dahil ederek devletlerin dış politik davranışlarını açıklamaya çalışmaları da alana önemli bir katkı olarak ortaya çıkmıştır (Sterling-Folker, 2002:92). İnşacı yaklaşıma göre dış politika aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılan devlet çıkarlarının altında devlet kimliği yatar. Liderin ise devlet kimliğinin oluşturulmasında eylem ve yönlendirmeleriyle rolü vardır. Bu nedenle lider değişimi, devlet kimliğinin ve buna dayalı olarak çıkarların ve dış politikanın değişiminde etkilidir (Ataman, 2002). Bununla beraber, devlet kimliğinin iktidarda etkisi olan güçlü kurumlarca korunduğu ölkelerde dış politikayı değiştirerek sabitlenmiş kimlikte değişime neden olmak her yöneticinin başarabileceği bir şey değildir (Çalış, 1995:135-155).

Dış politika analizine yönelik diğer bir yaklaşım ise sibernetik teoridir. Sorunların karmaşıklığına odaklanan sibernetik teori seçici bir yaklaşımla sorunu ve konuyla ilgili bilgiyi parçalar halinde inceler (Cutler, 1981:57-63). Fakat belirtmek gerekir ki insanlar tarafından verilen kararlarda, sibernetiğin incelediği mekanizmalardan çok bilişsel faktörler ön plana çıkmaktadır (Rourke, 2001:109).

Sibernetik teorinin iddiası, karar alıcının edindiği bilgiyi tümüyle kavrayacak ve değerlendirecek bir kapasitede olamayacağı ve bu nedenle de rasyonel karar veremeyeceğidir (Tchantouridze, 2007: www.cpsa-acsp.ca/papers-2007/Tchantouridze.pdf).

1990’larda rasyonel açıklamalara bir alternatif olarak aynı zamanda sibernetik ve rasyonalist teoriler arasında bir denge kurmak üzere poliheuristic teori gündeme gelmiştir. Bilişsel faktörleri göz önüne alan bu teori, karar alıcının zihnindeki deneme yanılmayla elde ettiği bilgilere (heuristics) dayanarak karar verdiğini ileri sürer. Dolayısıyla alternatifler arasında yapılan elemeler rasyonel gerekçelere değil, karar alıcının zihnindeki bulgulara bağlıdır. Örneğin bir karar alıcı, kendisinin politik kariyeri açısından sakıncalı olabilecek bir dış politikayı uygulamaktan kaçınır. Zihnindeki politik kariyer planlamasına bağlı olarak böyle bir zararlı sonuçlanabilecek bütün seçenekleri eler (Tchantouridze, 2007: www.cpsa-acsp.ca/papers-2007/Tchantouridze.pdf).

Poliheuristic (Tecrübi) teori hem belirli bir kararın verilmesindeki amaçları hem de kararın sonuçlarını inceler. Öngörülere imkân verecek kapsamlı bir teori geliştirmek ve buna göre dış politikayı analiz etmek yerine olay incelemelerine yönelmiştir. Rasyonel karar alma modelinden farklı olarak karar alıcıların çeşitli yollar izleyerek karara vardıklarını iddia eder. Ayrıca iç politikayı da dış politika analizine dâhil etmiştir ki bu durum Realizmin keskin iç/dış yaklaşımına da bir alternatif özellik taşımaktadır. Dış politikadaki hedefleri ve elde edilen sonuçları da iç politikadaki dayanakları ve sonuçları açısından inceler. Örneğin, poliheuristic teori demokrasilerin diğer demokratik ülkelerle savaşmadıklarını öne süren demokratik barış teorisinin karar alıcılar üzerinde etkisi olduğunu söyler. Bu etki kamuoyunun demokratik barış teorisine verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Kamuoyları demokratik barış teorisine destek veren halkın yöneticileri halkın vereceği tepkiye rağmen diğer demokrasilere savaş ilan etmezler. Madalyonun bir diğer yüzü ise demokratik olmayan ülkelere yönelik sert politikalar ve saldırılarda – ABD örneğinde görülebileceği üzere – halkın yöneticilere verdiği destektir ki güç kullanma konusunda yönetimin elini güçlendirir (Mintz, 2004:3-13). Bununla beraber poliheuristic teorinin Amerikan sistemine odaklanması, iç politikadaki gelişmeleri önemserken bunları yalnızca demokratik toplumlar bazında ele alması,

dış politikayı sadece dışarıdan gelen etkilere bir cevap olarak algılaması, politikacıları karar alma sürecine dâhil ederken bürokratların etkisini göz önüne almaması, politik kariyerlerini tehlikeye atacağını bildikleri kararlara imza atan yöneticilerin bu kararlarını gerekçelendirememesi gibi eksiklikleri mevcuttur. Dolayısıyla bütün ülkeleri ve politikaları analiz etmeye yönelik genel bir çerçeve sunamamaktadır (Tchantouridze, 2007: www.cpsa-acsp.ca/papers-2007/Tchantouridze.pdf).

Uluslararası İlişkiler disiplinde öne çıkan teoriler paralelinde karar alma sürecine yaklaşımını ele aldığımızda, Pluralizmle birlikte karar alıcıların dış politika üzerindeki etkinlikleri üzerinde yapılan araştırmalar önem kazanmıştır diyebiliriz. Pluralizmin Amerikan kaynaklı bir akım olması nedeniyle dış politikada Amerikan liderlerinin etkinliği üzerinde yapılan çalışmalar yoğunlukta olmuştur. Determinizme karşı iradeciliğe (voluntarizm) dayanan Pluralizme göre, devlet adamlarının aldıkları kararlar ile tarihin gidişatını etkileme ve değiştirme imkânları vardır (Viotti ve Kauppi, 1993:245)

Liderlik üzerine yapılan çalışmaların Amerikan başkanları üzerinde yapılmasının bir diğer nedeni de bu ülkedeki devlet adamlarının anılarını yazma eğilimleri ve gelişmelerinin düzgün biçimde kayıt altına alınıyor olmasının karar alma sürecinin nasıl işlediği hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırıyor olmasıdır (Allyn vd., 1989-1990:136-172).

Sonuç olarak baktığımızda Realizmin rasyonel diplomasi yürütme görevi biçtiği karar alıcının hem karar alma sürecinde karşılaştıkları sorunlar hem de kişisel özellikleri itibariyle dış politika analizinde giderek artan bir yer tuttuğunu görüyoruz. Bu önemine dayanarak çalışmanın devamında kararların birey düzeyinde nasıl alındığı ve karar alıcı olarak liderin rolü incelenecektir.

1.1.4 Analiz Düzeyi Olarak Birey

Weber'in bireylerin sosyal davranışları ve davranışların sonuçlarının yeniden inşası konularındaki görüşleri Uluslararası İlişkiler disiplini tarafından dış politika analizi alanında kullanılmaktadır. Weber'e göre sosyal davranış, başkalarının olası tepkileri hesaba katılarak gerçekleştirildiği için insanlar 'diğerleri'ni hesaba katarak yaşamakta ve davranmaktadırlar. Bu alanda iki varsayım bulunmaktadır. İlk olarak

sosyal davranış, başkalarının hâlihazırdaki ve beklenen davranışlarına bir yanıttır. İkincisi, karar alıcılar kendi kişisel niyetlerine uygun olarak davranırlar ve seçim yaparlar. Bu varsayımları ele almanın yararı ise onlardan yola çıkarak karar alıcıların yaptıkları seçimlerin sonuçlarını yeniden inşa edebilmek ve böylelikle kararların altında yatan nedenlere ulaşabilmektir (Hollis ve Smith, 1991:72-74).

Dış politika yapımına dâhil olan ve bireysel analiz düzeyi olarak ele alabileceğimiz çeşitli kişiler mevcuttur: devlet yöneticileri, üst düzey politikacılar ve bürokratlar, diplomatik temsilciler, uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, ülke içi çıkar gruplarının temsilcileri, çokuluslu şirketlerin yöneticileri, dini liderler, kamuoyunca tanınan ünlü kişiler ve hatta terör örgütlerinin yöneticileri gibi. Bununla beraber, devletin imkânlarını kullanabilmeleri ve devlet adına karar verebilmeleri açısından uluslararası politikada nasıl temel aktör devletse, uluslararası ilişkilerde etkin olan bireyler arasında da en çok yetki ve hakka sahip olmaları bakımından devlet yöneticileri önce gelmektedir (Duncan, 2004:68-69).

Devletin eylemlerini insanlar belirlediğinden karar alıcıların seçimleri aynı zamanda devletlerin seçimleridir (Snyder vd., 1962:60-74). Başarısız dış politika kararlarının sonuçlarından yola çıkılarak yapılan inşalar, yanlışlığın yapıldığı yerleri bulmamızı sağlar. Eğer karar alınmadan önce bu noktalardaki sorunlar fark edilebilirse, kararın muhtemel başarısızlığı da öngörülebilir. Özellikle de karar alıcının yeterince bilgilendirilip bilgilendirilmediğinden ve olayın tamamı hakkında genel bir fikrinin olup olmadığından yani resmin tamamını görüp göremediğinden emin olunamadığında öngörülebilirlik meselesi önem kazanmaktadır (Hargrove, 1974:135-136).

Karar alıcıların düşünceleri ve hareketleri, inançları ve değer yargılarından bağımsız değildir (Kaarbo, 2003). Bu yüzden de dış politika kararlarının incelenmesinde karar alıcıları yönlendiren nedenlerin belirlenmesi amacıyla uluslararası ilişkiler disiplini psikoloji ve sosyal psikolojinin verilerinden yararlanmakta, bireylerin geçmiş hayatları ve inanç sistemleri incelenmektedir (Viotti ve Kauppi, 1993:235).

Bu çalışmada, dış politikanın yapımında en etkin rolü oynayan aktörlerden biri olarak dışişleri bakanı ele alınmış ve incelenmiştir. Bürokrat ve politikacılar da karar alma sürecinde rol oynamakla beraber sonuçta girişim başlatan, politika belirleyen,

nihai kararı veren ya da en azından bu kişilere yetki veren yine liderdir. Lider davranışları incelenirken, tipolojilerden yola çıkılarak lider psikolojik özelliklerine göre bir kategoriye sokulmakta ya da bilişsel yaklaşımla inanç sistemi ve geçmiş tecrübeleri değerlendirilmektedir. Biyolojik faktörlerin lider davranışları üzerindeki etkisi de çeşitli çalışmalarda incelenmiştir (Horowitz vd., 2005:661-685).

1.2. Dış Politikada Karar Alıcı Olarak Lider

1.2.1 Liderliği Etkileyen İçsel ve Dışsal Faktörler

Bir ülkenin politikaları ile politika yapıcıların kişisel özellikleri arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Politikalar her ne kadar hükümetin yapısından tarihe kadar, çeşitli nedenlere dayansa da politika yapıcının rolünü göz ardı etmek ve kararların insan faktöründen bağımsız ortaya çıktığını düşünmek mümkün değildir (Millar, 1967: 71-84) Bu çalışmanın inceleme konusu olan lider ise dış politika alanında bir ülkede hâkim konumda ya da nihai karar verici olan kişidir.

Fakat lider olmak yalnızca yasalar veya uygulamalar ile dış politika kararlarını verebilme konumunda olmak değildir aynı zamanda inisiyatif kullanmayı, yönlendirmeyi ve değişim yapabilmeyi de bünyesinde barındırır. Bunun takdiri ise anlaşılacağı üzere görecelidir. Öncelikle, ‘lider’ kavramından ne anlaşıldığı kültürden kültüre değişiklik gösterir. Aynı dil içinde bile farklı anlamlarda kullanılması da mümkündür. Bununla beraber, her zaman için güce sahip olma ve bunu kullanabilme kabiliyeti ile yakından alakalıdır. Weber’e göre güç yani iktidar “Kişilerin ya da grupların, başkaları karşı çıktığında bile kendi istedikleri şeyleri gerçekleştirebilecek olmalarıdır.” (aktaran: Marshall, 1999: 328). İktidarın kullanılması güce boyun eğmeye yönelik saldırgan eğilimler ve ikna yöntemlerini içinde barındırır (Duncan,2004: 72). Lider bu yöntemleri hem ülke içinde kendi tercihlerini benimsetmek için hem de dış politikada kullanır. Bununla beraber lider olmak yalnızca yönetici konumunda ve güce sahip olmak demek değildir. Liderlik, idarecinin yürüttüğü politikaların başarısı, bir ilerleme sağlayıp sağlamadığı ve topluma katkısı ile elde ettiği bir vasıftır. İddialı bir kişiliği, bilincinde olarak yönetmeyi ve kişisel bir felsefeye sahip olmayı gerektirir. Böyle aktif bir kişilik sergilemeyen pasif liderler de vardır fakat onları karşılaşılan olayın gereklerine göre

liderlik yapan kişiler olarak nitelendirmek daha uygun olacaktı (Cerny, 1988:36).

Bir liderin geçmiş olaylardaki rolünün değerlendirilmesi ve gelecekteki kararları hakkındaki öngörüler analizcinin bakış açısına ve değerlendirmede ağırlık verdiği faktörlere dayanır. Liderlik pozisyonunun ve yönetme gücünün analizi için yapılan çalışmalarda yönetim yapısı, ülkenin ekonomisi ve kültürü, liderin kişisel özellikleri, ilgili ülkedeki liderlik kurumunun maddi olanakları, liderin etrafındaki kişilerin tutumları gibi çeşitli değişkenlere göre sınıflandırmalar yapılmaktadır (Edinger, 1990: 509-523). Uzun bir geçmişe dayanan düşmanlıklar, tarihsel ve ekonomik rekabet gibi yapısal faktörlerin de devletler arasındaki ilişkilerde etkisi vardır. Şunu söyleyebiliriz ki bir liderin ne yapabileceği şartlara ve kendi görüş ve idealleri ile eldeki imkânları ne kadar uyumlu hale getirebildiğine bağlıdır. Fakat krizler gibi olağandışı durumlar yapısal faktörlerin getirdiği kısıtlamaları en alt düzeye indirir ve liderlere bir hareket serbestliği tanır (Kegley ve Wittkopf, 1993: 57-59). Liderlerin siyasal kararları analiz edilirken içinde bulunulan durum, tarihsel gerçekler veya kişilik özelliklerine göre çeşitli değişkenleri esas alan çalışmalar yapılmıştır.

Liderin yani karar alıcı bireyin bir analiz düzeyi olup olmadığı ya da onun rolüne ne kadar önem atfedilebileceği disiplinde tartışmalı bir konudur (Edinger, 1990). Açıklama kapasiteleri açısından baktığımızda uluslararası politikayı uluslararası sistemden daha alt düzeylerde incelemek aktörlerin dış politika kararları hakkında daha fazla şey öğrenmemizi sağlar (Singer, 1961: 91). Ayrıca eğer liderin hem iç politika kararlarının alınması hem de uluslararası sistemdeki etkilerini dikkate almazsak, liderlerin savaşlar gibi önemli tarihsel olaylarda oynadıkları rolleri de göz ardı etmiş oluruz (Edinger, 1990: 509-523). Doğaldır ki devletler adına kararı verenler insanlardır. Dış politikada liderin rolüne yönelik analizler de kişisel özelliklerin kararlar üzerindeki etkisini inceler (Kaarbo, 1997: 553-581).

Bir insanın kişilik özelliklerinin verdiği kararları nasıl ekilediği ve kişinin sahip olduğu konumu nasıl kullandığı üzerinde büyük etkisi vardır. Liderlerin geçmişleri ve kişisel özelliklerinin sahip oldukları gücü nasıl etkilediği çeşitli özelliklere göre analiz edilmektedir. Bu tarz araştırmalara genel olarak baktığımızda ise en baskın kişisel özelliklerin dahi liderin karşı karşıya olduğu durumdan kaynaklanan kısıtlamalar çerçevesinde sergilenebildiğini görüyoruz (Hudson, 1990:

583-601).

Dış politikada liderin kararlarını etkileyen faktörler temel olarak bireysel özellikler, dış ve iç çevre olarak üçe ayrılır (Arı, 1999: 119-127). Liderlerin karar ve eylemleri çeşitli içsel ve dışsal faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Dışsal faktörler diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkiler ve o ülkenin diğer ülkeler karşısındaki konumu olarak ifade edilebilir. Bu karşılaştırma insan kaynaklarından coğrafi konuma diğer ülkeler karşısındaki bütün artıları ve eksilerini içerir. Bir lider kararlarında bunları göz önüne alsa da almasa da hem uygulanan politikaların başarısını hem de sonuçlarını etkilerler. İçsel faktörler ise ulusal karakter, siyasal sistem, sosyal yapı, vb. gibi özellikler olarak sayılabilir. Bu içsel faktörler de bir ülkenin girişimlerini ve diğerleriyle olan ilişkilerini etkilemektedir (Snyder, 1962: 60-74). Bireysel özelliklerin liderin dış politikaya yaklaşımı üzerindeki etkisi ise çalışmanın devamında ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.2.2 Lider Tipleri

Uluslararası İlişkiler disiplindeki gelişmeler ve yeni yaklaşımlarla paralel olarak dış politikada karar alıcı olarak liderin rolü hakkındaki görüşler de zaman içinde değişmiştir. İnsan doğasının karmaşıklığını göz önüne aldığımızda lideri ne İdealizm ne de Realizm açısından tam anlamıyla açıklayabildiğimizi görürüz. Bu nedenle psikoloji ve siyaset biliminin bulgularından da yararlanan araştırmacılar, liderleri çeşitli ölçütlere göre sınıflandırmış ve incelemişlerdir.

Dış politikaya nasıl yaklaştıkları hakkında yapılan çalışmalarda pek çok liderlik tarzı ya da yaygın ifadeyle lider tipi tasnifi yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar rejim tipi, liderin kişilik özellikleri, bilişsel özellikler, biyolojik etkenler, izlenen siyaset (kriz kararları, süreklilik arz eden konular), bürokrasi ve kamuoyunun karar alma sürecine katılımı, bürokrasi ve kamuoyuna liderin yaklaşım tarzı, liderin dış politikaya olan ilgisi, liderin halkın gözündeki konumu, hedeflerine ulaşmada takip ettiği yol, başka uluslara yaklaşımı vb. gibi çeşitli etkenlere dayandırılır. Çalışmanın devamında sayılan ölçütler çerçevesinde dış politikaya yaklaşımda liderlik özellikleri incelenecektir.

1.2.2.1 Rejim Türüne Göre Liderlik

Geçmişten günümüze, dış politikada liderlik üzerine yapılan araştırmalar genelde Amerikan başkanları ve otoriter rejimlerin liderleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü tavsiye alıyor olsalar bile bu tip ülkelerde yapısal olarak iktidardaki kişinin yönlendirmeleri veya nihai tercihleri önem kazanmaktadır. Avrupa ülkelerinin başbakanları gibi diğer olası lider tipleri ise inceleme konusu olarak daha az ilgi görmüştür. Fakat bu durum, diğer lider tiplerinin kişisel ideallerini ve görüşlerini dış politikaya yansıtma imkânları bulunmadığı anlamına gelmez. Başbakanlar yalnızca kendi yetki alanlarına giren konularda değil, aynı zamanda bakanları, siyasetçileri ve bürokratları yönlendirerek de dış politika yapımını etkilerler. Bununla beraber, başbakanın dış politikadaki gücü ülkenin siyasal yapılanması ve siyasal kültürüyle yakından ilgilidir. Aynı sistemle yönetiliyor bile olsalar bir başbakanın görev ve yetkileri de ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir (Kaarbo,1997: 553-581). Başbakanla kabinenin ilişkisi genel anlamda lider ve grup ilişkisi çerçevesinde sınıflandırılabilir. Başbakanlık makamının yetkileri nispetinde, başbakanın kişisel tercihleri ön plana çıkar (Sönmezoğlu, 1995: 180).

Fakat her halükarda başkan veya başbakan bir yöneticinin liderlik edebilme kapasitesi onun kişisel özellikleri ile yakından ilgilidir.

Rejimin otoriterliğini ya da demokratlığını belirleyen şey yönetim yapısının devlet merkezli mi yoksa toplum merkezli mi olduğudur. Üniter aktör olarak güçlü bir devlet yönetiminin olduğu ülkelerde, ülke içinden gelebilecek muhalefete rağmen yöneticiler her hangi bir kesimin beklentilerinin ötesinde, devletin ‘yüksek’ çıkarları adına hareket ederler. Çoğulcu bir yapıyla yönetilen toplumlarda ise politikalar bir çatışma ve/ya pazarlık süreci ile belirlenir. Kamuoyunun veya çeşitli devlet kurumlarının politikalara karşı çıkma imkânları vardır bu yüzden devlet yöneticilerinin dayatmayla istedikleri kararı alabilmeleri, uygulayabilmeleri mümkün olmaz (Gourevitch, 1978: 881-912).

Demokratik veya otoriter gibi rejim tiplerine bağlı olarak karar alma süreçlerini sınıflandırmak ülkelerin kendilerine özgü özelliklerini göz ardı etmemize yol açabileceğinden bulgularımızda yanılmamıza da neden olabilir (Hermann, 2001). Aynı rejim tipine sahip ülkeler arasında bile çeşitli siyasal yapılanma farklılıkları

vardır. Bununla beraber, benzer rejimlere sahip ülkelerin liderleri arasında bazı benzerlikler olduğu da araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur.

Demokratik ve otoriter rejimler arasındaki farklılıklar, karar alma avantajları açısından bakıldığında, otoriter rejimlerin liderleri lehine görülmektedir. Demokrasilerde kamuoyu üzerindeki etkilerini kimi zaman da yetkilerini kullanarak dış politika kararları üzerinde etkisi olan ABD'deki Kongre, Avrupa tipi demokrasilerdeki milletvekilleri ve ayrıca çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli kesimler liderlik makamının kararlarını saptırabilirler veya yapabileceklerinin önünde engel oluşturabilirler. Öte yandan otoriter rejimlerin liderlerinin kendi bilgi kaynaklarını seçme ve daha az kısıtlamayla karşılaşma avantajları vardır (Watanabe , 1984: 24). Ne var ki demokrasilerde politika yapım sürecine devletin çeşitli kesimlerinden gelen katılımın güç kullanımı açısından daha sorumlu kararlar alınmasını beraberinde getirmesi demokrasilerin avantajıdır (Watanabe, 1984: 28). Örneğin liderin yaşının saldırgan dış politika üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalara göre, otoriter veya karma rejim tiplerinde liderin yaşıyla birlikte artan saldırgan eğilimler demokratik rejim tipinin getirdiği kısıtlamalarla birlikte etkisini kaybetmektedir (Horowitz, 2005).

Rejim tipini liderin vatandaşlarına karşı sorumlulukları ve görevleri açısından ele aldığımızda liderin vatandaşlar gözündeki imajı konusu karşımıza çıkıyor. Bazı düşünürlere göre liderlik, lideri izleyenlerin ona bakış açılarıyla anlam kazanan bir kurumdur. Bu açıdan bakıldığında liderler araçsal ve karizmatik olarak ikiye ayrılırlar. Araçsal liderlerin takipçilerinin amacı kendi beklentilerini gerçekleştirmektir. Öte yandan karizmatik liderin takipçileri ona duygusal açıdan bağlıdırlar ve bu bağlılık hissi nedeniyle liderin isteklerini gerçekleştirmeye çalışırlar (Popper, 2000:729-744).

Çeşitli türleri olmakla beraber bir devleti yöneten liderin karizması kavramıyla anlatılmak istenen yönettiği insanlar ile arasındaki duygusal bağ ve liderin sergilediği kişilik örneği ile toplumu etkileyebilme ve dönüştürebilme gücüdür. Lider, karizması ile geleneksel anlamda birebir ilişki kuramayacağı bir yaşantı sürmekte olan topluma ve aynı zamanda kendi emrinde çalışan görevlilere örnek olur. Bu etkileme gücüyle halkı yönlendirir (House, et al., 1991). Karizmatik otorite, liderin toplumu yönetmesi için kendisine tanınmış olan meşru veya geleneksel otoritenin ötesinde bireyler

üzerinde etkiye sahip olması demektir. Bu üstün etkinin dezavantajı ise hiçbir bağlayıcılığının olmayışıdır. Lider halkın gözündeki karizmatik etkisini yitirdiğinde artık insanlar onun gösterdiği hedefler için çalışmak veya fedakârlıkta bulunmak istemeyebilirler (Weber, 2008:40). Liderin karizması özellikle zor zamanlar geçirmekte olan ulusların kurtarıma isteklerine cevap olur. Kurtarıma arzusu insanları her şart altında lideri sorgulamadan desteklemeye iter. Bununla beraber, durumun aciliyeti geçtikten sonra liderin ‘karizma’sı unutulabilir (Tucker,1993) Halkın karizmatik liderden beklediği kendilerini kurtarması ya da çeşitli başarılar göstermesidir. Bu gerçekleşmediği takdirde de lider halk üzerindeki etkisini yitirir (Weber, 2008:40-53).

Belirtmek gerekir ki lider halk üzerindeki etkisini hem iyi niyetle hem de bir ulusu felakete sürükleyebilecek kötü niyetleri için kullanabilir. Bu yüzden bazı düşünürler “olumlu” ve “olumsuz” karizmatik liderlik ayrımını geliştirmişlerdir. Diğer bir ayrım da “kişisel” ve “sosyal” karizmatik liderler arasında yapılmaktadır. İlki, kişisel hedeflerinin peşinde koşan otoriter lider tipidir. İkincisi ise halkının ortak iyiliği için çalışır (Popper, 2000: 729-744). Otoritenin dışında salt karizmaya dayanan bu lider tipinde liderin yaptırım gücü de halkın hedeflerini ne ölçüde benimsediğine ve gerçekleştirebildiğine bağlıdır (Weber, 2005: 327). Liderin serbestçe karar alabilmesini etkileyen yalnızca halkın olumlu yaklaşımı ve liderin tercihlerine rıza göstermesi değildir. Aynı zamanda özellikle liderlik makamının önemli bir yerinin olduğu ülkelerde ülke içinden gelen güçlü muhalefet de liderin kişisel tercihlerini ve karakterini yansıtacak şekilde daha cesur tavırlar sergilemesine neden olur (Kegley ve Wittkopf, 1993: 59).

Liderin karar alma sürecindeki konumu ilgili ülkenin kurucu yasalarıyla kendisine verilen yetkilere ve dış politika alanında kendi konumunu nasıl anlamlandırdığına bağlıdır. Bu da lideri kendisi için çalışan, dış politika yapım ve uygulama sürecine katılan herkesten farklı bir yere koyar (Hargrove, 1974: 134). Lider içinden geldiği sosyal yapıyı temsil eder. Her devletin, toplumsal, tarihsel, vb. özelliklerine ve geçirdiği gelişim sürecine bağlı olarak liderinin özellikleri de değişir (Kissinger, 1966:503-529). Ülkesinin genel özelliklerini ve uluslararası politikadaki konumunu göz önüne almadan bir liderin davranışlarını yorumlamak mümkün değildir. Özellikle, dış politika konusunda lider ülkedeki tek karar alıcı olduğunda

yani son sözü söyleme ve nihai kararı verme konumunda olduğunda liderin tercihleri büyük önem kazanır. Bu baskın lider monarşi, başkanlık sistemi ya da otoriter rejim gibi çeşitli yönetim türlerinden çıkabilir. Ülkenin yönetim biçiminin ya da hiyerarşik yapılanmasının baskın liderliğe imkân sağlaması liderin her zaman karar üzerinde tek söz sahibi olmayı tercih ettiği anlamına gelmez. Durumun aciliyetine ve sorunun önemine bağlı olarak lider sorunla ilgilenir ya da daha alt kademedeki devlet görevlilerine havale eder. Baskın liderler güvenlik gibi yüksek politika alanlarında, kriz durumlarında, kendi ilgi alanlarına giren ya da mesleki geçmişleriyle ilgili konularda ya da diğer ülkelerin yöneticileriyle yaptıkları görüşmelerde politikayı yönlendirme eğilimindedirler (Hermann vd, 2001). Liderin devlet örgütlenmesinin en üst noktasında olması nedeniyle, kâğıt üzerindeki hiyerarşik yapılanmanın ötesinde onun aldığı kararların ve tutumunun tüm yönetim kademesinin çalışmalarına yön veren kural koyucu bir etkisi de vardır (Fukuyama, 2006: 99).

1.2.2.2 Kişisel Özellikler

Liderler, çeşitli yazarlar tarafından pek çok sınıflandırmaya tabi tutulmuş olmakla beraber esasında ikiye ayrılırlar: lider doğanlar ve üstesinden geldikleri zorluklara bağlı olarak bir yer edinenler. Birinci gruba giren liderin temel özelliği kişisel kararlarını ve hedeflerini gerçekleştirmeye çalışması, kendi görüşlerini paylaşan insanlarla çalışmayı tercih etmesidir. Oysaki ikinci lider tipi yani pragmatik olanlar kararı diğer politik aktörlerin de onayıyla almak isterler (Hermann vd., 2001).

Liderin dünya görüşü kararlarında çoğu zaman belirleyici rol oynamaktadır. Dünya görüşü, karar alıcının gerçeklikle olan ilişkisini belirler (Mowle,2003). Bir kişi lider konumuna geldiğinde geçmişini de beraberinde getirir. O zamana değin öğrendiklerini ve yaşadıklarını unutmuş olabileceğini düşünemeyiz. Bununla beraber başkalarının sahip olamayacağı bilgileri edinme imkânı ve kriz durumlarıyla baş edilme yeteneğinin gelişmesi ile düşünceleri değişebilir. Fakat liderler karar anlarında her zaman yeterli bilgiye ulaşamayabilir ve özellikle de kriz durumlarında çoğu kez kısıtlı bir zaman diliminde karara varmak durumunda olduğundan kendi birikimlerine dayanarak hareket ederler (Hargrove, 1974 :99-101). Bilgi fazlası ise karar alma sürecini olumsuz etkileyen ikinci bir sorundur. Yine özellikle krizlerde bilgi fazlası varsa, lider bunu kısıtlı zamanda değerlendirebilecek donanıma sahip

olmayabilir (Sönmezoğlu,1995: 173).

Liderlerin kişisel özelliklerini ortaya koymaları bakımından önemli oldukları için literatürde yer tutan kriz durumları iki şekilde tarif edilmiştir. Charles McClelland'a göre kriz, işlerin normal akışında görülen, geçmiş durumla farklılıklar arz eden bir değişiktir (aktaran Holsti, 1993). İkinci yaklaşım ise Charles Hermann (2001) tarafından geliştirilmiştir. Bu tanıma göre, bir durumun kriz olarak adlandırılabilmesi için konuyla ilgili politika belirleyecek kişilerin bunun bir kriz olduğunu düşünmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla kişiden kişiye ve hatta aynı problemin tarafları olan ülkelere göre bir gelişmenin kriz olup olmadığı değişebilir (Holsti,1993 : 306-307). Uluslararası sistem açısından kriz, sistemdeki dengelerin değişmesine yol açan gelişmeler nedeniyle ortaya çıkar ve nesnel olarak gözlemlenebilir. Örneğin birbiriyle aşağı yukarı eşit güçteki devletlerden birinin dengeyi bozacak şekilde silahlanması sistemin değişkenlerini etkileyen bir krizdir. Karar alıcı açısından ise karşılaşılan gelişmenin kriz olarak algılanması öznel bir tutumdur (C. Hermann, 2001). Krizlerle baş edebilme kabiliyeti ve bu süreç içinde alınan kararlar, karar alıcı davranışlarını inceleyen eserlerde önemli yer tutmaktadır. Liderin kişilik özelliklerini ortaya koymasına imkân vermeleri ya da en azından sorun çözme kabiliyetlerinin ölçülmesine imkân sağlamaları açısından kriz durumları ve liderlerin bu konudaki tutum ve davranışları önemlidir. Bununla beraber, kriz durumlarına liderler her zaman doğru biçimde müdahale edememektedirler. Kendilerine biçilen harekete geçme, hiçbir şey yapmadan beklememe rolü onları sorunlara vaktinden önce müdahale etmeye itebilmektedir. Dolayısıyla zaman kısıtlaması denilen şey her zaman yaşanan olayın doğasından kaynaklanmamakta, liderin kendisinin bir an evvel sorunu çözümlemesi gerektiğini hissetmesinin getirdiği kısıtlama da buna neden olmaktadır (Rourke, 2001: 118).

Liderin dış politika yapım sürecine katılması öncelikle liderin sorunu algılamasıyla başlar (Snyder vd., 1962). Liderin bütün bilgilere yeterli miktarda sahip olması ve tercih edilebilecek bütün politika alternatiflerini belirlemiş ve değerlendirmiş olması mümkün değildir. Dolayısıyla nasıl bir karara varacağı, konuyu şahsen nasıl algıladığına dayanacaktır (Sönmezoğlu,1995:73). Liderin gelişmeleri nasıl algıladığının önemi, onlara vereceği yanıtın yani karşılık olarak belirleyeceği dış politikanın ne şekilde olacağını etkilemesinden kaynaklanmaktadır

(Arı, 1999 :140-141. Liderlerin hâlihazırdaki dünya görüşleri ve inançları gelen bilgiyi nasıl algıladıklarını ve değerlendirdiklerini etkiler (Kaarboo, 2003). Algılama büyük ölçüde dış politikayı yönetme arzusuyla ilgilidir. Lider çözüm sürecine katılmaya istekli değilse sorunu tüm yönleriyle anlamaya çalışmayabilir. Fakat lider sorunun bilincinde ve çözüm sürecine katılmaya istekli ise sonuçlar üzerinde kişisel özelliklerinin etkisi daha fazla olacaktır. Eğer karar alma yetkisini diğer yönetici elite paylaşma durumundaysa veya konuyla bürokrasinin ilgilenmesini tercih ediyorsa, politikalar katılan diğer insanların düşüncelerinin veya çalışmalarının sonucu olmaya müsaittir. Dış politikayla fazlaca ilgili olmayan lider belirli bir bakış açısını korur, seçici bir yaklaşım sergiler ve değişime karşı direnç gösterir. Dış politikayı yönlendirmeyi hedefleyen lider ise ilgi duyanın yanı sıra zorluklara meydan okuyabilir ve konu hakkında tecrübeye sahiptir.

Dış politikaya ilgi duyan liderlerin tutumları da birbirinden farklı olabilmektedir. Stratejist lider önceden belirlenmiş hedeflerin başarılması için olayları fırsata dönüştürmeye çalışır. Fırsatçı ise durumun gereklerine göre uluslararası sistemin beklentilerinin paralelinde hareket eder. Ayrıca fırsatçı lider tipi iç politikadaki gelişmelerden etkilenir ve ülke içindeki farklı kesimleri memnun etmeye çalışır (Hermann, 1995: 148-167).

Algılamadan sonraki aşama problemin çözümünden elde edilmek istenenlerin ya da olayların nasıl yönlendirileceğinin belirlenmesidir. Bununla uyumlu olarak politikalar belirlenir ve uygulanmaya başlanır. Üçüncü aşama ise arzu edilen hedeflerin gerçekleşmesi için beklenmesidir (Snyder vd., 1962). Politikanın uygulanmasından sonraki bu bekleme aşaması da durumun niteliğine göre lideri farklı biçimde etkilemektedir. Örneğin kriz durumu kararlarının barındırdığı riskler nedeniyle olayın devamında lider endişeli bir bekleyiş ve destek ihtiyacı içinde olabilir (C. Hermann, 2001). Genel anlamda, bir kararın uygulanabilmesi için konuyla ilgili başka kararların alınması da gerekebilir. Kararın muhatabı olan devletler veya örgütler gibi diğer uluslararası aktörlerin kararı nasıl karşıladıkları ve tepkileri de karar alma sürecinin geri dönüşü olarak nitelendirilir (feedback) ve seçilmiş olan politikanın başarısı hakkında fikir verir (Sönmezoğlu, 1995:178).

Sürecin yanısıra liderin kişisel özelliklerinden başka dış politika kararlarını etkileyen pek çok faktör vardır. Örneğin, karar alıcıya odaklanan dış politika

analizlerini eleştiren araştırmacılar karar alıcının zihnindeki hedefler ile ulusun hedeflerinin uyumlu olup olmadığını sorgulamışlardır (Hoffmann, 1966:3-21). Sorunlar yalnızca bu iki tarafın hedeflerinin uyumsuzluğu konusunda ortaya çıkmaz. Liderin kişisel dış politika idealleri ile ulusun beklentileri örtüştüğünde ise liderler kendilerini büyük baskı altında hissederler. Uyum oluştuğunda ulusal çıkarlar kişisel hedef ya da kişisel hedefler milli mesele haline gelmiş olur. Bu aşamadan sonra liderin değişikliklere ayak uydurabilmek için pragmatik politikalar izlemesi çok zorlaşır. Ulusal dış politika hedefine ulaşılması, liderin kişisel başarısı ile özdeşleştirilir. Bu idealist diyebileceğimiz lider tipinin aksine stratejist ve fırsatçı liderler böyle bir etki altında değillerdir.

Dış politikayla ilgilenmenin ve karar alma sürecine katılmayı arzu etmenin ötesinde bir kişisel özellik olarak liderin politik kariyeri boyunca sahip olduğu vizyonu ve dünya liderlerine duyduğu hayranlık da kararları üzerinde etkili olur. Bu ayrıca bir liderin devlet adamı olarak sahip olduğu tecrübe ile de yakından ilgilidir. Belirli bir alanda tecrübe edinmiş olmak liderin diğer tarafların niyetlerini anlayabilmesini ve eylemlerinin muhtemel sonuçlarını öngörebilmesini sağlar (Hermann,1995).

1.2.2.3 Bilişsel Özellikler

Rasyonel aktör varsayımının aksine, karar alma süreci içinde karar alıcıların yanılgılarına ve akılcı davranmamalarına yol açan çeşitli nedenler mevcuttur. Öncelikle, karar alıcılar algılarında yanılabilirler. İkinci olarak, kendilerine sunulan bilgilerden yararlanırken, kişisel inanç sistemlerine ve beklentilerine bağlı olarak bilgilerin seçtikleri belirli kısımlarını alıp, geri kalanını gözardı edebilirler. Ayrıca, bilginin henüz liderin önüne gelmeden toplanıp elden geçtiği çeşitli devlet mekanizmaları mevcuttur ve buralarda çalışanlar da yine aynı biçimde yanılgıya veya kendi kişisel ölçütlerine göre seçici biçimde bilgi toplamış olabilirler. Diğer bir faktör ise bilişsel özelliklerdir. Liderin önyargıları, dost/düşman algısı, kararların devamlılığı konusundan farklı olarak olaylar arasında kurduğu benzerlikler kararları akılcılıktan uzaklaştırabilecek nedenlerdir (Goldstein ve Pevenhouse, 2006:145-146).

İnsanların dünyada karşılaştıkları olayları ne şekilde anlamlandıracakları o zamana kadar sahip olmuş oldukları inançlardan, düşüncelerden, algılardan bağımsız

değildir. Dolayısıyla dışarıdan gelen yeni bilgi iç dünyadaki bu yerleşik düzen içinde bir yere oturtulmaya çalışılır. Uluslararası politikayı da yine bu çerçeve içinde anlar ve doğrularımızı belirleriz. Bu aynı zamanda yerleşik düşünce dünyamızla örtüşen bilgileri kabulümüzü kolaylaştırırken örtüşmeyenleri dışlamaya, yok saymaya varan bir ilişki kurmayı da beraberinde getirir (Kegley ve Wittkopf, 1993: 16-17). Algı konusunda bilişsel faktörler işin içine girer ve Türkçe'ye yanlış anlama (algı) olarak çevirebileceğimiz misperception (yanlış algılama) bir sorun olarak karşımıza çıkar. Yanlış anlama, zihnimizdeki imajı nedeniyle karşı tarafın niyetlerini olduğundan farklı görmemizdir. Sonucu ise hatalı bir dış politikanın belirlenmesidir (Jervis, 1968: 454-479). Yavaş olacağını kabul etmekle beraber diğerleri hakkındaki düşüncelerimizde değişimin olabileceğini kabul eden İnşacılık gibi yaklaşımlar bile bunun çok da kolay olmayacağını söylemektedirler (Wendt,1999 :308-312).

Bireylerle uluslar arasında birebir benzeşmeden söz edemesek de insan doğasındaki bu eğilimler liderlerin bakış açılarına böylelikle de ulusların kaderini tayin eden dış politika kararlarına yansır. Devletler arasında süregelen ilişkiler de tıpkı insanlar arasında olabildiği şekilde dost/düşman gibi zihinsel ayrımlara dayandırılmaktadır (Kegley ve Wittkopf, 1993:17). Olaylar arasında benzerlikler kurma yolunu seçen liderlerin inançlarının değişmesi zor olmakta ve karşılaşılan yeni durum onlar tarafından geçmişte yaşanan benzer olaylarla aynı şekilde sonuçlanacağı inancı içinde ele alınmaktadır (Horowitz vd., 2005). Liderlerin, muhataplarının davranışlarını değerlendirirken verdikleri diğer bir tepki ise yansıtmadır. Karşısındaki devleti zihninde düşman, tehlikeli, vb. sıfatlarla adlandıran lider, kendi devletini ise bu sorunda iyi taraf olarak görür. Yansıtma, kişinin kendi içindeki saldırganlığı ya da kötü niyeti aslında dışardan geliyormuş gibi yorumlamasına neden olduğu için, sorunların çözümünü zorlaştırır (Mingst, 1999: 154).

Politika belirleme konusunda liderin takip ettiği varsayılan iki yol vardır. Birincisinde, sorunun yeterince iyi denebilecek bir çözüme kavuşturulması hedeflenir. İkincisine göre ise lider, hâlihazırdaki duruma veya konulan bir hedefe göre seçenekleri değerlendirir ve bunun ne kadar aşılabildiği kararın başarısını gösterir. Statüko esas alınarak yapılan tercihler liderin risk almaktan kaçınmasına da yol açar (Goldsrein ve Pevenhouse, 2006: 146-147).

Geçmiş tecrübeler, aynı zamanda liderin ya da toplumun zihninde

oluşturdukları hatıralar ile dış politikayı etkilerler. Poliheuristic teorinin incelediği üzere, deneme yanılma yoluyla elde edilen tecrübeler ulusların ve de onların temsilcisi olan liderlerin diğer devletler hakkındaki görüşlerinde, klişeleştirmelerde ve olaylar ve kişiler arasında kurulan benzerlikler de ortaya çıkar. Böylece lider, uzun değerlendirmeler yapmak yerine zihnin geliştirdiği bu kısa yollarla yeni karşılaştığı olayı da bir kategoriye sokarak kendi tavrını belirler (Rourke, 2001:111). Olaylar arasında kurulan benzerlikler genelde karar alıcıyı başlatabileceği girişimden kaçınmaya itmekte veya kendisinin yeni olaydaki kararında kendini haklı çıkarabilecek gerekçeler sunabilmesini sağlamaktadır (Rourke, 2001:125).

Fakat yeni ile eskiyi karşılaştırmanın pozitif yönleri de bulunmaktadır. Benzer olaylarla karşılaşmış olmak, klişeleştirmeye yol açarak hataları kolaylaştırabileceği gibi, kazandırdığı tecrübe ile yeni hataların önlenmesine de yol açabilir. Politika yapımcıların karar verirken geçmiş tecrübelerinden ne ölçüde yararlandıkları ya da aynı konuda tekrar tekrar yeni kararlar vermek durumunda olduklarında kararları arasında bir devamlılığın olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kimilerine göre kararlar tek seferlikken kimilerine göre de kararlar bir akış halinde dinamik bir süreci temsil ederler. Genel olarak baktığımızda ise, kararların devamlılığı görüşü daha öndedir (Kuperman, 2006:537-554). Sonuçta dış politikada karar alınması gereken konuların altında sorunlar yatmaktadır ve bunlar da çoğu kez tek kararla ortadan kaldırılamazlar. Normalde geleceğe bakışı sağlayan geçmişle bugünün ilişkisini kurabilmektir (Özkeçeci-Taner, 2006:545-554). Bununla beraber, kararların süreklilik arz etmesi, politikacıların her zaman geçmişte verdikleri kararın olumlu ve olumsuz yönlerini doğru biçimde değerlendirdikleri ve yeni kararlarını şekillendirirken buna uygun davrandıkları anlamına gelmez. Aynı konunun tekrar tekrar karar alıcının önüne geliyor olması ve dış politika araştırmacılarının bunu zincir şeklinde bir akış olarak görüp kurdukları bağlar, karar alıcının zihninde aynı biçimde şekillenmemiş olabilir.

1.2.2.4 Biyolojik Özellikler

Liderliği etkileyen biyolojik özellikler konusunda yapılan çalışmalar, liderlerin genellikle erkek olmalarının sonuçları, bunun saldırganlığa yol açıp açmadığı konuları ile ilgilenmektedir (Horowitz vd, 2005). Biyolojik faktörlerin önemi

konusundaki tartışma insanın doğuştan gelen içgüdüleri ile yetiştirilmesinin kişiliğini nasıl etkilediği konusuyla da ilgilidir. Biyolojik etkenlerden yola çıkılarak lider davranışlarının incelenmesi ise çoğunlukla liderlerin erkek olmaları nedeniyle kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklar ve bunlara dayalı toplumsal rollerden yola çıkılarak erkeklere özgü davranış biçimlerinin ülke yöneticileriyle özdeşleştirilmesine dayanmaktadır. Feminizmin, devlet yönetimlerinde eğer kadınlar daha fazla söz sahibi olursa şiddet eğilimli dış politikanın frenleneceği yönündeki görüşleri ise bütün araştırmacılar tarafından desteklenmemektedir (Rourke, 2001: 116-117).

1.2.3 Bürokrasi ve Kamuoyunun Karar Alma Sürecine Etkisi

Günümüzün dünyasında, ister otoriter ister demokratik olsun genelde liderler bürokratların sundukları seçenekler arasından bir seçim yapmak durumundadırlar (Kissinger,1966: 503-529). Belirli bir konuda doğru kararı verebilmek için bilgiye ve konuyla ilgili tecrübeye ihtiyaç vardır. Oysaki modern dünyada bir devleti yönetmek çok karmaşık hale gelmiştir ve liderin her konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olabilmesi imkânsızdır. Bu karmaşıklık da konuların uzmanlarından yardım alınmasını zorunlu kılmaktadır (Tucker, 1977). Artık bir liderin ne kadar nitelikli olduğu, kendisi için çalışanları nasıl yönettiğiyle ve dış politika yapımına katılan kişi ve kurumlardan nasıl faydalandığı ile ölçülmektedir (Hermann ve Preston, 1994: 75-96). Bürokrasinin dış politika kararları açısından en büyük önemi, bilgi toplama ve karar alıcılara iletme görevleridir. Bilginin hangi ölçütlere göre toplandığı, ne şekilde sınıflandırıldığı ve yeri geldiğinde karar veren yetkililerin bunları hangi ölçütlere göre bir değerlendirmeye tabi tuttukları önemlidir (Welch, 1998: 210-216).

Lider tipine bağlı olarak lidere sunulan bilginin nasıl kullanıldığı da değişmektedir. Savaşçı (crusader) lider tipi bilgiyi kendi fikrini gerekçelendirmek için kullanabilir (Hermann vd., 2001). Savaşçı lider aklındaki hedeflere ulaşabilmek için ülkesinin politikalarını, eylemlerini ve ilişkilerini değiştirmek ister (Hermann, 1995). Fırsatçı (opportunist) lider tipi ise bilgiye ve bilgi kaynaklarına önem verir, pazarlık ve ikna yöntemlerini kullanır. Stratejik ve pragmatik liderler hem savaşçı hem de fırsatçı lider özellikleri gösterirler (Hermann vd., 2001). Stratejik lider sabırlı ve dikkatli bir şekilde hedeflerine ulaşmaya çalışırken pragmatik lider zamanlamaya

önem verir. Stratejik liderin zihninde belirli hedefleri vardır fakat onlara ulaşmak için uluslararası ortamda uygun şartların oluşmasını bekler ve duruma göre hareket eder. Diğer devletlerle olan ilişkilerde yerine göre tutum değişikliğine gidebilir. Uluslararası sistemdeki değişimlere göre dost ve düşman ülkeler de kolaylıkla değişebilir. Stratejik lider, hedeflerinin peşinden koşarak ve bunları destekleyecek faaliyetlere girişerek risk almak yerine şartların kendi lehine değişmesini bekler (Beasley vd., 2001: 217-250).

Bürokrasi ve toplumla ilişkileri açısından liderleri Max Weber'i izleyen Kissinger üç gruba ayırmaktadır: bürokratik-pragmatik, ideolojik ve karizmatik-devrimci. Amerikan liderleri bürokratik-pragmatik lider tipine örnektir. Çeşitli parçalara ayrılan ve uzmanlara havale edilen problemlerin uygun yöntemler kullanılarak çözülebileceğine inanır. Bürokratik-pragmatik lider tipi esasında gelecekle çok da ilgili değildir. Kendi yönetim döneminde ortaya çıkan sorunları pragmatik ve materyalist bir yaklaşımla çözmeye çalışır (Kissinger, 1966:503-529).

Genelde komünist ülkelerin yöneticileri ideolojik lider tipine örnek gösterilir. İdeolojik liderin kararları sınıf çatışması, ekonomi gibi nesnel konuların etkisi altındadır. Liderlerin kişisel yönelimleri rejimin hedeflerinden daha az önemlidir. Duygusal davranmamaları beklenir. Güce duydukları istek nedeniyle ülke içindeki rakiplerini acımasız yöntemlerle tasfiye edebilirler. Bu acımasız yaklaşımları hem kendi ideolojilerini paylaşan hem de diğer kamptan devletlere olan tutumlarını da etkiler (Kissinger, 1966: 503-529).

Bürokratik-pragmatik liderin aksine karizmatik-devrimci lider gelecekle ilgilenen vizyon sahibi bir kişiliği temsil eder. Özellikle, bağımsızlıklarının üzerinden fazla zaman geçmemiş olan yeni kurulmuş ülkelerin liderleri bu gruba girerler. İdeolojik liderin aksine kişisel tecrübelerinden özellikle de bağımsızlık mücadelesinde yaşadıklarından beslenirler. Siyasal güç kullanmak ve maddi hedeflerin ötesinde, vizyonlarını gerçekleştirmek isterler. Bu tarz ülkelerin vatandaşları arasında uyum sorunları olabilir ve bu sorunlar karşısında otoriter tavır takınmaları beklenen karizmatik-devrimci liderler dış politikaya ilişkin konuları da iç politika malzemesi yapabilirler (Kissinger, 1966: 503-529). Yeni kurulmuş ülkelerin liderlerine karar almada serbestlik sağlayan bir husus da bu ülkelerde devletin yeni yeni örgütleniyor olması dolayısıyla lideri kısıtlayacak yerleşik kurumların

bulunmamasıdır (Mingst, 1999: 145).

Liderin danışmanlarla birlikte çalışıyor olması, onların yerinde tavsiyelerinin her zaman dikkate alınacağı anlamına gelmez. Liderin idaresinde toplanan bakanlar, danışmanlar, bürokratlar gibi kişiler bir grup oluştururlar. Grup kararları, insanların bir grup içinde yer almalarının üzerlerinde uyandırdığı psikolojik etkiler nedeniyle disiplinde inceleme konusu olmuştur. Örneğin kararların sorumluluğunun tek tek bireylerde aranmayacak olması ve ortak amaçlarını gerçekleştirebileceklerine duydukları inanç nedeniyle gruplar bireylere oranla daha riskli ve iyimser kararlar alırlar (Goldstein ve Pevenhouse,2006 :148). Karar eğer liderin danışmanlarından ya da koalisyonlardan ayrı olarak grubun kararı olarak sunulacaksa – buna darbeler sonrası kurulan bazı askeri yönetimler örnek olarak verilebilir - gruba dâhil olan bireyler kişi bazında kararların sorumluluğundan kurtulurken aynı zamanda ister lider ister başka bir kurum olsun, direktifle hareket etme ve hesap verme zorunluluğundan da kurtulmuş olurlar (C, Hermann, 2001:133-168). Lider egemenliğindeki grupların en önemli riski ise devlet kademesinin daha alt sıralarında görevli olan bu kişilerin lidere karşı gelmek istememeleri nedeniyle liderin görüşü paralelinde karar verebilmeleridir. Lider-danışman ilişkileri de liderin kişisel özelliklerinin bir yansımasıdır. İster ülkede resmi olarak danışmanlık mekanizması bulunsun isterse lider kendisi gayrı resmi olarak böyle bir çevre oluşturmuş olsun, kimlerden fikir almak istediği liderin kişisel tercihidir. Maceracı ve kendi yolundan gitmeyi seçen lider etrafında profesyoneller istemezken, daha temkinli ya da tutucu olarak nitelendirebileceğimiz lider tipi, konularında uzman kişilerden fikir almaya önem verir (Creiger, 1967: 133-168).

Bütün rejim türlerinde iç ve dış politika arasındaki ilişkiler karmaşıktır. İlaveten, dış politika konularını, iç politikadaki başarısızlıkları örtbas etmek için gündeme getirmek yalnızca yeni kurulmuş devletlere özgü değildir. Esasında halk iç politikayla dış politikadan daha fazla ilgilidir. Öncelikle, devlet yöneticilerinin dış politik tercihlerinin altında yatan gerçekler ve sonuçları hakkında toplumdaki insanlar çoğunlukla bilgi sahibi değillerdir. Bilgilendirildikleri takdirde dahi bu durum onların gündelik hayatlarında pek bir değişikliğe yol açmaz. Bir ülkenin iç işlerinin yönetilmesi ve insanların ihtiyaçlarının karşılanması hem kamuoyunun görüşlerinin dikkate alınmasını hem de devletin çeşitli birimlerinin yönetim ve

hizmet faaliyetlerine katılmasını gerektirir. Dış politika ise doğası itibariyle en demokratik ülkelerde bile bir yönetici elitin idaresindedir (Hargrove, 1974: 99). Bu kadrolaşma da kimi zaman bu yönetici elitin kendi çıkarlarını ulusal çıkarlarmışçasına halka sunmalarına imkân sağlamaktadır(Ataman, 2002). Bazen de elitist doğasının ötesinde dış politikaya ait konuların güvenlikle olan ilişkisi zorunlu olarak halka bilgi verilmemesini gerektirebilir (Duncan vd, 2004: 153). Dış politikaya dair gelişmelerin ne kadarının halka yansıtılmasının uygun olacağı zaman zaman lider ile karar alma sürecine katılan bürokratlar ve politikacılar arasında çatışmalara yol açmaktadır. Basın aracılığıyla kamuoyuna bilgi sızdırılması, kimi zaman da bilinçli yanlış yönlendirmelerle liderin tercihlerinin halkın gözündeki imajının zedelenmesi mümkündür (Hilsman, 1964: 5-6).

Seçim kampanyalarında dış politika meseleleri gündeme getirilse bile kendi başına oyların yönünü belirleyemez;çünkü, seçmenin önceliği yurtiçindeki sosyal ve ekonomik şartlardır (Hargrove, 1974: 119). Elitist doğasına ve halkın ilgisizliğine rağmen dış politika liderler tarafından ulusal hassasiyetlere hitap ederek halk desteğini elde etmek için ise sıklıkla kullanılmaktadır. İç politikada alınan bir kararın bütün kesimleri memnun etmesi mümkün değildir, çıkarları zarar görenler olabilir. Oysaki dış politikanın başarıda da tehditte de toplumu birleştirme özelliği vardır (Hargrove, 1974: 119). Liderin kamuoyunun görüşleri konusundaki hassasiyeti ya da bununla ilişkili olarak uluslararası normların önemi konusundaki görüşleri, özellikle güç kullanımı başta olmak üzere, dış politikadaki tercihlerini etkiler (Shannon ve Keller, 2005). Ayrıca dış politika, lider tarafından güçlü kişilik imajı çizerek halkı etkilemek amacıyla kullanılabilir. Özellikle egosunu tatmin etmek isteyen ya da halk üzerinde yeterince güçlü bir etki bırakamadığını düşünen liderler saldırgan veya tavizsiz dış politik kararlarla yönelebilmektedirler (Rourke, 2001: 125). Dış politikaya dair kamuoyu görüşü genellikle ve bilinçli olarak liderler tarafından yönlendirilmektedir. Eğer halkın kendi kararlarına karışmasını istemiyorlarsa bilgilendirme yapmayarak konuyu gözden uzak tutma imkânları vardır. Diğer ülkelerle olan ilişkilerde koz olarak kullanmak için ulusal desteğe ihtiyaçları olduğunda ise kamuoyu önünde konu dile getirilerek halkın da konuya katılımı sağlanabilir (Hargrove, 1974:109-110). Çünkü belirli bir meselede halkın desteği ya da memnuniyetsizliği diğer devletlerle yaptığı görüşmeler ve pazarlıklarda liderin

elini güçlendiren bir unsurdur. Halkın dış politika yapımına katılımının en büyük tehlikesi ise dış baskılardan etkilenebilmesidir. Öncelikle, demokratik toplumlar için başka ülkelerin çeşitli yollarla belirli bir ülkenin halkını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri mümkündür. Diğer tehlike ise dış politikaya yeterince vakıf olmayan halkın kısa vadeli popülist politikaları destekleyerek devletin uzun vadeli ve daha verimli politikalar sürdürmesini zorlaştırmasıdır (Aktan, 2004).

Yalnızca liderin ilgilenmesi değil seçmenlerin, bürokrasinin, politikacıların, çıkar grupları gibi diğer aktörlerin sürece katılımlarının da dış politika üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu kesimlerin konuyla ilgilenmeleri ve dâhil olma istekleri ölçüsünde liderin hareket alanı kısıtlanır. Lider ayrıca bunlardan birini yanına çekerek diğerini baskı altına almada kullanabilir. Çeşitli kesimlerin dış politika yapımına ne ölçüde katılabilecekleri ise ilgili ülkenin (demokrasi veya diktatörlük gibi) rejimine, karar alma yapılanmasına ve/veya liderin halkın gözündeki imajına bağlıdır (Hermann, 1995).

1.2.4 Dış Politikada Liderliğin Geleceği

Toplumlar giderek daha fazla dış politikayla ilgilenmektedirler. İnsanların politika yapımına dâhil olmaya bu denli hevesli olmalarının bir nedeni insan hayatını giderek daha fazla kontrol altına alan devlet mekanizmasının etkinliğidir (Steans ve diğerler, 2005: 37). Ayrıca siyasal katılım kanallarındaki artış, teknolojinin gelişmesi, insan hakları ve demokratikleşmenin küresel değerler olarak yükselişi gibi etkenler dış politika yapım sürecine ülke içi, devlet dışı aktörlerin katılım imkânlarını kimi zaman devletin isteği dışında arttırmıştır. Teknolojideki gelişmeler vatandaşların daha fazla bilgiye sahip olmalarını ve dış politikayı etkileyebilmelerini sağlar. Rakip ülkelerin internet sitelerine yapılan saldırılardan CNN etkisi denilen ve televizyonda izlenen görüntülere karşı hükümeti harekete geçmeye çağırmaya kadar halkın diğer ülkelerle ilişkilere etkisi söz konusudur. İlaveten, teknoloji farklı ülkelerde yaşayan insanların fikir alışverişi yapabilmelerine, strateji belirleyebilmelerine ve ortak hareket edebilmelerine imkân sağlar. Dünya kamuoyu tanımlaması bu süreçle ortaya çıkmıştır (Foyle, 2003: 163-170).

Dünya vatandaşlığı kavramını yaşantımıza sokan küreselleşme uluslararası ve ulus içi arasındaki sınırı bulanıklaştırarak iç ve dış politika ayrımını da

etkilemektedir (Stern, 2003). Artık uluslararası ilişkiler karşılıklı karmaşık çıkarları ve tartışmalı konuları da içerecek biçimde çok boyutludur. Uluslararası ilişkilerin bu karmaşık yapısına bağlı olarak dış politika da ticaret, finans, göç gibi pek çok konuyla yakından ilişkili hale gelmiştir. Böylelikle, idari yapılanmanın çeşitli kademeleri ve bazen de ajanslar gibi merkezi olmayan kuruluşlar daha geniş anlamıyla dış politika alanında etkin roller üstelenebilmektedirler. Bu karmaşık ilişkiler ağı klasik anlamıyla siyasal konuların ötesine geçmiş ve karar verici eliti çeşitli bilgi ve tavsiye kaynakları ile birlikte çalışmaya mecbur etmiştir (Hermann ve Preston, 1994). Özünde “dış politika” kavramı ülkeler, daha doğrusu hükümetler arası diplomatik ilişkileri ifade eder (Millar 1967). Bununla beraber, içinde yaşadığımız dünya liderlerin kapasitelerini aşabilmekte ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Pek çok kurum ve kişinin çıkarlarının dış politik gelişmelerden etkileniyor olması durumu daha da karmaşıklaştırmakta ve tüm tarafların memnun edilmesi giderek daha fazla zorlaşmaktadır.

Takipçilerinin takdiriyle anlam kazanan bir kavram olarak liderliğin geleceğine baktığımızda, liderle yönetilenler arasındaki iletişimin gittikçe arttığını görüyoruz. Liderin yönetilenlerin gelişimi için çalıştığı pozitif anlam yüklenen bir liderlik anlayışı demokrasiyle özdeşleşerek yaygınlaşmaktadır. Bu noktada, dış politikada liderlik de yukarıda anlatıldığı üzere vatandaşların ve hatta diğer ülkelerin vatandaşlarının beklentilerini giderek daha fazla önemsemeyen bir kurum haline gelmektedir (Safty, 2004:68-77).

1.3 Sonuç

Devletlerin dış politikaları, bireyden sisteme veya sistemden bireye, çeşitli açılardan ya da bunların birlikte ele alınmasından yola çıkılarak incelenebilir. Uluslararası politikayı incelerken yapılan bireysel düzey, devlet düzeyi ve sistem düzeyi ayırımında örneğin devlet düzeyi kapsamına giren rejim tipinin liderin karar alma özgürlüğü üzerinde önemli etkisi vardır. Devletlerin dış politikalarının nasıl şekillendiğine yönelik analizleri sadece sistemin yapısal kısıtlamalarına dayanarak dışsal etkenleri belirleyici olarak ele almak devletleri birbirinden ayıran özellikleri ve karar alıcıların rolünü dikkate almamamıza neden olacaktır. Karar alıcıyı dış politikada önemli kılan ise diğer ülkelerdeki karar alıcılardan farklı özellikler

sergileyerek ülkesi adına bir fark ortaya koyabilmesi yani kısacası sahip olduğu liderlik özellikleridir. Dolayısıyla karar alıcıyı analizlerde hesaba katmayı sağlayacak olan sistemin ve devletin çizdiği çerçevenin ötesinde kendi kişilik özelliklerine dayalı olarak yapabildikleridir.

Tüm bu etkenler göz önüne alınarak bölümde liderlik literatürü özetlenmiş ve analiz düzeyi ve seviyesi ile ilgili tartışmalar aktarılmıştır. Bir sonraki bölümde ise Demokrat Partinin kuruluşundan kapatılışına kadar geçen dönem ve Demokrat Parti dönemi önemli dış politik gelişmeler anlatılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM-DEMOKRAT PARTİ VE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1. Demokrat Parti

2.1.1. Demokrat Partiyi Ortaya Çıkaran Gelişmeler ve Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru dünyada çok hızlı değişimler yaşanmaktaydı. Müttefikler Almanya sınırına yaklaşmışken Sovyetlerde hızla batıya doğru ilerleyişini sürdürüyordu. Aynı tarafta savaşan ülkelerin birbirlerine karşı tutumları artık müttefik olmadıklarını yavaş yavaş ortaya koymaktaydı.

Türkiye de gelişen bu olayları endişeyle izliyordu. Bunun ana saiki Sovyetlerin tutumuydu. Değişen dünyaya karşı kendince önlemler almaya çalışan yönetici elitler ülke içinde de yeniden yapılanmaya ihtiyaç olduğunun farkındaydılar. Önce toprak reformunu ardından tüm ormanların devletleştirilmesi adımlarını attılar. Bu yasal düzenlemelerin yapıldığı sırada kurulu düzenin ve elbette CHP'nin de önemli figürlerinden olan Celal Bayar ve arkadaşları Dörtlü Takriri CHP meclis grubuna vermişlerdi (Eroğul, 2003:18). Toprak Kanununun meclisten çıkışı 11 Haziran, Dörtlü Takririn meclis grubuna verilmesi 7 Haziran, tartışılması ise 12 Haziran 1945'tir. Tüm dünya hızla değişirken, Türkiye'de bir şeyler daha liberal yönde değişmeye başlamıştır.

Türkiye'deki değişimin daha liberal bir yönde ilerleyeceği ilk olarak İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Gençliğe Sesleniş konuşmasında (1945) kendini gösterir. Bu nutkunda İnönü siyasal hayatın yeni boyutlar kazanabileceğinin ve daha demokrat bir çizgide ilerleyeceğini ima etmiş ve bu yöndeki girişimlerin önünün açılacağını işaretini vermiştir (<http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm>). Mustafa Kemal Atatürk döneminde teşebbüs edilen kontrollü muhalefet formülü yeniden sahneye konulmak üzeredir. İnönü'nün yeni söylemlerinden cesaretle bu doğrultuda ilk adımı atan da Türkiye'nin en önemli müteşebbislerinden biri olan Nuri Demirağ'dır (Muhittin Şimşek, 2016). Aralarında Atatürk'e muhalefet eden İkinci Grubun liderlerinden Hüseyin Avni Ulaş ve İslamcı-Milliyetçi Cevat Rıfat Atilhan gibi isimlerin de yer aldığı kurucular adına Nuri Demirağ 18 Temmuz 1945'te, Milli Kalkınma Partisi (MKP) için kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na

verir. Liberal ilkelere yakın görünen parti devletçiliği eleştirmekte, tek dereceli ve nispi temsil sistemine uygun seçimlerin yapılmasını savunmaktadır. Demirağ ve arkadaşlarının talebine hükümet de olumlu yanıt verecektir. 5 Eylül 1945'te Başbakan Şükrü Saraçoğlu MKP'nin kurulmasına izin verildiğini belirtip, üniversite özerkliği, anti demokratik kanunların değişmesi, tek dereceli seçim gibi hususlarda hükümetin karşı çıkmayacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 6 Eylül 1945). İsmet İnönü'de 1 Kasım 1945'te TBMM açılış konuşmasında “bizim tek ekşiğimiz hükümetin karşısında bir muhalefet partisi olmaması” diyerek antidemokratik yasaların değiştirileceğinin sinyallerini vermiştir. Yine bu konuşmasında İnönü partideki muhalefetin parti içinde bir hizip gibi çalışmalarındansa açıktan başka bir parti kurmalarının daha iyi olacağını belirterek Bayar ve arkadaşlarını bu hususunta teşvik etmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c020/tbmm07020001.pdf).

Bu konuşma ile Türkiye'de bir çağın kapanıp yeni bir çağın başladığı da ilan edilmiştir. Dünya iki kutup ekseninde kümelenirken, Türkiye'de kendi içinde iki kutupta kümelenmeye başlamış ve bu yeni dönemin yıldızı da Demokrat Parti olmuştur.

2.1.2. Demokrat Partinin Kurulması ve Muhalefet Yılları

Demokrat Partinin ilk işaretleri 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Adnan Menderes, Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Ferudun Fikri Düşünsel gibi isimler o güne kadar görülmemiş sertlikte hükümeti eleştirmişlerdir. Eleştiriler daha çok ekonomik hususlarda kendini göstermiştir. Adnan Menderes yeni bir dünya görüşünün hükümete hakim olmasını vurgulamıştır (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c017/tbmm07017058.pdf). Bu görüşmelerde DP'nin dört kurucusu aleyhte oy kullanmıştır (Eroğul, 2003:26).

Ocak'ta meclise getirilen ve 14 Mayıs'ta görüşmelerine başlayan Toprak Kanunu tasarısı da muhalefetin kendini gösterdiği bir başka konu olmuştur. Dönemin başbakanı kanun üzerine görüşmeler sürerken Adnan Menderes'in kendisini ziyaret ettiğini ve bu tasarıda değişiklik istediğini meclis kürsüsünden söylemiştir

(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c018/tbmm07018067.pdf>).

Toprak Reformu Kanunu meclisten çıktıktan hemen sonra dört milletvekili CHP grubuna bir önerge vermişlerdir. Önergeyi verenler Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ydü. Önergede “Milli hakimiyetin tek tecelli yeri olan büyük millet meclisinde, hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu takyit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını” teklif etmişlerdir (Aktaran: Eroğul, 2003:28). Talep ettikleri şeyler meclisin hükümeti denetlemesi, bazı kanunların ve parti tüzüğünün değiştirilmesi ve seçimlerin serbest olması şeklinde ifade edilebilir (Eroğul, 2003:28).

Dörtlü Takrirden DP'nin daha sonra yürüttüğü muhalefetin izlerini görmek mümkündür: Meclis denetiminin anayasanın ruhuna uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayacak önlemleri almak, vatandaşların siyasi hak ve özgürlüklerini genişletmek ve partinin çalışmalarına bu ilkelerin egemen kılınmasını sağlamak (Burçak, 1979:241). TBMM'de uzun uzun tartışılan takrir oylanırken imzasını atan dört milletvekili dışında tamamı aleyhte oy kullanmıştır ve takrir TBMM tarafından reddedilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 65.403.16).

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde yazdıkları yazılarla partilerine karşı muhalefete devam etmişlerdir. Yazılarında meclisin denetimi, özgürlükler, baskının kaldırılıp anti demokratik hükümlerin ilgası gibi liberal konuları işlemişlerdir. Bu yazılar sebebiyle CHP parti divanı Menderes ve Köprülü'yü 21 Eylül 1945'te partiden ihraç etmiştir (Eroğul, 2003:29). 2 Ekim'de ihraçlar üzerine Vatan gazetesine bir röportaj verip, ihraçların tüzüğe aykırı olduğunu söyleyen Refik Koraltan'da aynı sonu paylaşmıştır (Erer, 1966:228). Celal Bayar Eylül sonunda milletvekilliğinden, Aralık ayında ise partiden istifa etmiş, Dörtlü Takrir'de imzası olanlar tamamıyla partinin dışında kalmışlardır (Eroğul, 2003:29).

Tam da bu dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün mecliste iktidarı denetleyecek bir muhalefet partisi gerekliliğini belirtmesi Dörtlü Takrir'i hazırlayanları yeni bir parti kurmaları konusunda daha da cesaretlendirmiştir. 7 Ocak

1946'da İçişleri Bakanlığına verilen dilekçe ile Demokrat Parti kurulmuş ve partinin genel başkanlığına Celal Bayar seçilmiştir. CHP'den memnun olmayanların ilk adresi haline gelen DP kendine ilk amaç olarak demokratikleşmeyi seçmiştir (Akşin, 2004:226). Parti büyük kongresini yapana kadar kurucular Genel İdare Kurulunu oluşturmuştur (Ahmad ve Turgay, 1976:16).

CHP'nin altı ilkesini biraz değişik bir yorumla içine alan DP'yi kuranlar, amaçlarının Türkiye'de demokrasiyi geliştirmek olduğunu belirtmişlerdir (Şahin ve Tunç, 2015:42). Parti programının 20 ve 21. maddelerinde, yerel yönetimlere yetki devri, 24. maddesi devletin küçültülmesi, 43. maddede liberalizm, 48. maddede KİT satışları, 51. maddede devlet tekellerinin özelleştirilmesi, 74. maddede ise iç ve dış borçlanma gerekliliği hususları vurgulanmıştır (Aydoğan, 2006:201).

Kuruluşundan sonra hızla partinin tüm yurttaki teşkilatlanması için faaliyetlere başlayan DP birçok ilde mitingler yapmış ve halka sesini duyurmaya çalışmıştır. Tüm bu faaliyetler esnasında iktidardan gelen baskılara da göğüs germiştir. 29 Nisan 1946'da hükümet belediye seçimlerini öne almayı teklif eden bir teklifi meclise getirdiğinde DP buna çıkmış, teklifin meclisten çıkmasına mani olamayınca ise seçimi boykot kararı almışlardır (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 44.257.1.).

1946 Mayıs ayında DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın imzasıyla, DP'nin seçim bildirisi yayınlamıştır, DP'nin öne çekilen belediye seçimlerine katılmayacağı, seçimler 1947 yılında yapılırsa seçimlere katılacağını açıklamıştır (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 44.257.1.).

DP'nin seçimlere katılmayacağını deklare etmesi üzerine hükümet; seçmen kurulları aracılığı ile iki basamaklı seçimler yerine doğrudan seçimlere, üniversitelere idari özerkliğe ve Matbuat Yasası'nda değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır. Bu değişikliklere rağmen eğer seçimlere katılmazsa DP'nin kapatılabileceğini de vurgulamıştır (Ahmad, 2011:130). İktidar tüm bunlara rağmen istediği tarihte seçimleri yapmış, DP ise seçimleri boykot etmiş, teşkilatlarından gelen bilgilere göre seçimlere hile karıştırıldığını ileri sürmüştür (Eroğul, 2003:34).

Yerel seçimlerden sonra iktidar genel seçimleri de öne almaya ve 21 Temmuz 1946'da seçimleri yapmaya karar vermişlerdir. Muhalefetin çabası bu sonucu değiştirmeye yetmemiştir. Genel seçimleri de boykot etmeyi düşünen DP, kararı örgütün vermesi için 15 Haziran'da Ankara'da bir mini kongre düzenlenmiştir. Parti

örgütü seçimlere girme kararı alınca, DP seçim kampanyasını başlattı. Mitinglere büyük ağırlık veriyorlardı. Büyük mitingler iktidar partisi CHP'yi korkutmuştu. Bu korku baskıyı da beraberinde getirmiştir. Seçimden iki gün önce Aydın'da üç DP çalışanı öldü (Eroğul, 2003:36).

Haziran ayı sonunda Mareşal Fevzi Çakmak'ı da saflarına katan DP kampanyasının yoğunluğunu artırdı. Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın dindarlığı ve Kurtuluş Savaşında oynadığı rol halk nezdinde DP'nin desteğini de artırırken CHP'yi endişelendirmiştir (Eroğul, 2003:36).

21 Temmuz seçimlerinin sonuçları açıklandığında seçimle durulan iktidar-muhalefet karşıtlığının şiddeti de artmıştır. Toplam 465 milletvekilliği için 273 aday gösteren DP'nin kazandığı sandalye 62'de kalmıştır. Halbuki DP'nin halk nezdindeki karşılığı bundan çok daha fazladır. Seçim sonuçlarını protesto için İzmir, Bursa, Konya ve Adana'da büyük mitingler düzenlenmiştir. CHP bu mitinglere karşı bir eyleme girişirse de muhalefetin yanında yer alan gazetelerden Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerini sıkıyönetim kararıyla kapatmıştır (Karpas, 1959:164-165).

Toplanan yeni TBMM'de CHP İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanlığına, Kazım Karabekir'i ise meclis başkanlığına aday gösterdi. DP ise Fevzi Çakmak'ı cumhurbaşkanı adayı gösterirken, Yusuf Kemal Tengirşenk'i meclis başkanlığına aday göstermiştir. CHP'nin adayları partinin oylarıyla seçildi. İsmet İnönü yeni kabineyi kurma görevini de Recep Peker'e verdi. Otoriter tavırlarıyla bilinen Peker'in kabine için görevlendirilmesi gelecekte CHP'nin tavrı açısından da ipucu verir mahiyette olmuştur.

Savaş döneminde sıkı kontrol altında olan basın, savaş sonrası yeni dönemde, DP'nin şikayetlerine daha fazla yer vermesi, Peker'in eski usul yöntemleri kullanması ile sonuçlanmıştır. 13 Eylül'de meclise getirilen yeni basın yasası anti demokratik bir mahiyet taşımaktadır (Eroğul, 2003:39). Yasa ile iktidarın beğenmediği haber ve yorumları yazanlara ağır hapis cezaları getiriliyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin toprak talepleri ve Yunan iç savaşının yaşandığı bu dönemde iktidar içerde bir muhalefetle uğraşmak istemiyordu.

Muhalefete ve basına baskı yapan Peker hükümeti 7 Eylül'de devalüasyon kararı almıştır. Savaş dönemi enflasyon artışı fazlayken kur sabit kaldığından bu durum aslında fiiliyatın resmiyete kavuşturulmasıydı. Bunun ardından memur

maaşlarını artıran hükümet bunu karşılamak için de demiryolu, deniz yolu ve PTT ücretlerine zam yapmıştır. Bu durum halk nezdinde rahatsızlığı artırdı. Peker iki sol parti ile bunların destekçisi altı gazeteyi kapatmıştır. Muhalefet yapmanın gittikçe zorlaştığı bir dönemden geçiliyordu. Önce illerde yapılacak kongrelerin ilki 25 Ekim 1946'da Edirne'den başladı. Bu kongreler vesilesiyle tüm ülkeyi dolaşan DP yöneticileri de sürekli halkla buluşuyordu. Parti yöneticileri kongre ile uğraşırken meclis grubu da mecliste sert muhalefetine Aralık ayında meclise gelen bütçe görüşmelerinde başladı.

Bütçe görüşmeleri sırasında Menderes'in bütçeyi eleştirmesi üzerine sinirlenen Peker, Menderes'in görüşlerini "psikopatça" bulduğunu ifade edip, Bayar'ın ise halkı isyana teşvik ettiğini belirten kötü bir konuşma yapmıştır (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c003/tbmm08003018.pdf>).

Bunun üzerine DP TBMM'yi terk etti ve dokuz gün meclise gelmemiştir. Durumun vahim bir hal aldığını gören İnönü, Bayar ile görüşerek böyle bir durumun tekrar olmaması konusunda da taahhüt vererek krizi çözdü (Eroğul, 2003:43).

7 Ocak 1947 Türkiye tarihinde bir muhalefet partisinin demokratik bir şekilde yaptığı ilk kongrenin de yılı olmuştur. 11 Ocak'a kadar süren kongrede herkes dilediği gibi konuşmuş, kimsenin konuşmasına müdahale edilmediği gibi engellenen konuşmacı da olmamıştır (Eroğul, 2003:46). Kongre sonunda Celal Bayar parti başkanlığına seçilirken aralarında Dörtlü Takriri imzalayanların da olduğu 15 kişi Genel İdare Kurulu üyesi seçilmiştir. Bu kongrede ana davalar komisyonu raporu da oylanmıştır. Bu raporda yasalarda yer alan anti demokratik hükümlerin tasfiyesi, devlet başkanı ve parti başkanlığının aynı kişide olmaması, demokratik ve güvenli seçim kanunu gibi hususlar vurgulanmıştır. Ayrıca bu raporda yer alan talepler kabul edilmezse DP'nin meclisten ayrılıp halkın içinde siyaset yapacağı tehdidi de bulunmaktadır (Eroğul, 2003:49).

Kurultay sonrası CHP ve DP arasında gerilim artmaya devam etti. Peker'in anti demokratik uygulamaları savunması ve devam edeceğini belirtmesi gerilimin gelecekte de düşmeyeceğini gösteriyordu. 10 Mayıs'ta Peker ve Bayar'ı bir araya getiren uzlaşma taraftarlarının çabası da bir işe yaramamış, Peker tüm uygulamaların aynen devam edeceğini belirtmişti (Eroğul, 2003:55). Haziran ayında başlayan ve bir

ay sürecek olan İnönü ve Bayar görüşmeleri giderek derinleşen sorunların hallolabileceği umudunu vermişti. Peker'in uzlaşmaz ve anti demokratik tutumlarını İnönü desteklememeye karar vermişti (Eroğul, 2003:57). Sonunun geldiğini gören Peker yine de son ana kadar otoriter anlayışını terk etmedi.

12 Temmuzda cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafında açıklanan cumhurbaşkanlığı bildirisi (12 Temmuz Beyannamesi) ile İnönü, hükümet ve muhalefet arasında bir güven duygusu yaratmak isteğini belirtti. Bu beyannamede CHP ve DP arasındaki tartışmada CHP'nin tezleri yalanlanırken DP kısmen doğrulanıyordu (Aktaran: Eroğul, 2003:59). Bu beyanname Peker gibi düşünenler dışında birçok kişiyi huzura kavuşturmuştu.

Beyannameden sonra 26 Ağustos'ta güvenoyu isteyen Peker hükümeti, 8 Eylül'de İnönü'nün başkanlık ettiği bakanlar kurulu toplantısından bir gün sonra istifa etti. İstifadan sonra doğu illerine gezi düzenleyen İnönü Erzurum'da DP örgütünü de ziyaret etti. Eski gerginlik tamamen ortadan kalkmıştı.

Yeni dönem DP'nin hem daha çok istifade ettiği hem de sıkıntıya düştüğü bir dönem oldu. Sürekli baskı gördüğünden her yerde, her zaman muhalefet yapan DP böylece büyük bir birlik içinde de hareket ediyordu. Yeni dönemde ise bir takım sürtüşmeler ve kavgalar ortaya çıkmaya başladı. Milletvekili zammı konusunda partisinde ayrı düşünen bir milletvekili CHP'nin zam önerisini destekledi; DP İstanbul il başkanı Kenan Öner, Fuat Köprülü ile yaşadığı sürtüşme nedeniyle istifa etti; Fuat Köprülü tekrar meclis grup başkan vekilliğine seçilemedi; seçimler tüzüğe aykırı diyen Bayar da grup başkan vekilliğinden istifa etti. Tüm bu gerginlikler artarken tasfiyeler de başladı. Başlangıçta beş milletvekili ihraç edildi. Parti merkezi ve meclis grubu arasındaki sürtüşme yüzünden meclis grubu yarı yarıya azalmıştı (Karpaz, 1959:217).

DP'den ayrılan milletvekillerinin bir kısmı Müstakil Demokratlar grubunu kurup (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1948) partinin son kararını beklerken, bir kısmı ise 1948 Temmuzunda Mareşal Fevzi Çakmak liderliğinde Millet Partisini kurmuştu. Yeni kabinenin başına getirilen Hasan Saka ile DP grubunun ilişkileri iyi olmasına rağmen, kendi içinden çıkan muhalefetin haksız olduğunu göstermek için, Saka hükümetini yoğun şekilde eleştirmişlerdir. Saka kabinesi bu dönemde seçim kanunu teklifi getirmiş, bunu fırsat bilen DP buradan hükümete yüklenmiştir. Saka yeni bir

teklifle geldiğinde onu da eleştirmişler, Bayar sonbaharda yapılacak ara seçime katılmayacaklarını açıklamıştır. Millet Partisinin de katılmaması üzerine CHP tek başına kalmış ve katılımın çok düşük kaldığı, sönük bir seçim geçmiştir. Bu süreçte yıpranan Saka'nın 14 Ocak 1949'da istifası üzerine hükümet kurması teklif edilen dört kişi bu görevi reddetmiş (Cumhuriyet, 16 Ocak 1949) sonunda Şemsettin Günaltay kabul etmiştir.

Günaltay göreve başladıktan kısa bir süre sonra DP'yi ziyaret etmiş ve muhalefetle iyi geçinmek istediğini göstermiştir. Hemen ardından DP'nin istediği seçim kanunu için Nihat Erim başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun işi biraz ağırdan alması üzerine DP yöneticileri önce seçim kampanyasına başlamışlardır (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1949).

CHP'nin işi ağırdan alma sebeplerinden biri DP'nin ikinci büyük kongresinden sonra konuyu ele almaktı. 20 Haziran 1949'da kongre başladı. CHP parti içinde büyük çekişmeler olmasını ümit ediyordu ama kongrenin ilk gününde Bayar'ın aldığı tezahürat bu beklentinin boş olduğunu da gösteriyordu. Kongrede bir önceki kongrede olduğu gibi milletvekili adaylarını kimin belirleyeceği konusu tartışıldı ve %80'ini örgüt, %20'sini ise parti yönetiminin belirlemesi konusunda anlaşıldı (Eroğul, 2003:76). Oyların güvenliğinin namus meselesi olarak tanımlandığı ve ne şekilde mümkün olursa o şekilde korunacağı belirtilen ve sonradan Milli Husumet Andı ismini alan ana davalar komisyonu raporu oy birliği ile kabul edilirken, Bayar genel başkanlığa tekrar gelmiş, kurucular ve onların destekçileri de Genel İdare Kuruluna seçilmişti (Eroğul, 2003:76-77).

DP'den bu kadar sert bir rapor beklemeyen hükümet de aynı sertlikte yanıt verdi. Hükümet DP'nin memurları tehdit edip, vatandaşı da baskı altına aldığını iddia ediyordu. Bu sert açıklamalara rağmen hükümet yavaş da olsa demokratik bazı adımlar attı. Radyodan muhalefet de yararlandırılırken, İstiklal Mahkemeleri kaldırıldı (Karpaz, 1959:231).

Sonbahar geldiğinde gündemde yine seçim kanunu tartışmaları vardı. Hükümetin hazırladığı yeni öneriyi DP çok yetersiz bulduğunu açıkladı ve 16 Ekim 1949'da yapılacak seçimlere katılmayacağını açıkladı. Yapılan seçimlerde katılım çok düşüktü. CHP çok partili hayata yargı güvencesinde olmayan bir seçim kanunu ile giremeyeceğini anlayınca istemese de seçimlerin yargı güvencesine bağlanmasını

kabul etti (Ulus, 7 Aralık 1949). 16 Şubat 1950’de yapılan seçim kanunu oylamasında CHP ve DP lehte oy kullandı ve demokratik bir seçim kanunu yasalaştı. Ardından iki parti genel seçim tarihi konusunda görüştüler, DP’nin Haziran teklifine kısmen uyan CHP 14 Mayıs’ı seçim tarihi ilan etti.

Nisan ayında DP milletvekilliği aday listelerini ilan etti. İki parti de yoğun bir seçim mesaisine başladı. Katılımın oldukça yüksek olduğu seçimden DP büyük bir zaferle çıktı. Oyların %53,35’ini alan DP meclisteki 487 vekillikten de 408’ini kazanmış, CHP ise sadece 69 vekillik kazanabilmişti (Eroğul, 2003:83). 22 Mayıs’ta toplanan yeni meclis Refik Koraltan’ı meclis başkanlığına, Celal Bayar’ı ise cumhurbaşkanlığına seçmişti. Adnan Menderes ise ilk DP hükümetini kurmakla görevlendirilmişti.

2.1.3. Demokrat Partinin İktidar Yılları

2.1.3.1. Yükseliş Yılları

22 Mayıs’ta DP iktidarı resmen devralmıştı. Menderes başkanlığında kurulan ilk kabine 29 Mayıs’ta programını meclise sunmuştur. Programın ilk bölümünde geçmiş CHP dönemi eleştirilirken, ikinci bölümde ise hayat pahalılığının azaltılması, üretim ve istihdamın artması, vergi adaleti, özel girişimin genişletilmesi ve özelleştirme, yabancı sermaye teşviki, anti demokratik kanunların ilgası ve aşırı solun ezilmesi gibi liberal vaatlere yer verilmiştir. CHP dönemi komünizm ve gericilik aynı derecede tehdit olarak görülürken DP döneminde sadece komünizm tehdit olarak belirtilmiş, gericilik ve ırkçılık ise komünist taktiği olarak tanımlanmıştı. 2 Haziranda Menderes hükümeti güvenoyu alarak göreve başladı. Tam o sıralarda bir albayın Menderes’e gelerek ordunun kendisine darbe yapacağını söylemesi üzerine Menderes Bayar’a da danışarak ordudan 15 General ve 150 albayı 2-3 aylık bir periyotta emekliye sevk etme kararı aldı (Erer, 1963:33). 9 Haziranda bir araya gelen DP Genel İdare Kurulu Bayar’dan boşalan parti başkanlığına da Menderes’i getirdi.

Meclisin ilk eylemlerinden biri 16 Haziran’da “Arapça Ezan Yasağı”nı kaldırmak oldu. CHP vekilleri de bu yasağın kaldırılması lehinde oy vermiştir. DP 14 Temmuzda kabul edilen Genel Af Kanunu ile de geçmişin tasfiyesine devam etti.

25 Haziranda başlayan Kore Savaşı ile de ABD'ye daha yakın olmak isteyen DP bu fırsatı yakaladı. Basın Güney Kore lehinde yayınlar yapmaya başlamıştı. Gazetelerde yüzlerce Türkün gönüllü savaşa gitmek istediği yazılıyordu (Eroğul, 2003:102). Bu sayede hükümet de Kore'ye askeri birlik gönderme kararı aldı. CHP ise asker göndermekten çok bunun hükümet kararıyla değil meclis kararıyla olması gerektiğini belirterek usulü eleştirdi. Ağustos 1950'de yerli sermayeye destek amacıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu.

Eylül 1950'de yapılan yerel seçimlerde de DP büyük bir başarı elde etti. 600 belediyeden 560 belediyeyi kazanmıştı. 15 Ekimde yapılan il genel meclisi seçimlerini de DP kazandı. Devlet tüm kurumlarıyla DP kontrolüne geçmeye başlarken CHP daha da silikleşiyordu. DP tabanında belirli bir kesim CHP'ye daha fazla baskı yapılmasını savunuyordu. Bu amaçla 20 Ekimde bir kongre topladılar. Muhalefetteyken de benzer baskılara maruz kalan DP yönetimi bunu kabul etmedi. Ama mecliste bazı DP milletvekilleri CHP'yi aşağılamaktan geri kalmıyordu (Eroğul, 2003:105).

1951 yılında DP için içerde komünist avı mevzularını tartışıyordu. DP içinde komünistlere idam cezası verilmesini savunanlar dahi vardı (Cumhuriyet, 29 Kasım 1951).

ABD ile ilişkileri ileri seviyeye taşımak isteyen hükümet, bu uğurda Kore'ye asker dahi göndermiş ve bunun karşılığını Eylül 1951'de NATO'ya üyeliğin kabulü ile almıştı. Ağustos 1951'de kabul edilen Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile Batı bloğu ile bütünleşme çabaları da devam etmiş oluyordu.

Aslında genel hususlar bakımından DP ile aynı düşünen CHP, bu kadar hızlı açılımdan rahatsız olmuştu. Bu konudaki eleştiriler üzerine DP Grubu 25 Temmuz 1951'de toplanarak CHP'nin tüm taşınmazlarını hazineye devreden kararı aldılar. Tek parti hükümeti döneminde bu taşınmazların elde edilmiş olması bu devrin çokta haksız olmadığını gösterirken, zamanlaması ise gayenin CHP'yi zayıflatmak olduğunu gösteriyordu.

Tek parti iktidarına karşı olanların bir koalisyonu olarak ortaya çıkan DP içinde çok farklı düşünceden insanlar da vardı. DP'nin bazı örgütlerinde insanlar genel merkeze karşı bayrak açtılar. Genel merkez bu isimleri partiden tasfiye ederek birliği sağlamaya çalıştı. CHP'nin yöntemleri DP içinde de kullanılmaya başlanmıştı.

Basınla iyi ilişkileri olan DP gelir gelmez demokratik bir basın yasası çıkararak bu ilişkiyi taçlandırmıştı. Basında bazı uygulamalara getirilen seyrek eleştirilere bile sert bir karşılık veren DP, o güne kadar özel bir şirketin tüm basına eşit olarak dağıttığı resmi ilanları kendi tekelinde ve keyfiyetinde bir hale getiren kararnameyi 15 Mayıs'ta çıkardı. Bu kararname 10 yıl boyunca basına sopa olarak kullanılacaktı (Erer, 1963:77).

15 Ekim 1951'de tüm bu gelişmelerin gölgesinde DP üçüncü büyük kongresini topladı. Menderes'in liderlik ettiği ilk kongre olmanın yanı sıra iktidardaki ilk kongresi olma özelliğini de taşıyordu bu kongre. Kongre'de muhalefet döneminin bir kazanımı olan mücadeleci ruh devam ediyordu. Ancak önemli kararlar artık kongrede alınmıyordu. Parti programı aynen kabul edilirken tüzükte milletvekillerinin örgütte görev almaması kuralını getiren bir değişiklikten başka mühim bir şey ortaya çıkmadı.

Muhalefet üzerine kurulan baskı bu dönemde basın yasasından ibaret kalmadı. Ulus gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın yazdığı bir yazı yüzünden yargılamaya tabi tutuldu. Gazetenin yazı işleri müdürü yargılama sonucu beraat etmişti. Ama Yalçın aynı zamanda milletvekili olduğu için onun dokunulmazlığının kaldırılması gerekiyordu. Meclis komisyonunda dokunulmazlığın kalkmaması yönünde karar çıkarken meclis genel kurulu dokunulmazlığı kaldırdı (Cumhuriyet, 19 Nisan 1952). Aynı yılın 22 Kasımında Yalçın bu kez bir suikastın hedefi olmuş ve yaralı olarak kurtulmuştu. Bu suikasttan sonra bazı DP milletvekilleri ve üyeleri partiden ihraç edildiler (Eroğul, 2003:132).

Mal varlıkları mevzusunu yeniden açan DP, CHP'nin güvenilirliği hakkında şüphe uyandırmaya çalışıyordu. Tüm bu olaylar ortamı iyice germişken İnönü'nün Ege gezisi sırasında CHP ve DP'liler birbirine girdi (Cumhuriyet, 8 Ekim 1952). Karşılıklı yapılan tahrikler ülkeyi kutuplaşmanın sınırlarına götürmeye başlamıştı.

DP daha sonra öğretim üyelerinin partilerde fiilen görev almasını engelleyen değişikliği getirdi (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c024/tbmm09024113.pdf>). Meclis 1953 Sonbaharında açılırken DP grubunun ilk işi CHP'nin mallarına el koymak için bir teklif hazırlamak oldu. Bu teklif 14 Aralıkta yasalaştı (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c026/tbmm09026017>).

pdf), bir gün sonrasındaysa imzalamama çağrılarına rağmen Bayar tarafından onaylandı. Menderes “eğer haksızlık yaptıysak halk bizi üç ay sonraki seçimde cezalandırsın” diyordu (Zafer, 15 Aralık 1953).

Sadece CHP değildi DP'nin tavırlarından şikayetçi olan. DP'den ayrılan bir grubun kurduğu Millet Partisinin Haziran 1953'te kongresi vardı. Kongre'de ikilik çıkınca bir grup Atatürk devrimlerinden saptığı iddiasıyla partiden çekildi. Savcılık bu açıklamayı ihbar kabul ederek soruşturma başlattı ve parti yöneticilerinin ifadelerini aldı (Cumhuriyet, 8 Temmuz 1953). Soruşturma sağlıklı yürüsün bahanesi ile bir gün sonra geçici olarak kapatılan Millet Partisi 27 Ocak 1954'te tamamen kapatılmıştır.

Seçimler yaklaşırken DP'nin bazı uygulamaları ümit verirken bazıları baskıyı artırıyor. Seçim öncesi memur, işçi ve emeklilere zam yapıldı, CHP'nin talebi ile seçim kanununa eklenen bir madde ile seçmen kütükleri muhalefete de verilecekti artık. Bunların yanında 1954'te Basın Kanunu değiştirilerek gazetecilere dava açılması kolaylaştırılıyor, hapis ve para cezaları ile basın korkutuluyordu. Baskıcı yasaları kaldırma vaadiyle gelen DP kendisi baskıcı kanunlar çıkarmaya başlamıştı. 1954 yılının Nisan ayında partilerin aday listeleri belli oldu, 2 Mayıs'ta ise seçim yapıldı. DP 1950 seçimlerini de aşarak %56,61 gibi rekor bir oy almıştı. CHP'nin oyları ise gerileyerek %34,78'e düşmüştü. Meclisteki 541 sandalyenin 503'ünü DP alırken CHP ise 31 sandalye kazanabilmişti (Aktaran: Eroğul, 2003:140).

2.1.3.2. İktidar Hastalığının Başladığı Yıllar

1954 seçimlerinden sonra 14 Mayıs'ta meclis toplandı ve cumhurbaşkanlığına Bayar'ı, meclis başkanlığına da Koraltan'ı seçti. Menderes ise tekrar kabineyi kurmakla görevlendirildi. Üç gün sonra kurulan kabinede sadece dört bakan değişmişti. 24 Mayıs'ta programı okuyan hükümet 26 Mayıs'ta güvenoyu aldı. Güvenoyu sonrası Menderes ABD'ye gitti. Bu seyahatin amacı ABD'den alınacak askeri ve ekonomik yardımların miktarını görüşmekti. Gazeteler gezi sonunda ABD ve Türkiye arasında tam bir görüş birliğine varıldığını yazıyordu (Zafer, 6 Haziran 1954).

Seçim sonunda meclisin %93'ünü oluşturan DP, CHP'nin iktidarda gittiği yoldan gitmekten de geri kalmıyordu. 1954 yılı başında kapatılan Millet Partisinin

yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisine oy veren Kırşehir ilinin ilçe yapılması hakkındaki kanun 30 Haziranda geçti (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001015.pdf>). Bu karardan iki hafta öncede verdiği oylar yüzünden Malatya ikiye bölünmüş ve Adıyaman ilçesi il haline getirilmişti (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001008.pdf>).

DP'nin seçim sonuçlarına göre yaptığı kanunlar bunlarla sınırlı kalmadı. Seçim kanununda yapılan değişikliklerle bir partiye adaylık başvurusu yapıp reddedilen kişi o seçim döneminde tekrar aday olamayacaktı. Böylece kendi küskünlerine karşı tedbir almış oluyordu iktidar. Ayrıca memurlar aday olmak için 6 ay önce istifa edecekti (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001015.pdf>). Geri dönüş konusu iktidarın keyfinde olduğundan muhalif partilerden aday olacak memurlar bunu iki kez düşünmek zorunda kalacaktı. Radyoyu siyasi partilere kapatan iktidar aslında muhalefetin seçimler öncesi radyoyu kullanmasını da engellemiş oluyordu (Aksoy, 1960). Memurların tamamını 25 yıl sonra emekli eden yeni kanunla da eskiden 25 yıl şartından muaf tutulan Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay üyeleri ile öğretim üyeleri de bu hükme tabi hale geldiler.

Bu değişiklikleri eleştiren gazetecilerden Hüseyin Cahit Yalçın 26 ay, Cemal Sağlam 65 ay, Fuat Arna sekiz ay hapse mahkum oldu, Bedii Faik ise tutuklandı. Aralık ayında 79 yaşındaki Yalçın'ın hapse atılması ise muhalefetin harekete geçmesini sağladı. İnönü cezaevindeki gazetecileri ziyarete gitti. Yaptığı hatayı fark eden DP, Faik aleyhine davadan vaz geçti. Olayın üzerinde üç ay geçtikten sonra Bayar af yetkisini kullanarak Yalçın'ın mahkumiyetini sonlandırdı.

ABD yardımlarının azalması ve biriken ekonomik sıkıntılar iktidarı zor duruma düşürüyordu. Tüm bu sorunlar devam ederken Kıbrıs Sorunu baş göstermiş ve 6-7 Eylül Olayları yaşanmıştı. Türkiye'ye büyük bir utanç getiren olaylardan kısa bir süre sonra DP grubunda hizipleşmeler ve bölünmeler baş göstermeye başladı. Esasında Meclisin %93'üne tekabül eden DP grubu çok büyüktü ve kontrol edilmesi de oldukça zordu. Partinin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü 15 Nisan'da dışişleri bakanlığından ayrıldı. İl kongrelerinde kavgalar yaşandı. 19 milletvekili bir önerge hazırlayarak basına ispat hakkı tanınmasını istedi. Bu 19 milletvekili yaklaşan

üçüncü büyük kongre öncesi parti divanına sevk edildi ve dokuzu ihraç edildi. İhraç edilmeyen 10 milletvekili ise bu olayın ertesinde istifa etti.

Sıkıntılı bir dönemde dördüncü kongresine giden DP 15 Ekim 1955'te toplandı. Kongre açılış konuşmasında Menderes hizipçileri ve CHP'yi eleştirdi. Parti içindeki eleştirel sesler için sırtımızdan hançerleniyoruz tabirini kullandı (Erer, 1963:259). Kongrenin ikinci gününde Menderes genel başkanlığa seçilirken, Menderes ile sıkıntılar yaşayan Köprülü Menderes'ten sonra en çok oyu alarak Genel İdare Kuruluna seçilmişti. Kongrenin üçüncü gününde ekonomi başta olmak üzere birçok husus eleştirilerden nasibini aldı.

Kongreden sonra parti örgütünü elden geçirmek isteyen yöneticiler taşra teşkilatlanmalarında yeni yapılanmalara gittiler ama parti içi muhalefete engel olamadılar. 13 Kasım'da yapılacak belediye seçimlerine CMP ve CHP katılmadı. Buna rağmen DP'nin oyları düştü (Cumhuriyet, 14 Kasım 1955). Tüm bu gelişmeler yaşanırken 19'lar grubu 19 Kasım'da Hürriyet partisini kurduklarını ilan ettiler. 22 Kasım geldiğindeyse DP milletvekilleri hükümeti sertçe eleştirmeye başladı. Menderes Bağdat Paketi görüşmeleri için Irak'ta idi bu esnada. 29 Kasım'da Menderes döndükten sonra parti grubu toplantısında tekrar eleştiriler yoğunlaştı. Tüm kabine istifa etmiş geriye sadece Menderes kalmıştı. Menderes'in kendisine güvenoyu yoklaması yaptırması sayesinde Menderes parti grubunun hışmından kurtuldu (Cumhuriyet, 30 Kasım 1955).

DP meclis grubu aslında muhalefetin yapmadığı muhalefeti kendi hükümetine yapıyordu. Milletvekillerinin tavrı Menderes'i korkutmuştu. Yeni kabinenin kurulmasının 10 gün sürmesi bunu gösteriyordu. Hükümet programında da uyarıları dikkate aldığını hissettirmek isteyen bir başbakanın imzası vardı. Hükümet programı DP milletvekillerinin tüm eleştirilerinin hallolacağını belirtiyordu. Anayasa değişiklikleri, seçim kanununda yapılan değişikliklerin kaldırılması, ispat hakkı meselesinin meclise getirilmesi, bütçenin denk hale getirilmesi, karaborsacılıkla mücadele ve 25 yılı dolduran memurların emekliliğe sevk edilmesi hükmünün kaldırılması bunların içinde en çok göze batanlardı (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c008/tbmm10008014.pdf>).

Programın muhteviyatı özgürlükçüydü. DP meclis grubu kendi hükümetini

demokrasi rayına sokmuştu. Ama muhalefet Menderes'e güvenmiyordu ve bunu İnönü 16 Aralık meclis konuşmasında sert bir biçimde ifade etti (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c008/tbmm10008015.pdf>). DP muhalefete nasıl muhalefet edileceğini göstermişti ve bu CHP'yi tekrar muhalefet konusunda bir nevi uyandırmıştır. DP meclis grubu yaptığı muhalefete devam ediyordu, 20 Aralıkta Aralarında Fatin Rüştü Zorlu'nun da olduğu üç eski bakana meclis tahkikatı açılmasını kararlaştırmıştır.

CHP'nin muhalefetini sertleştirilmesi Menderes'i ve DP milletvekillerini birbirine yaklaştırmıştır. Menderes hükümet programında bahsettiği tasfiyelere son verileceği sözlerinin üzerinden altı ay geçtikten sonra 3 Mayıs 1956'da 16 hakimi emekliye sevk etmiştir. 12 Haziranda buna 7 hakim daha eklenmiştir.

Hakimlerin tasfiyesini basın kanununda yapılan değişiklikler ve basına yapılan baskılar izlemiştir. Haziran ayında yapılan değişikliklerle, 6 ay hapis alanların muhabirlik ve gazetecilik yapması yasaklanıyor, imzasız haberleri kimin yazdığını sorumlu müdür sorulması halinde 24 saat içinde savcıya iletmek zorunda bırakılıyor, bazı muğlak ve tartışmalı ifadelerle belirtilen yayın yasakları ile yayın yapmak iyice güçleştirilmiştir

(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012073.pdf>).

Yasaklamalar bunlarla sınırlı kalmadı. Osmanlı'dan kalma toplantı ve gösteri kanunu kaldırılarak yerine seçim dönemi dışında açık hava gösterilerinin yasaklandığı, kapalı toplantıların ise en üst mülki amirin iznine bağlandığı anti demokratik bir kanun çıkarılmıştır (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012082.pdf>). Kanunun 13. Maddesinde izinsiz toplananlara ateş açılacağı bahsi bile geçmektedir. Yeni kanun bir çok şehirde sert biçimde uygulanırken siyasetin konuşulduğu tek yer TBMM olmuştur.

1957 baharında seçimlerin yaklaştığı görülmeye başlanmıştır. Muhalefet ortak hareket etmek için bir araya gelmeye başladı. İnönü'nün evinde toplanan muhalif partilerin liderleri birlikte hareket etme konusunda mutabık kalmışlardır. 1956'da Dışişleri Bakanlığından istifa eden Fuat Köprülü'nün oğlu da 1957 Temmuzunda İstanbul il başkanlığından istifa etmiştir. DP içindeki muhalifler de muhalefet

partilerine yaklaşmaya başlamıştır. İktidar muhalefetin bir arada hareket etmesine mani olmak içi seçim kanununda değişiklik yaparak partilerin ortak aday göstermesini ve altı ay içinde partilerinden ayrılanların başka partilerden aday olmasını yasaklamışlardır. Muhalefet arasındaki beraberlik bu şartlarda sürdürülemez hale geldiğinden bozulmuştur.

27 Ekim 1957 tarihi seçimler için tespit edildikten sonra tüm partiler seçim çalışmalarına yoğun bir şekilde girişmişlerdir. CHP'den bazı isimler “devri Sabık” yapıp Menderes'i yargılayacaklarını miting meydanlarında söylemeye başlamışlardır (Erer, 1963:274). Menderes ise gittiği her yerde muhalefeti sertçe eleştiriyor ve icraatlarına devam edeceklerini vaat ediyordu. DP'den istifa eden Köprölü ise Hürriyet Partisi saflarında seçim çalışmalarını yürütüyordu. Seçimler muhalefetin tüm çabasına rağmen DP lehine sonuçlanmıştı. Bir önceki seçime göre oyları yaklaşık 10 puan düşen DP oyların %47,70'ini alırken CHP %40,82'sini almıştır (Aktaran: Eroğul, 2003:203). Seçim sonuçlarını öğrendiğinde Menderes'in yanında bulunan arkadaşı Samet Ağaoğlu durumu “Menderes'i yedi yılda o geceki kadar üzgün bir sinirlilik içinde görmemiştim” diye anlatıyordu (Ağaoğlu, 1967:131). Çoğunluk sisteminden dolayı 610 milletvekilinin 424'ünü DP, 178'ini CHP, 4'erini de HP ve CMP kazanmıştı.

2.1.3.3. Çöküş

Seçimlerden sonra meclis 1 Kasımda toplanarak Bayar'ı cumhurbaşkanlığına, Koraltan'ı da meclis başkanlığına seti. Menderes ise beşinci kez hükümeti kurmakla görevlendirildi. İktidar yorgunluğunu en çok içinde taşıyan Menderes yeni kabineyi 25 Kasımda ancak kurabilmiştir.

Kabinenin kuruluşundan sonra meclis i tüzüğünü değiştirmek isteyen DP bu yolla etkili tek muhalefetin yapıldığı meclisi de kontrol altına almak istemiştir. 27 Aralıkta kabul edilen i tüzükle dokunulmazlıkların kaldırılması kolaylaştırılmış, milletvekillerinin soru önergeleri kısıtlanıp, bakanlara isterlerse yanıt vermeme özgürlüğü tanınmış, milletvekillerinin kürsüde yaptıkları konuşmalar “lisan temizliğinden” ayrılma gerekçesi ile tutanaklardan çıkarılabilir hale getirilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c001/tbmm11001020.pdf>).

Ekonomi de ülkede yaşananlardan nasibini alıyordu. Kıtılık baş göstermiş ve zamlar çare olmayınca 4 Ağustosta “4 Ağustos Kararları” adıyla anılan ekonomik tedbirler alınmıştır. TL üç kata varan bir devalüasyona uğramış, dışardan alınan kredilerle ekonomi ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Dış politikada bu dönemde ekonomi gibi tökezlemektedir. Irak’ta darbe olmuş ve Bağdat Paktı, Balkan Paktının kaderini paylaşmıştır.

Londra Anlaşması için İngiltere’ye giden Menderes’in uçağı, 11 Şubat 1959’da, Londra’nın 40 km güneyinde sis yüzünden düşer. Kazada 16 kişi hayatını kaybetmişti Menderes ise hafif yaralarla kazayı atlattı. Kaza tüm yurtta Menderes’in halk tarafından ne kadar sevildiğini bir kez daha gösterdi. Yurda dönüşünde hem İstanbul’da hem de Ankara’da yoğun bir ilgiyle karşılanmıştı. Ankara karşılaşmasında İnönü’de vardı ve tokalaştılar. 28 Şubatta ki bu tokalaşma onların son tokalaşmasıydı.

Uçak kazasının yarattığı heyecan ortadan kalkınca husumet de tekrar ortaya çıktı. CHP’liler yurdu gezmeye karar vermişlerdi. İlk seçilen yer ise İnönü’nün cephede başarı sağladığı Uşak seçilmişti. Uşak’ta coşkuyla karşılanan İnönü ve beraberindekiler, DP il binasının önünden geçerken, il başkanının elindeki bardağı fırlatması yüzünden olaylar patlak verdi. Ertesi gün Uşak’tan hareket edecek İnönü ve heyeti istasyonun DP’liler tarafından sarıldığını gördüler. CHP ve DP taraftarları birbirine girdi. Başına taş isabet eden İnönü’de karışıklıktan nasibini almıştı. Uşak’tan Manisa’ya hareket eden İnönü burada çok sert bir konuşma yapmış, Bayar ve Menderes’i hedefine koymuştur (Erer, 1963:363).

Manisa’dan İzmir’e geçen İnönü oradan da İstanbul’a gitmiştir. İstanbul’a ulaşan İnönü’nün aracına Topkapı civarında bir grup saldırdı. Tesadüfen orada olan bir grup askerin müdahalesi ile İnönü’nün belki hayatı kurtuldu (Aydemir, 1968:384). Saldırıdan sonra 7 Mayıs’ta Ankara’ya dönen İnönü yine büyük bir kalabalık tarafından karşılandı.

11 Mayıs’ta yurt gezisinde olanlar için başbakan ve işleri bakanı hakkında CHP’liler soruşturma açılmasını istediler. DP milletvekillerinin oylarıyla teklif reddedildi. 11 Mayıs’ta bu sefer DP ve CHP milletvekilleri mecliste birbirlerine girdiler (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1959). 1959 yazı buna benzer olaylarla geçti. Ekonomik sıkıntının artması muhalefet saflarının kalabalıklaşmasına yol açıyordu.

DP iktidarı son dönemde hamle üstünlüğünü muhalefete kaptırmış sadece gelen hamleleri karşılamaya çalışıyordu. 1960 yılının Ocak ayında İnönü Bursa il kongresinde yaptığı konuşmada, DP iktidarının gideceğini ve onlara en ağır dersi öğreteceğini söyledi (Erer, 1963:375). Menderes ise buna karşılık muhalefeti darbe hazırlamakla suçladı. İnönü buna cevap verirken ya düzgün bir seçimle ya da bunu yapmadan gideceksiniz dedi (Erer, 1963:384).

Şubat ayında da olaylar kesilmedi. Konya'ya bir ziyaret düzenleyen İnönü'yü karşılayanlar ile polis arasında çatışmalar yaşandı (Cumhuriyet, 8 Şubat 1960). Bu olayları meclis kavgaları izledi. 1 Martta meclisin tatil edilmesi meclis kavgalarını sonlandırmıştı ama tüm ülkeye dağılan milletvekilleri gerginliği artırmaya devam ediyorlardı.

Kayseri'de meydana gelen Yeşilhisar CHP ilçe başkanı ile DP'li belediye başkanı arasındaki silah çekme olayını soruşturmak için Kayseri'ye gitmek hem de il kongresine katılmak isteyen İnönü'ye Kayseri valisi şehre gelmemesi yönünde telgraf çekmesi İnönü'yü çok kızdırdı (Aydemir, 1968:395). İnönü 2 Nisanda tren ile Kayseri'ye hareket etti. Treni Kayseri girişinde durduran vali İnönü'den geri dönmesini istedi ama İnönü kararından vazgeçmedi. Bu sefer Yeşilhisar'a gitmesine izin vermediler ve askerler yola barikat kurdu. Barikatı yürüyerek aşan İnönü'ye askerler müdahale etmedi.

Gerginlikler tüm yurda yayılmışken 12 Nisan 1960'da toplanan DP grubu CHP hakkında soruşturma açılması kararını aldı. 15 Nisan'da bu karar uyarınca meclis başkanlığından bu soruşturmanın açılması için önerge verildi. Bu önergede CHP'nin taraftarlarını silahlandırdığı, isyan hazırlığında olduğu iddia ediliyordu (Erer, 1963:394-395). Buna karşılık CHP'de karşı bir önerge vererek Menderes'in yüce divana gönderilmesini istedi (Ulus, 17 Nisan 1960).

18 Nisan'da CHP önergesi kabul edilmezken DP önergesi kabul edilerek 15 üyeden oluşan "Tahkikat Komisyonu" oluşturuldu. Komisyon ilk kararıyla siyasi partilerin kongre yapmalarını, toplantı düzenlemelerini, yeni örgütler açmalarını, komisyon faaliyetleri ile ilgili yayın yapılmasını ve TBMM'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerin yayımını yasakladı (Cumhuriyet, 19 Nisan 1960).

Tahkikat komisyonunun yasal zeminini oluşturmak için tahkikat komisyonu kanunu acele bir şekilde hazırlanır. Kanun muhteviyatı itibari ile tek parti döneminin

kanunlarının ruhuna ve içeriğine fazlasıyla hakimdir. Kanunun kabul edilmesinden sonra İstanbul'da öğrenciler gösteriler düzenler. Polis öğrencileri engellemeye çalışırken askerler ise öğrencileri desteklemektedir (Eroğul, 2003:245). Olaylar büyüyünce hükümet sıkıyönetim ilan eder (Erer, 1963:398). Hükümetin olaylar hakkında yayın yasağı getirmesi dedikodu ve yalanların gerçek gibi yayılmasına sebep oluyordu. Öğrenci olaylarında iki öğrenci ölmüşken dedikodularda onlarca öğrencinin öldüğü kulaktan kulağa yayılıyordu.

Menderes ise bu olaylar sırasında radyoda yaptığı konuşmada “devlete karşı gelmenin ne demek olduğu bunlara öğretilecek” diyordu (Erer, 1963:405). 3 Mayıs'ta izne ayrılan Kara Kuvvetleri komutanı Cemal Gürsel Milli Savunma Bakanına bir uyarı mektubu göndererek darbenin yaklaştığının habercisi olmuştu. Mektup ile doğrudan siyasete müdahale ederek iktidarın değişmesi, siyasal suçluların affı ve anti demokratik kanunların affı gibi değişiklikler isteniyordu. Mektubun sonunda ise “Sayın vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, milletin selameti için, hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lazımdır. Ve hatta çok lazımdır.” demiştir (Aydemir, 1968:435-437).

Bu esnada başbakan Ege gezisine çıkmaya karar verdi. Vapurla Ege'ye giderken Çanakkale'de sandallara binip kendisine sevgi gösteren halk Menderes'i duygulandırmıştı. İzmir'de ise 200.000 kişi karşılamıştı başbakanı (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1960).

21 Mayıs'ta askeri öğrenciler yürüyüş yaparak başbakanı protesto ettiler. DP Genel İdare Kurulu üyelerinin bir kısmı kurulu topladı. Üyelerden Rıfki Salim Burçak Menderes'ten çekilmesini istedi (Ağaoğlu, 1967:166-167). Menderes bunu kabul etmemiş ani bir kararla Eskişehir'e gitmiştir (Ağaoğlu, 1967:166-167). 25 Mayıs'ta Eskişehir'de Menderes'i karşılayan havacı subaylar Menderes tam önlerinden geçerken başbakana arkalarını dönerek saflarını da belli etmişlerdir (Eroğul, 2003:250). Menderes Eskişehir'de 26 Mayıs'ta Şeker Fabrikasında şerefine verilen akşam yemeğine katılmış ve başbakan olarak katıldığı son etkinlikte bu olmuştur.

27 Mayıs'ta ordu yönetime el koyarak darbeyi gerçekleştirmiş, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes, hükümet üyeleri ve aralarında Milli

Mücadele'nin önemli komutanlarından Ali Fuat Cebesoy'un da olduğu Demokrat Parti milletvekilleri, parti yöneticileri, asker ve bazı üst düzey kamu görevlileri tutuklanarak Yassıada'ya götürülmüşlerdir. Anayasa ve parlamento feshedilip, tüm siyasi faaliyetler askıya alınmıştır. Demokrat Parti'nin 1946 yılında başlayan hikayesi 27 Mayıs Darbesi ile son bulmuş ve 29 Eylül 1960'ta parti tamamen kapatılmıştır.

2.2. DP Dönemi Önemli Dış Politik Gelişmeler

14 Mayıs 1950 seçimlerinde büyük bir başarı kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti (DP) 22 Mayıs'ta kabineyi açıklamış, 29 Mayıs'ta da hükümet programını ilan etmiştir (Birand, 2007:55). Hükümet programının dış politika bölümünde barışçıl ve batı yanlısı dış politikanın devam edeceği belirtilirken, Akdeniz'in güvenliği konusunda da hükümetin hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır (Öztürk, 1968:363-364). Yine dönemin dışişleri bakanı Fuad Köprülü'de bu minvalden açıklamalarda bulunmuştur (Ahmad,1976:76).

1960 yılına kadar DP hükümetlerinde dışişleri bakanlığını iki isim yürütmüştür. İlki Fuad Köprülü (1950-1956) ikincisi ise Fatin Rüştü Zorlu (1957-1960)'dur. Çok partili hayatta kesintisiz en uzun süre dışişleri bakanlığını yürüten isim de Köprülü olmuştur.

DP dönemi Türkiye'nin batı yanlısı dış politikalarının izlendiği dönemlerden biri olurken, aynı zamanda Atatürk döneminin bölgesel ittifaklar siyaseti de bu dönemde tekrar zuhur etmiştir.

2.2.1 Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin batı bloğu ile ilişkileri çok iyi bir seviyede başlamamıştır. Türkiye'nin savaşa girmemesi İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB)'nin tepkisini çekmiş, Türkiye'ye kısa süreli bir tecrit politikası izlenmiştir. Savaş sonrası müttefiklerin kendi aralarında baş gösteren sorunlara dünyanın ikiye bölünmesi de eklenince bu tecrit sona ermiş ve tekrar sıcak ilişkiler tesis edilebilmiştir. SSCB'nin bu dönemde Türkiye'den toprak ve boğazlardan üs talep etmesi sonucu kendini çok yalnız hisseden Türkiye açısından ilişkilerdeki normalleşme can suyu gibi olmuştur.

11 Kasım 1944’de ölen Türkiye’nin Washington büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün’ün na’sını 5 Nisan 1946’da İstanbul’a getiren Missouri zırhlısı, Türkiye-ABD ilişkileri açısından bir milat olmuştur. Basında da çok geniş yer bulan bu ziyaret Türk- Amerikan ilişkilerinin sembolü de olmuştur. (Cumhuriyet:6-10 Nisan 1946)

Truman Doktrininin ilanı ve onun devamı mahiyetinde Marshall Yardımları başladığında Türkiye’de bunun bir parçası olmuş ve bu yardımlardan faydalanmıştır. ABD çizgisinde dış politika, DP döneminde de devam etmiş ve CHP ile DP’nin ahenk içinde olduğu ender siyasetten biri Türk- Amerikan ilişkileri olmuştur.

14 Mayıs 1950’de iktidar olan DP, NATO ittifakının içinde yer almak istemiş ancak İngiltere, Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerin muhalefeti ile karşılaşmıştır. İngiltere Ortadoğu da kendine yer açabilmek ve bu maksatla Türkiye’yi kullanmak için karşı gelirken, diğer ülkeler çokça İngiltere’nin kışkırtması, biraz da SSCB’nin Türkiye’nin üyeliğine vereceği tepki nedeniyle karşı çıkmışlardır (Armaoğlu,1993:519).

DP’nin iktidara geldikten sonra NATO üyeliği için attığı en büyük adım Kore’ye asker gönderilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşında fiilen bölünen Kore’de savaş sonrası iki farklı hükümet kurulmuştur. Bu iki hükümet arasında 25 Haziran 1950 tarihinde çatışmalar başlar. Birleşmiş Milletlerin aldığı karar neticesinde Türkiye 4500 askeri Kore’ye gönderme kararı alır (Erhan, 2001:547;Burçak, 1998:61-70). Karar mecliste alınmamış olup, bir hükümet kararı olarak ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler’in çağrısına hükümet 25 Temmuz 1950’de olumlu yanıt vererek kararı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie’ye bildirdi (Burçak, 1998:61).

Muhalefetin anayasanın 27. maddesinin ihlal edildiği suçlamalarına¹ karşın iktidar aldığı kararın arkasında durur ve ABD’den sonra en çok asker veren Türkiye, birliklerini Kore’ye gönderir. Muhalefet bir ülkeye savaş açmak için meclis kararı lazım diye itiraz etmektedir (Erhan, 2001:545). Hükümetin amacının NATO’ya

¹ Yurt dışına asker gönderme kararının (sınır dışına) mecliste alınması gerektiğini savunan muhalefet, karara usulen karşı çıkmış ama esasına karşı çıkmamıştır. Hükümet de bu konuda yapılacak eleştirilere müsamaha göstermeyeceğini başbakanın 24 Ağustos 1950’de yaptığı bir konuşmada açıkça belirtilmiştir. Başbakan konuşmasında “... Kore’ye asker gönderilmesi aleyhine yapılacak propoganda ve tahrikat hiçbir suretle iyi niyetle hamlonulamaz. Bu gibi hareketler ceza kanunumuzla suç sayılmıştır ve ağır cezaalrıyla karşılanmıştır...” (Zafer, 25 Ağustos 1950)

üyelik olduğunu bilen muhalefet bu sebeple asker gönderme tartışmasını fazla uzatmamıştır. Böylece NATO üyeliği konusunda en önemli engellerden biri olan ABD vetosuna karşı Türkiye en büyük adımını atmıştır.

İngiltere'nin Ortadoğu konusundaki isteklerini kabul eden ve bölgesel ittifaklara olur veren Türkiye'ye karşı İngiltere'nin vetosu kalkmış, 18 Temmuz 1951'de Avam kamarasında dışişleri bakanı Morrison'un yaptığı konuşmada bunu açıklamıştır. (Gönlübol,1993:231)

Kore'ye asker gönderilmesi, İngiltere'nin Ortadoğu'ya yönelik taleplerinin karşılanması ve ABD'nin de rızasıyla Türkiye amacına ulaştı. ABD Büyükelçisi 16 Şubat 1952'de 12 NATO üyesi ülke adına hazırlanan davet mektubunu Türkiye'ye ilettili ve Türkiye Lizbon'da yapılacak NATO toplantısına davet edildi (Eroğul, 2003:116). Böylece Cumhuriyet'in ilanından beri Batıya yönelen Türkiye Batı ile en güçlü ittifakını da gerçekleştirmiştir.

2.2.2 Bağdat Paktı

Ortadoğu 1918 yılına kadar Osmanlı Devletinin egemenliğindeyken, daha sonra Fransa ve İngiltere'nin kontrolüne geçmiştir. 1923'te Lozan'ı imzalayan ve 1924'te Hilafeti kaldıran Türkiye, yönünü batıya dönmüş ve Ortadoğu ile arasına mesafe koymuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutup arası çekişme Ortadoğu'ya da sirayet etmiş ve Türkiye çeyrek asır önce sırtını döndüğü coğrafyaya tekrar yönünü çevirmek zorunda kalmıştır.

Atatürk döneminde Ortadoğu coğrafyasında bölge ülkeleri ile dostane ilişkiler kurmak ve olası bir savaşta kendi çevresini güvenceye almak adına Sadabad Paktı imzalanmıştı (Gönlübol ve Sar, 1997:107) Bu pakttan sonra Türkiye tekrar bölgede bir birliğin kurulması çalışmalarını yürütüyordu. Bunun başlıca sebepleri; İngiltere'ye NATO üyeliği karşılığında verilmiş olan bölgesel pakt sözü ve Sovyetlerin Ortadoğu'yu kontrol etmesini engelleme isteğidir (Eroğul, 2003:117; Ahmad, 2002:169). İngiltere ise bir Arap birliği kurarak Ortadoğu'nun güvenliği için müşterek bir savunma gücü oluşturmaktı (Yeşilbursa, 2004:75).

İngiltere özellikle Mısır'la olan ikili anlaşmasını başta "Ortadoğu Komutanlığı" adı altında sonrasında ise "Ortadoğu Savunma Organizasyonu" adı altında bir örgütte toplamayı planlıyordu (Mütercimler ve Öke, 2004:106).

Türkiye'nin Ortadoğu politikası ise bölgede güvenlik ve istikrarın korunması; Arap-İsrail sorununun çözüme kavuşması ve komünizmin bölgeye girmesinin engellenmesi için bir güvenlik örgütü yaratılmasıydı (Bağcı, 1998:109-114).

Menderes hem Arap ülkeleri ile ilişkileri düzeltmek hem de amaçlarını gerçekleştirmek için faaliyetlere başladı. Ancak bu faaliyetler Mısır'ı yöneten Nasır tarafından tepki ile karşılandı. Nasır, Türkiye tekrar Arap ülkeleri üstünde egemenlik kurmaya çalışıyor dedi. Mısır'ın karşı çıkmasındaki bir başka gerekçe de Nasır'ın da Türkiye'nin benzeri politikaları izliyor olmasıydı. Pakistan, İran ve Irak ise Türkiye'nin önerdiği güvenlik paktına katılacaklarını açıkladılar. (Bağlum, 1991:220) Pakistan'ın pakta girme sebebi ABD'nin vaat ettiği yardımlardır. (Bağcı, 1998:107-109)

Menderes Arap ülkelerini ikna edebilmek için 1955 başlarında Ortadoğu turuna çıkar (Bağcı, 1998:108). Suriye, Mısır, Lübnan ziyaretleri de sonucu değiştirememiştir. Bunun üzerine Türkiye ve Irak arasında Savunma Paktı 24 Şubat 1955'te imzalanır (Ahmad, 1976:133). Aynı pakta İngiltere 4 Nisan 1955'te, Pakistan 1 Temmuz'da, İran ise 3 Kasım'da katıldı (Balcıoğlu, 2004:481; Gönlübol ve Ülman, 1993:265; Bağcı, 1998:115).

14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri darbe ile Başbakan Nuri Sait Paşa alaşağı edilir. Irak'ta darbe yapan General Kasım pakttan çekildiklerini açıklar. 21 Ağustos 1959'da yapılan açıklama ile Bağdat Paktı adı Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) olarak değiştirilir (Gönlübol ve Ülman, 1993:307). ABD'nin de üye olduğu yeni örgüt 1979 İran Devrimine kadar devam eder ve sonra ortadan kalkar (Balcıoğlu, 2004:481).

2.2.3. Balkan Paktı

Türkiye Atatürk döneminde yapılmış olan Balkan Antantının bir benzerini de Balkan Paktı ile gerçekleştirmek istemiştir. Yunanistan ile ilişkiler Kıbrıs Sorunu henüz ortaya çıkmadığından Atatürk'ün temellerini attığı dostluk seviyesindedir. Bu iki komşu ülkenin iyi ilişkileri temelinde kurulacak örgüte, sosyalist bir devlet olan ama Sovyetlerle arası kötü olan Yugoslavya da eklenince Batı bloğu içinde çok kullanışlı bir birlik ortaya çıkmaktadır. Birliğin temeli de 23 Şubat 1953'te Ankara'da bu üç devlet arasında imzalanan "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" ile

atılır. Bu anlaşma ile üç ülke birbirlerinin aleyhine olacak hiçbir birliğe veya oluşuma katılmayacaklarını deklare etmişlerdir (Gönlübol ve Ülman, 1993:237).

Ankara'da imzalanan anlaşma 9 Ağustos 1954'de Yugoslavya'nın Bled şehrinde imzalanan ikinci anlaşma ile pakta dönüşür. Burada 20 yıl süreyle yapılan anlaşmada Ankara'dakinden farklı olarak üç ülkeden biri saldırıya uğrarsa diğerleri yardıma koşacaktı (Mütercimler ve Öke, 2004:207). Bu paktın Atatürk döneminde yapılan Balkan Antantından en büyük farkı üç devlet arasında ortak bir savunma içermesidir.

Stalin'in ölümü sonrası Sovyetlerin Yugoslavya politikası da diğer ülkelerle olduğu gibi değişmiştir. Bu değişimin yanında Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin gerginleşmesi ile pakt çok kısa sürede ömrünün sonuna gelmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak edebilmek için paktı gözden çıkarmasıyla 6-7 Eylül Olayları sonrası pakt işlemez hale gelir. 1958 yılıyla birlikte pakt ortadan tamamen olmasa da kalkmış olur (Fırat, 2001:591-592).

2.3. Sonuç

Osmanlı'nın son yüzyılından itibaren izlediği batı yönlü dış politika Cumhuriyetle de devam etmiştir. Tek parti dönemi dış politikası da neredeyse tüm cumhuriyet dönemi dış politikası gibi Osmanlı diplomasisinden farklı değildir (Çalış, 2004:52-72). 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin dış politikası da aynı eksen de devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın iki kutba bölünmesi, Türkiye açısından batı yönlü politika için daha kuvvetli bir etki yaratmıştır. Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve Boğazlardan üs talepleri batıya olan ihtiyacını artırmıştır. Ekonomik bir takım ihtiyaçlarda bu politikanın en önemli itici unsurlarından olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliğinin tüm kesimlerce desteklenmesi de bahsettiğimiz hususların ülkede ki tüm kesimlerce paylaşıldığını göstermektedir.

Bu dönemde güvenlik endişeleri ile kurulan Balkan paktı, Bağdat Paktı; kolektif güvenlik için üye olunan NATO; NATO'ya üye olmak için Kore'ye asker gönderilmesi ve Kıbrıs Sorunu en önemli dış politika gündemini oluşturmuştur. Bu sorunların dışında yeni kurulan ve Avrupa Birliğinin temelini oluşturan AET örgütüne üye olma iradesi de yine bu dönemin önemli dış politika gündemlerinden

olmuştur. Ana hatları ile batıya angaje olmuş bir dış politika ve onun sonucu batı tarafından sağlanan güvenlik, Demokrat Partinin ana politikasını oluşturmuştur.

Bu bölümde Demokrat Partinin tarihsel serüveni ele alınmış ve iç politikaya da büyük etki etmiş önemli dış politik olaylar özetlenmiştir. Bir sonraki bölümde ise bu tez de inceleme konusu olan Fatin Rüştü Zorlu'nun biyografisi ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-FATİN RÜŞTÜ ZORLU'NUN HAYATI VE GÖREVLERİ

3.1 FATİN RÜŞTÜ ZORLU'NUN HAYATI

3.1.1 Çocukluğu ve Eğitimi

Fatin Rüştü Zorlu, 1910 yılında ailesinin İstanbul Beyazıt'taki konağında dünyaya geldi. Babası İbrahim Rüştü Paşa, annesi Hatice Güzide Hanım'dır. Baba tarafı Artvin ili Yusufeli ilçesi Esenyaka köyünden, anne tarafı ise Kafkasya kökenlidir (Günver, 1985:11). Soyadı Kanunu çıkınca Zorlu soyadını Artvin Yusufeli'ne bağlı, Zor² köyünden alan Zorlu ailesi köyde Tuvogiller olarak bilinmektedir.

Beş kardeşin en küçüğü olan Fatin Rüştü çok küçükken babasını da kaybetmiştir. İsmail ağabeyi o doğmadan, diğer iki ağabeyinden Efdal Paris'te eğitim görürken (intihar ederek) Nejat ise Galatasaray Lisesinden atılması üzerine üzüntüden menenjit geçirerek hayatını kaybetmiştir. Annesi Hatice Güzide Hanım bu olaylardan sonra tüm sevgisini ağabeyi Rıfki ve Fatin Rüştü'ye vermiştir (Günver, 1985:12).

Altı yaşında iken Galatasaray Lisesinde eğitime başlar. Okul yıllarında içine kapanık bir öğrencidir. Ailesinin dış hekimi olan Sürenyan'dan etkilenen Fatin lise bittiğinde dış hekimi olmak için ABD'ne gitmek ister. Hatice Güzide Hanım ise oğlunun diplomat olmasını istediği için bu kararına karşı çıkar ve Fatin Rüştü Paris yolunu tutup, Siyasal Bilgiler Fakültesine yazılır. Daha sonra Cenevre Hukuk Fakültesinde eğitimini tamamlar. 1932 yılında yurda dönüp Dışişleri Bakanlığında aday memur olarak işe girer ve Siyasi Dairenin 1. Şubesinde katip olarak çalışma hayatına başlar (Günver, 1985:16-17).

Alman Büyükelçiliğinde verilen bir davette Fatin Rüştü Zorlu'yu gören dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın eşi Makbule Hanım'ın girişimleri sonucu Emel Aras ve Fatin Rüştü Zorlu Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde yapılan törenle 30 Ağustos 1934 yılında evlenirler (Günver, 1985:19-23).

² Köyün şimdiki ismi Esenkaya'dır (Koç, 2010:21).

3.1.2 Memuriyetinin İlk Yılları

İkinci Dünya Savaşının ayak sesleri işitilmeye başlanmış ve Türkiye Hatay ve Boğazlar sorununu henüz çözememişken göreve başlayan Zorlu Montreux görüşmelerine katılmıştır. 22 Haziran-20 Temmuz 1936'da İsviçre Montreux'de toplanan uluslararası konferansta Boğazların uluslararası statüsü belirlenmiştir. Türk komisyonunun başkanlığını Tefvik Rüştü Aras yaparken Zorlu Büyükelçilik Sekreteri sıfatıyla katılır. Zorlu'nun bundan sonraki hayatında burada edindiği müzakere tecrübesi oldukça faydalı olmuştur.

Komisyonun konferanstan başarıyla dönmesinden sonra tüm komisyon üyeleri takdir ile ödüllendirilirken, Zorlu ilk kez baba olarak 2 mükafat birden kazanmıştır.

Bu konferansın ardından Bern büyükelçiliğinde Milletler Cemiyeti çalışmalarını takiple görevlendirilen Zorlu, Hatay Sorunu müzakerelerine katılarak ikinci büyük tecrübesini de burada edinecektir. Türk heyetinin başkanlığını Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Numan Menemencioğlu yapmış ve Zorlu bu müzakerelerden sonra da Numan Menemencioğlu tarafından takdirname ile ödüllendirilmiştir.

Müzakerelerden sonra Bern Büyükelçiliği başkatipliğine, ardından da Milletler Cemiyeti daimi büro şefliğine atanan Zorlu'nun kariyeri Atatürk'ün ölümü üzerine kayınpederi Aras'ın bakanlıktan çekilmesiyle kısa bir süre duraklayacaktır.

İkinci Dünya Savaşının patlak verdiği, 1939 yılında Zorlu Paris büyükelçiliği başkatipliğine atanır. Paris'in düşmesi üzerine büyükelçiliği Vichy'ye taşıma çalışmalarını yürüten Zorlu aynı dönemde topladığı istihbaratı Ankara'ya ulaştırarak, Türkiye'nin savaşta tarafsız kalmasını sağlamaya da çalışmaktadır. Vichy'de sürdürdüğü çalışmalardan dolayı Zorlu Legion d'enhour nişanı ile ödüllendirilmiştir.³

Ancak Fransa'daki üstün çalışmaları İsmet İnönü tarafından mükâfatlandırılacağına cezalandırılıp Türkiye'ye çağrılan Zorlu, sıradan bir görev olan Şifre Müdürlüğüne getirilir. Bu bölüm öteden beri hoşlanılmayan memurların

³ Paris işgal edildikten sonra Almanların tüm işgal ettikleri yerlerde olduğu gibi Fransa'da da Yahudiler toplama kampları için toplanırken büyükelçi Behiç Erkin liderliğinde, aralarında Zorlu'nun da olduğu bazı büyükelçilik çalışanları 10.000 Türk vatandaşı ve 10.000 Fransız vatandaşı Yahudi'nin (Türk pasaportu verilmesi suretiyle) hayatını kurtarmışlardır (<http://arsiv.salom.com.tr/news/detail/5053-genis-aci-gt-Behic-Erkin.aspx>).

görevlendirildiği bir yerdir. Durumun farkında olan Zorlu bölümü etkin hale getirmek için önce isminin Siyasi Malumat Bürosu olmasını sağlar. Daha sonra bu bölüme dış temsilciliklerden gelen telgraflardan önemli gördüklerini genel sekreterliğe, hatta dışişleri bakanına bizzat götüren Zorlu burada da kısa sürede dikkatleri üzerine çekmeyi başarır.

1941'de Almanların hızla Moskova'ya doğru hareketi üzerine başkentini Kuybişev'e taşıma kararı verir Sovyetler Birliği. Türk büyükelçiliğini taşıma görevi de Zorlu'nun ağabeyi Rıfıkı Zorlu'ya teklif edilir. Rıfıkı Beyin kabul etmemesi üzerine Zorlu bu göreve talip olur ve Ağustos 1942'de Kuybişev'e giderek Maslahatgüzar olarak Türk Büyükelçiliğini idare eder. Buradaki başarılarından dolayı Büyükelçilik Müsteşarlığına tayin edilerek mükâfatlandırılır (Günver, 1985:28).

1943 yılı başında tekrar terfi ettirilen Zorlu Beyrut Başkonsolosluğuna atanmıştır. Buradaki Fransız çevreleri ile hemen temasa geçen Zorlu Suriye hakkında dahi bilgiler toplayıp haber ve değerlendirmeler göndermiş, bu yüzden Şam Başkonsolosu tarafından yetki alanına müdahale ile bakanlığa şikâyet edilmiştir. Ancak yaptığı değerlendirmelerde haklı çıkan Zorlu bu konularda tam yetkili kılınmıştır.

Zorlu Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu tarafından Beyrut'taki çalışması dolayısıyla, 12 Haziran 1944'te takdirname ile ödüllendirilmiştir. Zorlu'nun 24 Nisan 1944'te yurda dönmesi sebebiyle Başbakan Sami Beysulh tarafından verilen davette "Cedres" nişanının "Komandör" rütbesiyle mükâfatlandırılmıştır (DBA.SD.24.4.,1946:467.316.600)

3.1.3 Ticaret ve İktisat Dairesi ve NATO Daimi Delegeliği Görevleri

Beyrut'tan sonra Ankara'ya dönen Zorlu 21 Mayıs 1946'da Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve İktisat Dairesi'ne Genel Müdür olarak atanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı ise Feridun Cemal Erkin'dir.

Zorlu, Ticaret ve İktisat Dairesi'ndeki görevine başladıktan sonra, yanına iyi bir kadro toplamıştır. Zorlu çalışmalarını uluslararası işbirliği içinde geliştirmek istiyordu. Bu amaçla ilk olarak, 1947 yılında Havana'da toplanan Konferansa

katılmıştır. Havana Charter'ın (Anlaşma) hazırlanmasında yanındaki ekiple birlikte katkılarda bulunmuştur. Konferansın amacı, istihdam ve ticaret konularında bir organizasyona nasıl ve hangi şartlar altında gidilebileceği belirlenmeye çalışmaktır.

Ancak Konferansa katılan ülkeler tarafından Havana Anlaşması onaylanmamıştır. Çünkü Anlaşma, muğlâk, anlaşılması zor, tercümesi sorun olan bir belge idi. Yine de Dünya ticaretinin düzenlenmesi için ilk ve ciddi bir deneme olmuştur.

Dışişleri Bakanlığı'nın Ticaret ve İktisat Dairesi Fatin Rüştü Zorlu başına geçinceye kadar önemli bir daire değildir. Zorlu Genel Müdür olduktan sonra durum değişerek Dışişlerinin rolü ön plana çıkmıştır. Dışişleri Bakanlığı temsilcileri ticari müzakereler için kurulan heyetlere başkanlık etmeye başlamışlardır. Zorlu, dış dünya ile ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi yetkisini Dışişlerine kaydırmak istemiştir. Zorlu bu arzusunu, Ticaret ve Maliye Bakanlıklarının direnişlerine karşın, 1950'de DP iktidar olunca tam anlamıyla gerçekleştirmiştir.

Bu arada Feridun Cemal Erkin 1947 yılında Roma'ya Büyükelçi olarak atanırken yerine de Fuat Carim Dışişleri Bakanı olmuştur. O dönemde Türkiye'nin aldığı yardımlar Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'ndan⁴ (OEEC) gelmektedir. OEEC'ye önce delege olarak atanan Fatin Rüştü Zorlu daha sonra 24 Kasım 1949 tarihinde Genel Sekreter olarak tayin edilmiştir.

Zorlu, dış politikada önceliği Batı dünyasına vermiştir. Bunun sebebi Türkiye'nin kalkınmasında başta Batı'nın faydalı olacağını düşünmesidir. Zorlu daha sonra, İktisat ve Ticaret Dairesi bünyesinde, Dış Yardımlar, Milletlerarası Ekonomik İşler Şubesini kurmuştur. Dairenin başına da Semih Günver'i atamıştır. 1950 başlarında bu şubeyi Genel Müdürlük haline getirmiş, bu Genel Müdürlüğün başına yakın arkadaşı Haydar Gök'ü tayin ettirmiştir. Böylece Zorlu'nun emrinde; İktisat ve Ticaret Dairesi ile Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi bulunmaktadır. Kendisi iki dairenin işlerini yürütürken, Zorlu'nun diğer çalışma arkadaşları Genel Müdür

⁴ 1948 yılında kurulmuştur Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı. 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak, 1961'de kurulan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın mirasçısı olmuştur. Örgüt ve Türkiye'nin katılımı hakkında bilgi için bakınız: Şaban Çalış, "Turkey's Integration With Europe: initial Phases Reconsidered", *Perceptions*, Vol. V (2), June-August 2000, pp. 44-62.

seviyesinde kalmıştır. Bu sebeple kendisini çekememektedirler. Hükümet değişikliğinden faydalanarak Zorlu'yu yıpratmaya çalışmışlardır.

Başında bulunduğu bu görevlerden dolayı Fatin Rüştü Zorlu 1950 yılında, İngiltere'nin Torquay kentinde yapılan GATT toplantılarına da katılmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen toplantının amacı, gümrük ve ticaret politikalarının uyumlaştırılmasıdır (Günver, 1985:32).

1950 seçimleri sonunda, Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan, Fuat Köprülü Dışişleri Bakanı olmuşlardır. Zorlu, 5 Mart 1951 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatına Genel Sekreter olarak atanmıştır (Dikerdem, 1989:62). Ancak bu görevde uzun süre kalamayan Zorlu Türkiye'nin NATO üyesi olması ile birlikte 15 Mart 1952 tarihinde, NATO nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak atanmıştır (BCA, 030.18.01-128.119.4:227). Zorlu 1954 yılında siyasete atılıp Başbakan yardımcısı olduktan sonra da, bir süre daimi temsilcilik görevini sürdürmüştür.

3.1.4 Başbakan Yardımcılığı ve Devlet Bakanlığı (1954)

Zorlu'nun eşi Emel Zorlu ile Menderes'in eşi Berin Menderes kuzendirler. Dolayısıyla rakipleri, Zorlu'nun meslek hayatındaki özellikle DP dönemindeki başarılarını bu akrabalığa bağlama eğilimindedirler. Sadece bürokrasi değil siyasi hayatını da bu noktada değerlendirmektedirler. 1954 seçimlerinde Menderes, Zorlu'dan politikaya girmesini istemiştir (Günver,1985:46) Çevresiyle yaptığı istişareler sonucunda teklif hakkında olumsuz düşünen Zorlu, Menderes'in baskısı karşısında dayanamayıp siyasete girmeye karar vermiştir (Günver,1985:47).

2 Mayıs 1954'te yapılan seçimlerde Çanakkale'den milletvekili adayı olur. Seçilir seçilmez de Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı görevine getirilmiştir (Yücel, 2001:107). Menderes aslında Zorlu'yu Dışişleri Bakanı yapmak istese de parti içinde epey kuvvetli olan Köprülü muhalefetinden çekindiği için, ara bir formül olarak onu Devlet Bakanı atamayı uygun bulmuştur. Ancak yine de Köprülü'nün yetki alanını sınırlandırıp. dış ekonomi ve Kıbrıs Meselesi konusunda Zorlu'yu görevlendirmiştir (Dikerdem, 1990:125; Bağcı,2001:45).

Görevlendirilmesinden sonra Dışişleri ile ilgili toplantılara Zorlu da katılmaya başlamış ve Dışişleri Bakanlığı'nda da bir komisyon kurmuştur. Kıbrıs Komisyonu,

Fatin Rüştü Zorlu'nun Başkanlığında, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, Dışişleri Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi, Atina Büyükelçisi Ali Abdüsettar İksel, Dışişleri Genel Müdürlerinden Orhan Eralp ve Mahmut Dikerdem'den oluşmuştur. Komisyon ilk iş olarak, Kıbrıs Meselesi üzerinde Türk görüşünü kapsayan “Beyaz Kitap”ı hazırlayıp dış temsilcilikler eliyle dünyaya duyurulmasını sağlamıştır (Günver, 1985:50; Dikerdem, 1990:125; Bağcı,2001:109).

Ancak Zorlu sadece Kıbrıs meselesi ile ilgili değildir. Aslında normalde Dışişlerinin ilgilenmesi gereken pek çok konuya doğrudan müdahil olmaktadır. Mesela, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge olan birçok Asya ve Afrika ülkesi bağımsızlıklarını kazandıkları zaman, tekrar büyük devletlerin nüfuzu altına girmekten korkup, kendi aralarında işbirliği yaparak bu tehdidi bertaraf etmek istemişlerdir. Bu devletlerin ilk teşkilatlanma çabaları 1954'ten sonra başlamış, 1955 yılında Bandung'ta bir konferansın toplanması kararını almışlardır. Asya, Afrika Zirve Konferansı adıyla 18 Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde başlayan konferansta Türkiye'yi temsil eden de Fatin Rüştü Zorlu'dur (Bağcı, 2001:59). Zorlu, 21 Nisan 1955'te bu konferansta yaptığı konuşmasında; Komünist tehlikesine ve tarafsızlığa yönelik politikaların tehlikesine işaret etmiş; her şeyden önce böyle bir tarafsızlık politikasının, Çekoslovakya örneğinde olduğu gibi, tehlikeli sonuçlar doğuracağını, bu tür politikaları takip eden bütün ülkelerin de en nihayetinde benzer tehlikelere maruz kalacaklarını belirtmiştir. Bir anlamda Zorlu, “bi-taraf olanın bertaraf olacağını” anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda da Zorlu Türkiye'nin NATO üyesi olmasındaki asıl amacın, Türkiye'nin varlığını sürdürebilmesini güvenceye almak olduğunu söylemiştir. Açıkça NATO'yu savunan ve Sovyet tehdidini gündeme getiren Zorlu hem konferansa katılanlardan hem de Türkiye'de belli bir kesimden tepki almıştır (Gönlübol ve Ülman, 1979:275; Bağcı, 2001:59)

3.1.4.1 Londra Konferansı (29 Ağustos 1955)

Kıbrıs 1571 yılında Venediklilerden Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınmıştır. Bu tarihten 1878 yılına kadar da Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Osmanlı-Rus Harbi'nde (93 Harbi) Rusya Çarlığı karşısında yenilen Osmanlı, Ruslara karşı daha fazla taviz vermemek amacıyla, İngiltere'nin desteğine karşılık isteği üzerine

ada 92.799 sterline, 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Kıbrıs Sözleşmesi ile İngiltere'ye kiralanmıştır (Solsten, 1993:20; Atik vd, 2000:21-22; Şimşir, 2001: <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=201>).

Bu tarihten sonra İngiltere adayı atadığı "Komiser"lerle idare etmiştir. I. Dünya savaşında Osmanlı Almanya ile müttefik olunca İngiltere bu durumu bahane ederek adayı ilhak etmiş ve vali atamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Anlaşması'nın 20. maddesi ile Türkiye İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakını tanımıştır (<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Antlasmalar/lozan/lozan20-29.pdf>). İngiltere Lozan'dan beridir adayı yönetmektedir. 1931 yılında adadaki Rumlar Enosis⁵ amacıyla tedhiş hareketlerine başlamışlardır. Bu terör faaliyetleri 1955 yılına kadar artarak devam etmiştir.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı Doğu Akdeniz ve Kıbrıs sorununu görüşmek üzere 30 Haziran 1955'de toplantıya çağırır (Koç,2010:146). Bu çağrıyla Londra Konferansı 29 Ağustos 1955'de Londra'da Lancaster House'da başlar. Bu konferansa Türkiye'nin de çağrılması Kıbrıs'ta Türkiye'yi de taraflardan biri yapar (Günver,1985:63). Türkiye konferansa Zorlu başkanlığında Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in, Generallerin ve Büyükelçilerin de olduğu oldukça kalabalık bir ekiple katılır. Konferansta Türk tarafının tezi adada mevcut statünün devamı, bu olmuyorsa adanın Türkiye'ye iadesi olurken, Yunanistan ise self determinasyon istemiştir.

Zorlu 2 Eylül'de burada yaptığı konuşma ile Türkiye'nin tezini anlatmıştır. 28 sayfalık bu konuşma 3 bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Kıbrıs tarihinden ve adanın Osmanlı tarafından İngilizlere nasıl ve hangi şartlarda devredildiğinden bahsetmiştir. Zorlu Lozan Anlaşmasına da değinerek Lozan'ın 16, 20 ve 21. maddelerinin, Kıbrıs İngiltere tarafından terk edilirse tadil edilmesi gerektiğini, çünkü Türkiye'nin Lozan'ın 21. maddesine göre orada yaşayan Türkleri İngiltere uyuğuna emanet ettiğini belirtmiştir. Böyle bir durumda da sadece Kıbrıs ile kalmayıp Türkiye'nin Lozan ile bıraktığı Batı Trakya'dan Musul'a ve 12 Ada'ya kadar tartışmalı her yeri tekrar görüşmeye açacağını belirtir. Adanın İngiltere'ye Osmanlı Devletinden geçtiğini belirten Zorlu, Kıbrıs'ın 400 yıl Osmanlı kontrolünde

⁵ Enosis: Kıbrıs adasının "Yunanistan'a bağlanması" anlamında kullanılmaktadır.

olduğunu ve tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'ın denetiminde olmadığını belirtir. Ayrıca Kıbrıs'ın Yunanistan'a 1000 mil uzaktayken Türkiye'ye uzaklığının 40 mil olduğunun da altını çizerek (Dikerdem, 1977:128 vd).

Zorlu konuşmasında Türkiye'nin güvenliğine de değinir. Kıbrıs'ı kontrol eden bir ülkenin Türkiye'nin güney limanlarını da kontrol edebileceğini ve bütün ikmalini buradan yapan Türkiye'yi de dolayısıyla tehdit edeceğini belirtir. Kıbrıs'ın Yunanistan'ın kontrolüne geçmesiyle zaten batı da 12 Ada ile kontrol gücü olan Yunanistan'ın fiilen Türkiye'yi muhasara altına almış olacağını belirtir.

Zorlu'nun bu konuşması Yunanistan'ı endişelendirirken diğer tarafların da taktirini kazanmasını sağlar. Konferansta her kesimin farklı beklentileri olduğunu fark eden Zorlu 5 yıllık bir Moratoryum teklif etmeyi düşünür ama bu önerisi başbakan Menderes tarafından reddedilir (Dikerdem, 1977:129). Bu arada Yunan dışişleri bakanı sonuç bildirgesi açıklanmadan önce verilen 2 günlük hafta sonunu fırsat bilerek, konu hakkında görüşmeler yapmak için ülkesine giderken, Zorlu'da İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ve ABD'nin İngiltere büyükelçisi ile görüşür (Hürriyet:2 Eylül 1955).

Ancak Konferansın sonlanmasına iki gün kala patlak veren 6-7 Eylül Olayları ile kazanılan diplomatik kazanımlar Zorlu'nun ifadesiyle "bir gecede heba olup gidecektir" (Dikerdem, 1977:138). 6 Eylül'de, Selanik'te Atatürk'ün evine bomba konduğu haberi üzerine Milli Türk Talebe Birliği bir miting düzenlemiştir. Kısa süre içinde miting kontrolden çıkmış, azınlıkların evleri, işyerleri, okulları ve ibadethaneleri yağmalanmıştır. İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilerek olaylar kontrol altına alınmıştır. Olaylar sebebiyle Konferans sonuçsuz olarak neticelenir. Türkiye'nin tek kazanımı ise Kıbrıs Sorununun tarafı olduğunu dünyaya kabul ettirmesi olmuştur.

3.1.4.2 Devlet Bakanlığından İstifası (29 Kasım 1955)

6-7 Eylül Olayları Demokrat Partide küçük çaplı deprem yaratmıştır. Basına ispat hakkının tanınmasını isteyen 19 milletvekili bu konuda bir önerge verdi (Eroğul, 2001:180). Yüksek haysiyet divanına sevk edilen 19 milletvekilinden dokuzu partiden ihraç edilince, diğer 10 milletvekili de partiden istifa etmiştir (Eroğul, 2001:181). İstifalar ile ortalık biraz daha karışmıştır. Bu yıllarda yaşanan

ekonomideki kötü gidişat ise partiyi daha da huzursuz hale getirmişti. Artan dış borç ve döviz sıkıntısı ciddi gerilim yaratmaktadır. Dış yardımlar azalmıştır. Menderes ise Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Sıtkı Yırcalı'yı, kişilerin ve şirketlerin ihtiyacına göre döviz veren Döviz Komitesi'ne üye yapmıştı. Komitenin çalışmaları her kesimden eleştiri almaktaydı. Üyelerin tamamı DP milletvekillerinin de hedef tahtasındadır. Dedikodular itham seviyesine yükselmiş, yolsuzluk iddiaları ortalıkta kol gezmektedir. 22 Kasım 1955 tarihinde mecliste yapılan oturumda, ekonomik sorunlarla ilgili DP hükümeti hakkında gensoru açılması kararı verilir. Siyasetle arası pek iyi olmayan Zorlu, DP hakkında verilen gensoru görüşmelerinde Türkiye ekonomisinden bahsetmeyi düşündüğü konuşmasını hiç yapamadan, milletvekillerinin istifa taleplerine kürsüden istifa ederek tepkisini göstermiştir (Günver, 1985:76). O gün Zorlu ile birlikte Polatkan ve Yırcalı da görevlerinden istifa etmişlerdir (Günver, 1985:75-76). Zorlu istifasını 30 Kasım 1955 tarihli bir dilekçe ile Menderes'e resmi olarak bildirmiştir.

Zorlu'nun dört ay süren Devlet Bakanlığı ve Dışişleri Bakan Vekilliği devresinin sonu 29 Kasım 1955 olmuştur. Başbakan Menderes 8 Aralıkta yeni hükümeti kurmuştur. Fuad Köprülü 9 Aralıkta Dışişleri Bakanlığına ikinci kez getirilerek 20 Haziran 1956'ya kadar görev yapmıştır. Zorlu yaşanan hadiseden son derece rahatsız olmuş ve inzivaya çekilmiştir.

Kendi partisinin bu tavrından sonra Zorlu, 20 Ocak 1956 tarihinde de Avrupa Konseyi'ne delege gönderilmesi ile ilgili olarak ortaya çıkan meseleler dolayısıyla CHP Malatya Milletvekili Kamil Kırkoğlu, 10 Şubat 1956 tarihinde yapılan Meclis Görüşmeleri sırasında CHP'li Turgut Göle, 25 Şubat 1956 tarihinde TBMM'nin Dışişleri Bakanlığı Bütçesi üzerine yaptığı görüşmeler sırasında Hürriyet Partili Zeyyat Ebuzziya, tarafından da bazı ithamlarla karşılaşmıştır⁶. Bu süreçte, ailesinin Pariste yaşadığı ev ve yaşamlarından, NATO Daimi delegeliğini milletvekilliğiyle birlikte yapmasına kadar hayatının her alanı didik didik edilmiştir. Zorlu NATO daimi delegeliğiyle ilgili olarak haftalık Akis Dergisine 21 Nisan 1956 tarihinde

⁶ Avrupa Konseyinde Türkiye üzerine rapor hazırlanacak toplantıda görevli Feridun Ergin toplantıya katılmamıştır. Toplantıya Feridun Ergin, yerine başkası görevlendirildiği için katılmadığını ifade eder. Hükümet ve o dönem dışişleri bakanlığına vekalet ettiği için Zorlu ise bir yanlış anlaşılma olduğunu ifade eder
(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=195:197&v_meclis=1&v_donem=10&v_yasama_yili=&v_cilt=9&v_birlesim=026).

gönderdiği bir mektupla açıklamalarda bulunmuş; milletvekilliği ile NATO Daimi Delegeliğini birlikte yürütmesinin bizzat Meclis'te alınan bir karar ile mümkün olduğunu söylemiştir. Eşi ve kızının Paris'te lüks hayat sürdürdükleri iddiasını da yalanlamış, ailesinin Paris'te kendisinin görevli olduğu dönemlerde bulunduğunu, o sırada ise kızının eğitimi dolayısıyla orada kaldıklarını açıklamıştır. Mektubunu da “Bütün yazdıklarımın anlaşılacağı veçhile benim orada bulunmam ve Daimi Delege vazifesinin tedvir etmekteğim memlekete ayrıca bir külfet olmamış, bilâkis oraya tayin edilecek bir Büyükelçinin yapacağı masraflara nazaran en az %50 tasarruf temin etmiştir. Daimi delegeliğin uğraştığı işlerin memlekete temin edilecek askeri yardımla memlekette yapılacak tayyare meydanları, benzin depo ve boruları gibi işler olduğu ve bunlardan şimdiye kadar temin olunan yardımın 1 milyar Türk Lirasını aştığını da hatıra olarak arz ederim” diyerek bitirmiştir (Akis, 31.03.1956:56).

Bu olaylar üzerine Zorlu, Menderes'e haber göndererek siyasetten ayrılmak ve mesleğine geri dönmek istediğini bildirmiş, Menderes'de onu İsviçre büyükelçiliğine atamayı teklif etmişken Menderes ve Zorlu ailelerinin kadınları araya girerek Zorlu'yu siyasette kalmaya ikna etmişlerdir (Dikerdem, 1989:122; Günver, 1985:78).

TBMM Soruşturma Komitesi, 20 Haziran 1956'te Zorlu, Polatkan ve Yırcalı'nın suçsuz oldukları kararını vermiş, bunun üzerine aynı gün Köprülü Dışişleri Bakanlığından istifa etmiştir (Cumhuriyet, 21.06.1956). Dışişleri Bakanlığını 25 Kasım 1957 tarihine kadar Ethem Menderes yürütmüştür; Ethem Menderes'in Dışişleri Bakanlığı döneminde Zorlu gölge dışişleri bakanlığı yapmış, Melih Esenbel Genel Sekreterliğe, Muharrem Nuri Birgi Londra Büyükelçiliğine, Oğuz Gökmen Ticaret Dairesi Genel Müdürlüğüne, Semih Günver Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Müdürlüğüne, Hasan Esad Işık İktisadi İşler, Zeki Kuneralp Siyasi İşler, Hüveyda Mayatepek NATO ve Hüseyin Daniş Tunalıgil İdari İşler Genel Sekreter Yardımcılığına atanmıştı (Dikerdem, 1989:125;Günver, 1985:80).

Zorlu 15 Kasım 1956'da Bangkok'ta toplanan Uluslararası Parlamentolar Birliği Konferansına, Türkiye Parlamento Heyeti Başkanı olarak katılmış, ABD, Danimarka ve Pakistan ve delegelerinin teklifi üzerine Siyasi Komite Başkanlığı'na seçilmiştir (Eltetik, 2009:70). Buradaki konuşmasında dönemin uluslararası sorunlarına değinen Zorlu, Türkiye'nin barışa olan bağlılıktan ve bu hususta sarf

ettiği verimli çabalardan bahsetmiştir. Ayrıca uluslararası silahsızlanma ile ilgili olarak, milletlerarası bir teftiş ve kontrol sistemi kurulmadan silahsızlanma meselesinin halledilemeyeceğini söyleyerek, bu konuda sorunlar çıkardığını belirttiği Sovyetler Birliğini eleştirmiştir (Zafer, 19.11.1956).

Zorlu Dışişleri Bakanı olmadan önce tekrar iç siyasete ısınırken sorun yaşadığı Maliye Bakanı Nedim Ökmen'i Menderes'e şikayet etmiş ve Menderes'in Ökmen'i bakanlıktan almasını sağlamıştır. Zorlu ile birlikte görevlerinden ayrılmak zorunda kalan Hasan Polatkan 3 Aralık 1956'da yeni Maliye Bakanı olmuştur. Zorlu'nun beraber idam edileceği Polatkan ile yaşadığı bu benzer yolculuk bu açıdan dikkat çekicidir.

3.1.5 Zorlu'nun Dışişleri Bakanlığı Dönemindeki Faaliyetleri

Yaklaşık 2 yıl kabineden uzak kalan Zorlu 28 Temmuz 1957'de Devlet Bakanlığına getirilmiş, akabinde yapılan seçimlerde tekrar milletvekili olmuş ve 25 Kasım'da açıklanan yeni kabinede Dışişleri Bakanı olarak yer almıştır. Zorlu Dışişleri Bakanlığına ABD'nin olumlu görüşü neticesinde getirilmiştir (Akalin, 2000:308-309). 27 Mayıs ve ABD ilişkisi konusunda yazılan ve söylenenlere bakıldığında bu iddia asılsız gibi durmaktadır.

Milliyet gazetesinde Nur Batur tarafından hazırlanan ve 13-19 Şubat 1989'da yayınlanan yazı dizisinde ABD ve Batı'nın Zorlu ve Menderes'e karşı olmasıyla ilgili çok sayıda açıklama mevcuttur. Bunlardan birisi İngiltere büyükelçisi James Bowker tarafından ifade edilen “ Zorlu'nun görevden alınıp daha az fikri sabitleri olan ve Amerikalılar ile anlaşabilecek birinin ekonomik işlerin başına getirilmesi herkes için iyi olacaktır” açıklamasıdır (Milliyet, 13-19 Şubat 1989).

Bunun dışında Kemal Bağlum kitabında, “Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 1959 sonlarına doğru Amerika'dan 20 milyon dolarlık ek bir yardım istemi için Washington'a gelmişti. Kendisi ile çeşitli iç ve dış politikadan söz ediyorduk. Zorlu, Amerika'nın Türkiye'ye karşı takındığı yeni durumdan söz ederken bana şunları söylemişti: “Bizim en büyük hatamız kayıtsız şartsız Amerika'ya tabi olmamız. Böyle bir politika sonsuza kadar devam edemez. Türkiye sırtını Amerika'ya dayamakla hiçbir sonuca varamaz. Aksine kendimizden çok şey veririz, yine de onları memnun edemeyiz...” cümlelerini Zorlu'ya atfen aktarıyor (Bağlum,

1991:229).

Ercümen Yavuzalp ise kitabında “Menderes’in 1960 Ağustos’unda Moskova’ya yapmayı öngördüğü ziyaret göz önünde tutulursa, bu istikamette bir fikrin o zaman şekillenmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Dışişleri Bakanı Zorlu’nun, artık Sovyetlerle yeni bir deneme zamanının geldiği yolundaki ifadelerine birkaç vesile ile tanık olmuştum. 27 Mayıs’ta ihtilal olunca bu ziyaretin gerçekleşmesi tabii mümkün olmadı” (Yavuzalp, 1991:72).

Semih Günver ise bu durumla ilgili ABD’nin tavrını göstermesi açısından önemli bir hususu kitabında şu şekilde anlatır: “SSCB ziyareti kararından tabiatı ile Amerikalılara haber verildi. Görünüşte normal karşıladılar. Ankara’daki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığımızla yaptığı temaslarda bu ziyaret tasarısının normal telakki edilmesi gerektiğini açıkladılar. Niyetlerimiz hakkında kendilerine ve CIA’ya gerekli bilgiler verildi. Ankara’daki ABD Büyükelçisi Moskova ziyaretine bir itirazları olmadığını bir mektupla Zorlu’ya bildirdi. Zeki Kunalp Amerikalıların bu tekliflerinde samimi oldukları inancındaydı. Fakat CIA’nin derhal harekete geçtiği, bu ziyareti önlemeye çalıştığı intibai alındı. Aslında Washington, Moskova ziyaretinden hiç mi hiç hoşlanmamıştı. 1947’den beri Amerika’nın dümen suyuna girmiş bir ülkenin hükümeti ilk kez kendi başına bir harekete tevessül ediyordu. Ayrıca soğuk savaşın henüz hızını kaybetmediği bir dönemde, NATO üyesi bir müttefikin Amerika’dan izin almadan Moskova ile diyalog kurmaya kalkışması NATO içinde ve Hür Dünyada siyasi dalgalanmalara yol açabilecek bir olaydı” (Günver, 1985:133).

Zorlu bakan olmasıyla beraber Menderes ile yeniden yakınlaşır. Bu yakınlık sebebiyle ismi şaibeli birçok isim de Zorlu’ya yaklaşmış, hakkında birçok dedikodu çıkmış ve evlilik dışı ilişkisi de başkentte herkes tarafından bilinir hale gelmiştir. Dikerdem’e göre bu söylentiler Türkiye’nin her kesiminde Zorlu’ya karşı olumsuz hisler ortaya çıkarmıştır (Dikerdem, 1989:130).

Bütün bunlara rağmen Zorlu vekaleten yürüttüğü Dışişleri bakanlığına asaleten atandıktan sonra da işlerine yoğunlaşmaya devam etmiş, en büyük önceliği de Kıbrıs sorununa vermiştir. Zorlu, Bakan olana kadar geçen zamanda ise İngiltere adaya vali olarak eski Genelkurmay Başkanı Mareşal Sir John Harding’i 9 Mart 1956’da atamıştır. Harding vali olduktan sonra Makarios ile görüşmelere başlamış,

Makarios'un tüm önerilerini reddetmesi üzerine onu Seyşeller'e sürgün etmiştir. Ayrıca AKEL ve EOKA'yı da yasaklamıştır (Armağan, 2004:438-440).

Çözüm yolunda çok mesafe alamayan İngiltere 12 Temmuz 1956 tarihinde, Lord Radcliffe'i Anayasa komiseri olarak adada görevlendirmiştir (Göktepe, 2003:101). Radcliffe'in hazırladığı yeni plan self determinasyon için bir tarih belirtmediği için reddedilirken, Türk tarafı çözüme bir katkı sunabilir gerekçesi ile planı desteklemiştir (Göktepe, 2009:301).

Bu arada İngiltere'de hükümet değişmiş başbakanlığa gelen Harold Macmillan daha liberal politikalar izlemeye başlamıştır. Kıbrıs valiliğine de Sir Hugh Foot atanmıştır. Sir Hugh Foot da çözüm için bir plan hazırlamış ama bu plan hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından reddedilmiştir (Göktepe, 2002:946).

Yunanistan 1957'de sorunu Birleşmiş Milletlere tekrar götürmüş ve Birleşmiş Milletler 1957 yılının Şubat ayında Kıbrıs Meselesi Birleşmiş Milletler'de görüşülmeye başlanmıştır. Bu görüşmelerle ilgili olarak Dışişleri Bakanı Zorlu görevlendirilmiştir. Görüşmelerden önce ABD'ye giden Zorlu radyo ve gazetelere verdiği demeçlerde Kıbrıs'ın Türkiye için öneminden bahsetmiş, ayrıca Birleşmiş Milletlerin alacağı en doğru kararın Yunanistan'ın taleplerini reddetmek olacağını belirtmiştir. Zorlu'nun bu beyanatları ile taksim tezi Türkiye'nin tezi olarak savunulmaya başlamıştır (Aydın Tarihi, 1-28 Şubat 1957:356-357; Dikerdem, 1990:138-139).

Türkiye'nin, Taksim Tezini resmi politika haline, 1956'da İngiltere ile yapılan pazarlıklar sonucu getirmiştir (Balıkçioğlu, 2016:43). Taksim konusunu ilk kez detaylı ele alan ise dönemin Forum dergisi dış politika yazarı Fahir Armaoğlu olmuştur. Armaoğlu kaleme aldığı yazıda, adanın İngiltere'de kalmasının artık Rum tedhiş hareketleri yüzünden mümkün olmadığını, Türkiye'ye verilmesinin ise elverişli bir yol olmadığını, Türk, İngiliz, Yunan ortak yönetiminin ise Yunanistan'ın aşırı istekleri yüzünden yürümeyeceğini, bu sebeple adada Rumların yoğun olduğu yerlerin Yunanistan'a, Türklerin yoğun olduğu yerlerin ise Türkiye'ye verilmesinin en doğru seçenek olduğunu yazar (Armaoğlu, 1963:122-123).

Armaoğlu'nun yazısından sonra Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur, Meclisin 25 Şubat 1956 tarihli oturumunda, Kıbrıs'ın taksim edilmesi önerisinde bulunmuştur

(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c010/tbmm10010044.pdf>). 1954 yılında Cemal Kutay'ın başbakan Menderes için hazırladığı Kıbrıs kitapçığında da Taksim bir çözüm olarak önerilmektedir (Kutay, 1964:71-74). 1956'da Taksim Tezi Türkiye'nin resmi tezi olarak kabul görünürken, İngiltere'de başka bir yol bulunamazsa taksimün düşünülmesi gerektiğini kendi aralarında konuşmaya başlamışlardı (TNA, CO 926/710); dahası Türk büyükelçi Suat Hayri Ürgüplü ile bir araya gelen İngiltere Dışişleri bakanı Selwyn Lloyd taksimden bahsetmiştir (TNA, FO 371/123899/1081/1242G).

ABD'deki görüşmelerinde Zorlu ABD'li mevkidaşını da Yunanistan'ı şımarttıkları hususunda eleştirmiş ve ABD'nin Türkiye'nin tezlerini desteklemesi konusunda yardım istemiştir (Erim, 1975:66).

1958 ve 1959 yıllarında da Zorlu'nun önceliği Kıbrıs olmuştur. 1958 yılı başlarında ise Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler çatışmaya başlamışlardır. İngiltere'nin Ankara büyükelçisi Sir James Bowker Zorlu'ya adaya bağımsızlık vereceklerini söylemiş, Zorlu buna çok sert tepki vererek "Kıbrıs bizim milli davamızdır, böyle bir karar veremezsiniz" cevabını vermiştir (Cumhuriyet, 05.01.1958). Türkiye'nin tepkisi üzerine İngiltere Kıbrıs planlarını bir süre daha ertelemiştir.

24 Ocakta Bağdat Paktı bakanlar toplantısı sebebiyle Ankara'ya gelen İngiltere ve ABD dışişleri bakanlarına Türk tezi tekrar anlatılmış ve Türkiye, taksim ve adada Türkiye'ye üs talebini taraflara iletmiştir. Üs talebi İngiltere tarafından kabul edilmemiş ancak bir konferans toplanması gerekliliği belirtilmiştir (Göktepe, 2009:381).

EOKA 2 Nisan 1958'de savaş ilan ederek kanlı eylemlere girişince İngiltere çalışmalarını sıklaştırmış ve 20 Mayıs'ta planını açıklamıştır. Bu plan Türkiye tarafından reddedilmiş ve İngiltere büyükelçisini bakanlığa çağırarak Zorlu tarafından Türk tarafının görüşleri tekrar İngiltere'ye iletilmiştir (Cumhuriyet, 25.05.1958).

Yine 1958 yılında Fatin Rüştü Zorlu eliyle Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı, Albay İsmail Tansu ve arkadaşlarının görev yaptığı Seferberlik Tetkik Kurulu tarafından kurulmuştur (Tansu, Tarihsiz:30-vd). Esasında Türk Mukavemet Teşkilatı Rauf Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından kurulmuştur (An, 2002:145). Rauf Denктаş, Dr. Fazıl Küçük'le beraber Ankara'ya gelerek Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüşlerdir, bu görüşmede Denктаş,

Zorlu'ya Türk Mukavemet Teşkilatı hakkında bilgi vermiştir (Gazioğlu, 2000: 15). Denктаş, EOKA'ya Yunanistan tarafından silah verildiğini ve Yunan subayların örgütü yönettiğini belirtmiştir. Zorlu, Menderes'i TMT'nin desteklenmesi konusunda ikna etmiştir. Nisan 1958'de, Genelkurmay Başkanlığınca iletilen mesajla, "Kıbrıs'ta Türk varlığını korumak" amacıyla gizli, silahlı bir örgüt kurulması Hükümetin izin verdiği bildirilmiş ve TMT kurulmuştur (Emircan, 2000:176-178). Denктаş TMT'nin kuruluşu ile ilgili, Tansu'nun "emir aldık ve kurduk" açıklamasını revize ederek "Ancak bu teşkilat önceden kurulmuştu. Biz, mevcut teşkilatı 9 ay sonra teslim etmiştik." Şeklinde anlatır (Yiğit Yüksel, 2009: http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2018-19/09_Dilek_Yigit_Yuksel.pdf).

12 Haziran'da İngiltere'nin hazırladığı ve iki halkın da eşit muamele göreceği belirtilen yeni plan da yine Türkiye tarafından reddedilmiştir (Albayrak, 2009:453). İngiltere başbakanı Macmillan 19 Haziran'da bu planı Avam Kamarasına sunarken yaptığı konuşmada Türkiye'nin taksim tezini de açıklamıştır (Cumhuriyet, 20.06.1958; Ulus, 20.06.1958; Zafer, 20.06.1958).

Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar şiddetlenmeye başlayınca 17 Haziran 1958'de Meclis olağanüstü toplanmış ve tüm milletvekillerinin oyuyla taksim tezi kabul edilmiş, son çare olarak adanın bölünmesi yine oy birliği ile kabul edilmiştir (Albayrak, 2009:454; TBMM Z.C./d.11 C.4 B.81:495).

Kıbrıs sorunu üzerindeki gerginlikler yüzünden İngiltere planı açıklamayı ertelemiş, adada şiddet olayları da artmaya başlamıştır. Macmillan 7-11 Ağustos 1958'de Atina ve Ankara'yı ziyaret etmiş, İngiltere muhtariyet tezinde ısrar ederken Türkiye'de kendi taksim tezinde ısrar etmiştir (Göktepe, 2002:947).

Birleşmiş Milletler 1958 yazında Ortadoğu gelişmelerini görüşmek için olağanüstü toplandığında, Zorlu buradaki konuşmasında Kıbrıs konusuna da değinmiş ve adanın bölünmesini değil, arazinin bölünmesini savunduklarını belirtmiştir (Zafer, 14.08.1958). İngiltere 16 Ağustos'ta yeni bir plan sunmuş burada farklı olarak muhtariyet süresini 7 yıla çekerken Türk ve Rum tarafı için ayrı meclisler kurulmasını öngörmüştür. Türkiye bu planda bazı yerlerin değiştirilmesini istemiştir (Bilge, 2005:362; Cumhuriyet, 17.8.1958).

21 Ağustos'ta Mecliste yapılan görüşmelerde CHP hükümetin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir. İnönü maceracı olarak adlandırdığı dış politikayı eleştirirken görüşmelerden memnun olmadığını da belli etmiştir (Zafer, 22.08.1958). İnönü konuşmasında “Kıbrıs dâvasında Hükümetinn reddettiği İngiliz plânından daha geri bir plân tatbika konmuştur. Hükümetin birinci plânda kazanılan muvaffakiyetlerin kadrini bilmemiş, plânı müzakere için esas kabul ettiğini beyan ederek ıslaha çalışmamış, Hariciye Vekilimiz uzlaşma bilmiyen aşırı taktik zihniyetini marifet sanmıştır” demiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c004/tbmm11004087.pdf>).

Her şeye hayır diyen bir pozisyonda olmak istemeyen Türkiye 26 Ağustos'ta İngiltere'nin ikinci planını desteklediklerini açıklamıştır (Fırat, 2001:606-607). Türkiye evet dediğinden Yunanistan bu planı kabul etmemiştir. Zorlu'nun bir taktik olarak evet demesi Türkiye'nin pozisyonunu bir nebze de olsa güçlendirmiştir.

Zorlu her fırsat bulduğunda uluslararası kamuoyunda Kıbrıs konusunu gündeme getirmiştir. 24 Eylül'de Birleşmiş Milletler'de yıllık olağan konuşmasında da yine Kıbrıs'a değinmiş ve İngiltere Planının ideal olmasa da çözüm için ortam hazırladığından kabul ettiklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 25.09.1958). Türkiye'nin çözümden yana bir görüntüyle yürüttüğü aktif dış politika Yunanistan'ı şok etmiş, Yunanistan panik halde eğer plan uygulanırsa NATO'dan çekileceğini ilan etmiştir. NATO'nun da bir süredir zaten içinde olduğu Kıbrıs sorununda, NATO Genel Sekreteri Spaak'da bir öneri getirmiş ve beşli bir konferans önerisinde bulunmuştur (Bozkurt ve Demirel, 2004:40).

Yunanistan'ın yeni stratejisi konuyu tekrar Birleşmiş Milletler gündemine getirmek olmuştur. Birleşmiş Milletler'de self determinasyon fikrinin destek bulacağı umudu bunun en büyük sebebidir. Konu, Birleşmiş Milletlerin 1958 yılındaki 13. Oturumunda gündeme alınır. Türkiye'yi yine Zorlu temsil etmektedir (BCA, 030.18.01). Görüşmelerde Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof Birleşmiş Milletler Anayasasının birinci maddesinin ikinci fıkrasındaki “milletlerin eşit haklarına ve self determinasyon ilkesine saygı gösterilmesi” fikrinden hareketle Kıbrıs Rum Cemaatinin vereceği halkoyu kararına saygı duyulup uyulması kararının alınmasını ister. Zorlu ise o madde de bir milletten değil milletlerden bahsedildiğini,

bu sebeple adada yaşayan her iki milletin de ayrı ayrı vereceği karara saygı gösterilmesini belirtir. Konuşmasının devamında orada yaşayan Türklerin sayıca az olsalar da hukuken azınlık sayılamayacağını, çünkü Kıbrıs'ın bir devlet, halkının da bir millet olmadığını vurgular (Cumhuriyet, 26.11.1958; Zafer, 26.11.1958).

Yunanistan'ı kendi argümanı ile köşeye sıkıştıran Zorlu, Yunanistan'ın tezlerini destekleyen Krishna Menon hakkında Yunanistan meclis zabıtlarında söylenen cümleleri İngilizceye çevirtip komisyonda okuyarak Yunanistan'ın bir destekçisini de bertaraf etmiştir (Günver, 1985:86). Bu görüşmeler neticesinde, Birleşmiş Milletlerde Türkiye olmadan Kıbrıs sorununun çözülemeyeceği kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 07.12.1958). Birleşmiş Milletler görüşmelerinden sonra Zorlu'nun Averof'a yaptığı ikili görüşmelerle soruna bir çözüm bulma teklifi kabul edilir (Erim, 1975:78).

Yapılan görüşmeler bir sonuç ortaya koymamış, İngiltere Macmillan Planını 1958 Ekiminde uygulamaya geçirmiştir. Bunun üzerine Yunanistan, Türkiye'nin uzun süredir teklif ettiği görüşmelere daha müspet bakmaya başlamıştır (Mütercimler ve Öke, 2004:351).

3.1.5.1 Zürih ve Londra Anlaşmaları

1958'in son aylarında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında görüşmeler sıklaşmıştır. Bu görüşmeler tarafların sorunun çözümüne inançlarını da kuvvetlendirmiştir. Görüşmeler neticesinde Yunanistan dışişleri bakanı kendilerinin Enosis'den, Türkiye'nin ise Taksim'den vazgeçtiğini açıklarken, Zorlu da yakında üçlü konferansın toplanacağını açıklamıştır (Göktepe, 2002:949). Bu sıcak gelişmelerden an be an haberdar olan ABD'de ise durumdan memnun olduğunu beyan etmiştir.. Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ile Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in Zürih'te buluşması kararlaştırılır.

Menderes 5 Şubat 1959'da Zürih'e giderken yanında Fatin Rüştü Zorlu, Melih Esenbel ve Zeki Kuneralp vardır (Kuneralp, 1981:115). 11 Şubat'ta görüşmeler sona erdiğinde yapılan açıklamada "Birleşik Krallığın dostu ve müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan, üç ilgili memleket arasında bir anlaşmanın Kıbrıs meselesini kati hal tarzına götüreceğine inanmakta tereddüt etmemektedirler" ifadelerine yer verilir (Albayrak, 2004:457). Bu toplantının en önemli neticesi, taraflarca bir protokolün

imzalanması olmuştur. İmzalanan protokol çerçevesinde soruna bir çözüm bulunmuştur. Dört bölümden oluşan protokolda: birinci bölümde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Esas Yapısı; ikinci bölümde Garanti Antlaşması, üçüncü bölümde İttifak Antlaşması; dördüncü ve son bölümde ise Centilmenlik Antlaşması bulunmaktadır.⁷

⁷ Protokole göre imzalanan anlaşmaların içeriği şöyledir:

GARANTİ ANTLAŞMASI (Zürich,11 Şubat 1959)

Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye,

1. Anayasanın esas maddeleri ile kurulan ve düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve devamının kendi ortak yararları gereği olduğunu dikkate alarak.

2. Sözü edilen anayasa ve oluşturulan duruma saygı gösterilmesini güvence altına alacak işbirliğini arzularak, aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

MADDE 1.

Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir. (taahhüt eder)

Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. (sorumluluğunu yüklenir)

Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini gerekse taksimini doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

MADDE 2.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini. gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya, veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

MADDE 3.

Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması amacıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

MADDE 4.

Bu antlaşma imza edildiği gün yürürlüğe girecektir.

Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Şartının (charter) 102'nci maddesi hükümlerine uygun olarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine en kısa sürede kaydettirmeyi üstlenirler. (http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa)

KIBRIS CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDA İMZALANAN İTTİFAK ANTLAŞMASI

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.

3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi amacıyla. Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargah kurulacaktır.

Protokolün imzasından sonra başbakanlar ülkelerine giderken, dışişleri bakanları Zürih'ten Londra'ya geçmiş ve burada İngiltere'nin üsleri konusu da dahil olmak üzere son ayrıntıları görüşmüşlerdir (Kuneralp, 1981:117).

Başbakanlar düzeyinde yapılacak Londra Konferansı 17 Şubat 1959'da başlayacaktır. Menderes'in uçağı yoğun sis nedeniyle Londra'da düşer. Bu kazada Menderes yaralanırken 16 kişi hayatını kaybeder (Ulus, 18.02.1959). Menderes tedavisi nedeniyle Londra'daki görüşmelere katılamaz. 19 Şubat'ta Karamanlis ve MacMillan Menderes'i hastanede ziyaret ederler. Kıbrıs ile ilgili Londra Anlaşmasını⁸ da Menderes hastanede imzalar. Anlaşmayı imzalamak istemeyen Makarios Karamanlis'in baskısı ve kendi delegasyonunda yapılan oylamada imzalama sonucunun çıkması üzerine anlaşmayı imzalar (Göktepe, 2002:949).

Bu anlaşma ile adadaki Türkler Rumlarla eşit statüye gelmişlerdir. Ayrıca adada Türkiye askerinin bulunması ve Türkiye'nin adanın garantörü olması da bu anlaşma ile mümkün olmuştur.

3.1.5.2 Ortak Pazar'a Üyelik Başvurusu

Avrupa Birliği'nin temelini de oluşturan Ortak Pazar dönemin en önemli konularından biridir. Bu çalışmanın ana konusunu oluşturmadığından burada sadece

4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargaha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.

5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.

6. Üçlü Karargahın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir. (http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa).

8 KIBRIS SORUNUNUN ÜZERİNDE ANLAŞMAYA VARILAN NİHAİ ÇÖZÜMÜNÜN TEMELİNİ AÇIKLAYAN MUHTIRA

(Memorandum)

Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Yunanistan Krallığı Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin, bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai hal şekli için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adına, bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri, Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.

HAROLD MACMILLAN C. KARAMANLIS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959 (http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_tr.mfa)

üyeliğe başvuru ile ilgili temel bir takım bilgiler ve bu süreçte Zorlu'nun oynadığı rol aktarmakla yetinilecektir. Yunanistan 15 Haziran 1959 yılında Ortak Pazara üye olmak için başvurmuştur. Zorlu Yunanistan'ın başvurusu üzerine oldukça sınırlanmış, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerde Yunanistan'ın gerisinde kalmaması için hemen başvuru yapması gerektiğini belirtmiştir (Günver, 1985:105; Birand, 1978:27; Çalış, 2016:57-58).

Kısa bir sürede hazırlıklarını tamamlayan Türkiye'de 31 Temmuz'da Ortak Pazar'a üyelik için resmen başvurmuştur (Çalış, 2016:61; Karluk, 2005:658). Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye arasındaki 28 Eylül 1959'da başlayan görüşmeler 27 Mayıs darbesi yüzünden kesintiye uğramıştır. Dört yıl sonra başlayan görüşmeler 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile tekrar başlamış ve halen Türkiye üye olamasa da ilişkiler devam etmektedir (Çalış, 2016:63).

Yunanistan ve Türkiye adaylık için birlikte hareket edeceklerini açıklamalarına rağmen Yunanistan sözünü tutmamış ve erken başvuruda bulunmuştur (Erhan ve Arat, 2001:814-815).

Türkiye Yunanistan'ın bir çıkar sağlamayacak olsa buraya başvurmayacağını ve buradan sağlayacağı avantajla iki ülkenin rekabet halinde olduğu her konu ve platformda Türkiye karşısında daha kuvvetli bir konuma geleceğini düşünerek bu başvuruya karar vermiştir (Birand, 1978:28; Çalış, 2016:48-49).

İlk görüşmeler Semih Günver başkanlığında 1959'unun Eylül'ünde yapılmıştır. 28-30 Eylül arasında yapılan görüşmelerde her iki tarafta hazırlıksız olduğu için pek bir mesafe kat edilememiştir. İkinci görüşmeler aynı yılın 2-4 Aralık tarihleri arasında yine Brüksel'de yapılır. Bu görüşmelerde çok fazla yol alınamamaktadır (Çalış, 2016:67).

1-2 Mart 1960'da AET Bakanlar Konseyi toplantısında Yunanistan ile yapılan görüşmelerini bitirilip üyelik müzakerelerinin başlanmasına karar verirken, Türkiye ile görüşmelerin süreceği kararını verir (Birand, 1978:54; Çalış, 2016:68 ; Erhan ve Arat, 2001:823). Zorlu Yunanistan'dan geri kalmamak için bu konu üzerine çalışmaları yoğunlaştırır. 10 Mayıs'ta AET Bakanlar Konseyi toplantısında bu çalışmalar sonucu Türkiye ile Yunanistan'ın katılım müzakerelerinin paralel gitmesi kararı alındı. Türkiye ile müzakerelerin başlayacağı toplantı tarihi olarak 7 Haziran 1960 tarihi verilmişti ancak 27 Mayıs müdahalesi ile bu görüşmeler başlamadı.

Böylece Zorlu'nun yoğun çabaları ile başlayan ve belirli bir olgunluğa gelen Ortak Pazar üyelik çalışmaları da 27 Mayıs ile birlikte etkileri bugünlere kalan gelecek şekilde ciddi bir şekilde sekteye uğrayacaktır.

3.1.6 Fatin Rüştü Zorlu'nun Tutuklanması

27 Mayıs 1960 gece yarısı silahlı kuvvetler ülke yönetimine el koymuştur. Harekât planlamasına göre ilk etapta sadece Kabine üyeleri, Tahkikat Komisyonu üyeleri ve önceden belirlenmiş bazı milletvekilleri tutuklanacaktır. Ancak bu liste zamanla kabardıkça kabarmış, başta Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere tüm hükümet üyeleri, milletvekilleri, bazı valiler, emniyet müdürleri, kamu görevlileri de tutuklanmışlardır (Eltetik, 2009:108).

Darbe yapıldığında Zorlu ve ailesi Bahçelievler 3. Cadde'deki 12 numaralı evde oturuyorlardı. O gece Berrin Menderes'in telefonuyla uyanan aile giyinip özel bir taksiyle Eskişehir'e Başbakan Menderes'in yanına gitmeye karar vermişlerdir. Yollar askerler tarafından tutulduğundan Eskişehir'e gidemeyeceklerini fark edince kendisi teslim olmaya karar veren Zorlu, telefonla bulunduğu yeri bildirir ve teslim olur (Fersoy, 1979:77).

3.1.7 Fatin Rüştü Zorlu'nun Yargılanması

Yassıada'da yargılanan DP mensupları ile ilgili cana ve mala zarar vermeden ağır ceza, görevleri ile ilgili görevi suiistimal ve anayasayı ihlal olmak üzere üç sınıfta yargılama yapılmıştır (Weiker, 1967:41). Zorlu ile ilgili darbe öncesi başlayan döviz ve malvarlığına ilişkin bazı söylentiler alıp başını gitse de mahkemelerde bunlarla ilgili bir husus ortaya konmamış ve söylenti olarak kalmıştır. Bu söylentilerden en çok somutlaşan ve davaya dönüşen ise İpar Davasıdır.

İpar davasında, Ali İpar adlı armatör ile birlikte gemi alımında döviz kaçakçılığı ile suçlanmıştır Zorlu (BCA, 010.09–153.472.1:2–7). Davada Zorlu ile birlikte Menderes'in de içinde olduğu bir grup DP'li de yargılanmıştır. Zorlu daha sonra döviz kaçakçılığından suçsuz bulunsa da, anayasayı ihlal ve iptal dosyasıyla birleştirilen davadan, suç tam belirtilmeden 1 yıl ceza almıştır (Fersoy,1979:163).

İstanbul-Ankara olayları davası ise tüm hükümetin idamla yargılandığı en ciddi davalardan biri olmuştur (BCA, 010.09–134.429.1:44-45). 28 Nisan 1960'da

İstanbul Üniversitesinde başlayan öğrenci gösterileri 29 Nisan'da Ankara'ya sirayet etmiş, kalabalığı dağıtmak isteyen asker ve polisler silah kullanmışlardır (Turgut, 1988:88). Tahkikat Komisyonu Kanunu mecliste görüşülürken, komisyonu protesto amacıyla öğrenciler toplanmışlar ve olaylar başlamıştır. Aslında davaya konu olan olaylar gerçekleşirken Zorlu yurt dışındadır ancak Zorlu'yu mahkum etmeye kararlı darbecilerin mahkemesi bu kadar kesin bir delili dahi dikkate almamışlardır (BCA, 010.09–130.470.1:36). İstanbul-Ankara Olayları dosyası da daha sonra Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmiştir (Turgut, 1988:92).

Zorlu'nun yargılandığı 6-7 Eylül Olayları Davası ise birçok açıdan “tuhaf” bir davadır. Zorlu başbakan ve cumhurbaşkanıyla birlikte halkı Rum azınlığa karşı kıskırtmakla suçlanmıştır. Dava Zorlu'dan önceki dışişleri bakanı Köprülü'nün darbeden sonra 5 Haziran 1960'da Yeni Sabah gazetesine yaptığı açıklama ile başlamıştır. Bu konuda daha sonra yapılan bazı çalışmalarda da olayların hükümetin teşviki ile yapıldığı iddia edilmiştir (Karaca,2005; Güven, 2005). Bu konudaki iddia hayali bir telgrafın varlığına dayandırılmaktadır. Zorlu'nun Londra'dan gönderdiği ve olayların çıkmasını talep ettiği iddia edilen bir telgraf iddiası davaya eklenmiştir. Oysaki ne söz konusu telgraf ortaya konmuş, ne de bu iddiayı destekleyecek başka bir somut belge sunulmuştur. Zorlu o dönemde Londra'dan bir telgraf gönderdiğini ama telgrafta sadece Kıbrıs konusunda alınacak diplomatik önlemlerden bahsettiğini ifade etmiştir (Demirer, 2009:285-290). İddianın arkasında ise Zorlu'dan önceki dışişleri bakanı Köprülü'nün damadı ve o dönemde dışişleri bakanlığında bir memur olan Coşkun Kırca vardır. Kırca mahkemeye telgrafi okuduğunu beyan etmesine rağmen (Eltetik, 2009:147) bu telgrafın orijinal hali mahkemede hiçbir zaman ortaya konmamıştır.

Savcılığın bu dava ile ilgili ortaya koyduğu deliller 27-28 Ağustos 1955 tarihli telgraf, 6 Eylül 1955'de Menderes ile Zorlu arasında bir telefon görüşmesi yapılmasıdır. Bunun dışında ortaya konan şeylerin çoğu varsayımsal olup kanıt içermemekte, var olduğu söylenen deliller de şüpheli görünmektedir (Weiker, 1967:51-52).

Bu dava da 5 Ocak 1961'de Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiş, daha sonra da Bayar hakkında dava açılmamış, Zorlu ve Menderes ise 6'şar yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (BCA, 010.09–112.350.1; Turgut, 1988:50).

29 Kasım 1960'ta başlayan Radyo Davası Zorlu'nun yargılandığı bir diğer davadır (Turgut, 1988:73). Seçimde oy verme bitmeden seçim sonuçlarının açıklanması ile suçlanan Zorlu, bunu yasaya uygun yaptıklarını ve kendilerinden önceki uygulamanın da böyle olduğunu ifade etmiştir (BCA, 010.09–159.487.1:95-131). Daha sonra bu dava da Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir (Turgut, 1988:75).

14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Anayasayı İhlal Davası, 11 Ağustos 1961 Cuma günü karara bağlanmıştır. Bu arada, daha önce de ifade edildiği üzere, öteki davalar da bu dosya ile birleştirilmişlerdir. Dava 53 oturum sürmüştür. Dava sonucunda 47 sanık beraat etmiş, 348 sanık ise idamdan başlayarak 4 yıl 2 aya kadar varan çeşitli cezalara çarptırılmışlardır (Turgut, 1988:75). Zorlu bu davada Menderes, Polatkan ve Bayar ile birlikte idam cezasına çarptırılanlar arasındadır (BCA, 010.09–105.330.2:172-176).⁹

⁹ Mahkeme kararı aşağıdaki şekildedir.

“Seçim ve Emekli Sandığı Kanunu'nun 39. maddesinin tâdil lâyhalarını Bakan sıfatı ile imzalamış ve lehlerine de oy vermiştir. Tahkikat Komisyonu Kanunu'na da Milletvekili sıfatıyla oy vermiştir. Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve Selâhiyet Kanunu'nun Meclis'ten çıkması üzerine, memlekette yapılan öğrenci gösterilerine muvazi olarak yurt dışındaki Türk öğrencilerinin de gösteriler yapmaları münasebetiyle, Dışişleri Bakanlığında, Londra Büyükelçiliği'ne gönderilen 4.5.1960 ve 2002/100 sayılı şifrede (...talebe nümayişlerinden B.B.C'nin Türkçe neşriyatında halkın ve ordunun da iltihakıyla (katılımıyla) inkişaf eden hadiseler imiş, intibamı verecek) bir lisanla bahsedildiği tespit olunmuştur. (B.B.C'nin Türkçe neşriyatını tertipleyen Türkler ve bazı sabık Türk tebalılar büyükelçilikte teker teker tanınmaktadır. Bunların selâhiyet ve mesuliyet mevkiinde olanlarını celbederek hakikatlere uymayan hususi maksatlara matuf mahiyetteki bu neşriyat hakkında ciddi şekilde izahta bulunmanızı, ihtar yapmanızı rica ederim.) Yine Dışişleri Bakanlığı'ndan Washington, Londra, Roma, Kahire, Tahran, Karâşi, Atina, Oslo, Bern ve Stockholm elçiliklerine yazılan 5.5.1960 ve 2002/162 sayılı yıldırım işaretli şifrede: (Bugün Reisicumhurumuzla başvekilimiz Kızılay'a gelirken, Halk Partisi Gençlik Koluna mensup 15–20 yaşlarındaki 100 kişi kadar bir kalabalığın nümayiş yapmaya kalkmaları üzerine, Reisicumhur ile Başvekilimiz, otomobilden inip, nümayişçilerin arasına girmişlerdir. Nümayişçiler derhal korkarak kaçmışlar ve orada bulunan halk da, iki devlet adamımızı şiddetle alkışlamaya ve nümayişçileri dövmeye ve onları yakalayarak polise teslim başlanmışlardır. Halk Partisine mensup kimselerin verdiği yanlış malumat ile bazı ajanslar Başvekilimizin tecavüze uğradığını bildirmeye kalkmışlarsa da, bu tamamıyla her türlü hakikatten uzaktır. Durumun ecnebi ajanslara anında duyurulması mecburidir) denilmiştir.

Dışişleri Bakanlığınca, Roma Büyükelçiliğine ve havanın değiştirilmesi yolunda diğer Büyükelçilere aynı mahiyette 2021/16 sayılı ve 5.5.1960 tarihli şifre çekilmiştir. 9.5.1960 tarih ve 2088/37 sayılı ve bizzat sanığın dikte ettiği şifrede: (...Gazetecilere bir de kokteyl vererek, kendilerini aynı mealde tenvire devam buyurmanızı rica ederim.) Washington Büyükelçiliğine çekilen 10.5.1960 tarih ve 2097/115 sayılı şifrede, (...nümayiş yapan öğrencilerin basın ve yayın tarafından alınan resimden görülenlerin numara konulmak suretiyle isimlerinin bildirilmesi) ve yine bizzat emriyle bütün elçiliklere, konsolosluklara, Birleşmiş Milletler ve NATO Daimi delegeliklerine yazılan 21.5.1960 tarih ve 2233/180 sayılı şifrede: (1-Harbiye Mektebi talebesi, Nehru'nun Ankara'yı ziyareti münasebetiyle kendilerine verilmiş olan nöbet vazifesini ifadan sonra, Dahili Nizamnamelerine ait bir tatil meselesi sebebiyle, sessiz ve silahsız bir yürüyüşe mübaşeret etmişlerse de, kumandanlarının müdahalesiyle mekteplerine muntazam bir şekilde girmişlerdir. Yürüyüş esnasında bazı Halk Partisi

mensupları tarafından kendilerine söylenilmek istenilen kışkırtıcı mahiyetteki sözleri de, takbih ve alkışları da reddetmişler, hareketlerinin hiçbir siyasi manası olmadığını daima bağırımlardır. 2-Ajanların suiniyete makrun neşriyatı karşısında, tedbirli olmanızı ve gereken tedbirleri derhal ve hatta mütekaddim şekilde yapmanızı rica ederim)denilmiş ve böylece elçiliklerimize ve konsolosluklarımıza, yurt içindeki hakiki manzara ve havayı hakikat hilafı olarak anlaşılmiştir.

Sanık Ethem Menderes'in 21 Ağustos 1959 tarihli hatıra defterinin yaprağında (...Tayyar Emre "Bütçe Mali Kontrol Müşaviri" Polatkan'ı her fırsattan istifade ile istismar ediyor. Zorlu ile müşterektirler. Kayseri NATO Meydanı ihalesini telmih ile...) Sanık Refik Koraltan'ın 30 Aralık 1952 tarihli hatıra defterinin yaprağında (...Fatin Rüştü Zorlu'nun zorlayarak kurmak istediği hırsızlık şebekesinin korkunç manevrası devam ediyor. Bu hırsızlığa Adnan bilmeyerek alet oluyor ve korkunç hırsız şebekesinin kurucusu oluyor.) Yine Refik Koraltan'ın hatıra defterinin 9 Ocak 1960 yaprağında: (Bugün Mecliste Riyaset Makamına Mükerrer Sarol geldi. Umumi hasbıhal sırasında çok dikkate değer sözler söyledi. "Fatin Rüştü Zorlu, artık hiçbir devirde görülmemiş bir hırsızlık şebekesi kurdu".) Sanık Şem'i Ergin'in hatıra defterinin 28 Ekim 1957 tarihli ve 27. sahifesinde: (...İşte bir iktidarın Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu mevkiinin verdiği imtiyazlarla çevirdiği dalavereler yüzünden, kendisi zengin olmakla kalmamış, kendi yüzüne yapıştırdığı kara damgadan bir miktarını da, yabancı devletler muvacehesinde Türk Devleti'nin de yüzüne buluşturmuştur. İşte bu insanların ortada namuslu insanlar gibi fütursuzca dolaşması ve Hükümet Reisinin bunları yanından ayırmaması, parti olarak dahilde itibarımızı düşürüyor.) Sanık Nedim Ökmen'in eşine ait olan, sonradan tevdi edilen hatıra defterinin 14 Aralık 1955 tarihli yaprağında: (...Döviz Komisyonu başlı başına bir alemdir. Başta Maliye Vekili olduğu halde, Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Ticaret Vekili Yırcalı ve hempaları öyle bir atılış atıldılar ki, bütün Türkiye günlerce bu dedikodu ile çalkalandı durdu. Birisi kardeşi ve bacanağını Karun yaptı. Diğeri bir bakkalın oğlu idi milyoner oldu. Zorlu vaktiyle Tevfik Rüştü'nün kızını almıştı. Paris'te saray gibi evinde hanımı ile kızı oturuyor. Kendisi de burada Vesamet denilen metresi ile resmen kordiplomatığın davetlerine gidiyor, herkesin içinde öpüşüp sevişiyor. Karısı, Başvekilin karısı ile teyzezade olduğu için, bu mertebeye çıkmıştı.) Sanık Abdullah Aker tarafından 25 Mayıs 1960 tarihinde Bakanlar Kurulunda tutulan notta: (...Sanık Fatin Rüştü Zorlu ... Evvela sokaklarda nümayişler durdurulmalıdır. Bu da kolay bir iş değildir. Çünkü 20 kişiyi yakalamakla bu iş bitmiyor. Eğer kendimize güvenebiliyorsak, bu raporu "Tahkikat Komisyonu Raporu" biraz daha inceleyelim. Bir ki ay çalıştıktan sonra, propagandamızı hazırlayalım. Bir anda seçimle karşılarında çıkalım, başka çare yoktur. Tek bir çare vardır: Halk Partisini kapatmak, bütün mebusları tevkif...) dediği yazılıdır. Bu hatıra notlarına göre Fatin Rüştü Zorlu'nun bulunduğu mevkiin nüfuzundan istifade ederek meşru olmayan kazançlar peşinde koştuğunun şüyu ve tevatür halinde bulunduğu anlaşılmaktadır. İktidarda kalmak için Halk Partisini kapatıp, Halk Partili milletvekillerini hapse atmayı da göze aldıkları, kendi aralarında konuşulan bir konu olduğu görülmektedir.

Sanık Fatin Rüştü Zorlu, divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6-7 Eylül olayları ile 960/3 numarasında kayıtlı. İpar Transport Şirketinin döviz kaçakçılığı davasında, 960/20 numarada kayıtlı. Radyo ve 960/4 numarada kayıtlı İstanbul - Ankara davalarında, mahkûmiyetleri yoluna gidilen sanıklar arasındadır. Batı demokrasilerinde, işbirliği yapmak, anayasayı kasden ihlal etmek suçu işlenmesine ve dikta rejimine gidilmesine bir mani teşkil etmemesi icap eder. Bunun hali hazır devletlerarasında misaller de vardır. Öğrenciler hakkında elçiliklere ve konsolosluklara çekilen şifrelerin, Dışişleri Bakanlığında çekildiği muhakkak olduğu gibi, bunlardan bir kısmının da bizzat sanık tarafından dikte ettirildiği açık olarak görülmektedir. Olaylardan ve neticelerden haberdar olduğuna göre, zaman zaman yurt dışında bulunmasının neticeye bir tesiri olmaması icap eder. Kaldı ki, sanık Fatin Rüştü Zorlu, duruşmanın başından sonuna kadar, Celal Bayar ve Adnan Menderes'le birlikte olduğu intibamı vermiştir. Her ikisi ile asli iştirak halindedir."

Sonuç ve Uygulama

Sanık Fatin Rüştü Zorlu:

A- Divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6/7 Eylül olaylarından Türk Ceza Kanunu'nun 64 ve 517'inci maddeleri gereğince takdiren ve teşriden 4 sene hapsine ve 250 lira ağır para cezası alınmasına, husule gelen zarar pek fahiş olduğundan 522'inci madde icabınca yarısı arttırılarak 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

B- 960/13 numarada kayıtlı İpar Transport Şirketi'nin döviz kaçakçılığı yolsuzluğundan dolayı Türk Ceza Kanununun 240/1 inci maddesi hükmünce takdiren ve teşdiden 1 sene hapsine, 400 lira ağır para

3.1.8 Mahkemedeki Tavırları ve İdam Edilmesi

Zorlu'nun gerek tutukluluğu, gerekse idam kararı sonrası tavırları, kişiliği ve liderliği hakkında bizlere ipucu verecektir. Bir insanın hayatında karşılaşacağı en zor durumlardan biriyle karşı karşıya kalan Zorlu yargılamaların başından, idam cezasının uygulandığı o son güne kadar güçlü ve cesur bir duruş sergilemiştir. Olayları ele alışı ve içinde bulunduğu durumdan bağımsız davranışları da altı çizilmesi gereken bir husustur. İçinde bulunduğu durum olayları ele alış biçimini ve gerçekçi değerlendirmelerini etkilememiştir. Buna bir örnek olarak, Adnan Selekler'in anlattığı tutukluluğun ilk günlerinde geçen bir anısını verebiliriz: Selekler'in: "Beyefendi Amerika askeri müdahaleye ne der?" sorusuna, "Amerika askeri müdahalenin milletçe benimsenip benimsenmediğini gözetir. Yeni rejim oturursa, rejimin şekli ne olursa olsun ona yaklaşır. Hele askeri rejimleri tercih eder. Amerikalılar askerlerle daha kolay anlaşılır" cevabını vermiştir (Selekler, 1994:30-31).

Tüm yargılama sürecinde Zorlu'nun karakteri ve ödünsüz tavrı yüzünden tutuklu bulunduğu adada ki askerler tarafından dahi sevilmediği dönemi anlatan anılarda belirtilmektedir. Zorlu'nun Yassıada'da dövülme hadisesi de bunu ortaya koymaktadır. Yassıada komutanı Tarık Güryay bu hadiseyi "Fatih Rüştü Zorlu bir gün yemeğe geç kalmış, bu sebeple nöbetçi subay ile aralarında bir münakaşa geçmiştir. Nöbetçi subayın; "Arkadaşların yemeğe giderken sen nerede kaldın?" diye sorması üzerine Zorlu; "Sana ne? Canım istedi şimdi gidiyorum. Paramla yediğim yemeğe ne zaman istersem o zaman giderim" diye aktarır, sonrasında ise bir itişme olduğu şeklinde aktarmıştır (Çölaşan, 2006:100).

Hadisenin tanıklarından Hayrettin Erkmen ise daha farklı olduğunu aktarmıştır: "Her zamanki gibi yemek saati gelince, oda kapılarımız açılarak yemeğe emri duyuldu. Odalarımızdan çıkarak koridorda sıralandık. Dizimiz henüz

cezası alınmasına ve 20'inci madde delaleti ile taktiren 6 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile,

C- 960/4 numarada kayıtlı İstanbul-Ankara olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vakiasını teşkil etmiştir.

D- Anayasayı İhlal suçundan Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile karar verildi.

15 Eylül 1961

tamamlanmamıştı ki, Fatin ceketinin öbür kolunu giyerek kapıda göründü. Kapıda görünmesiyle birlikte, nöbetçi subayın kin ve nefret dolu sesi koridoru inletti. Arkasından müthiş bir yumrukla rahmetliyi odasına kapattı. Olay aynen bu şekilde gerçekleşmiştir. Zaten Zorlu'nun herkesten sonra tek başına yemeğe çıktığı iddiası adanın rejimi gereğince mümkün olmamaktadır. Rahmetli bir süre sonra süngülü nöbetçi eşliğinde yemekhane indirildi. Yemek sırasında çok sessiz olan salonun sessizliğini Fatin'in tok sesi yırttı. Teğmenle aralarında şöyle bir konuşma geçti:

—Süngülü nöbetçi himayesinde adam dövme mertlik değildir.

—Ben seni nöbetçi yardımı olmadan da döverim.

—Hem benim yaşım senin yaşının iki misli. Hareketin şahsına yakışabilir ama taşıdığın üniformaya yakışmaz.

—Çok konuşuyorsun kes sesini

—Hepsi bu kadardı zaten.” (Kirişçioğlu, 1971:86-87)

Doğru bildiğinden vazgeçmeme ve inandığı yolda yolda emin adımlarla yürüme konusunda mahkemedeki bir diyalogu bizleri daha da aydınlatacaktır. Yargılamalar esnasında Başsavcının “Demokrat Parti'nin eylemlerini ve tüm Demokrat Partilileri 1946'dan beri suçlu ve suça iştirak edenler” olarak görmesidir. Buna Zorlu'da savunmasında temas eder. Zorlu, “Başsavcı kendisi tarafından icat edilmiş kaideler içinde Demokrat Parti'yi 1946'dan beri dolaştırıyor ve onu o şekilde tanzim ve tersim ediyor ki; bu manzarayı görmelerine rağmen 1954'te bu partiye benim gibi girmiş olanlar bu fiilleri ile suç işlemiş oluyorlar. Burada bana teselli olan tek şey, 1954'te Sayın Başsavcının da mebus adayı olarak Demokrat Parti listesine girmeye çalışmış olmasıdır. Sayın Başsavcı Ceza Muhakemeleri Usulüne aykırı olarak suçun o şahıs tarafından işlenip işlenmediğini araştırmaya gerek görmemiştir. 1954'te siyasi hayata girmiş olan beni 1950'den beri çıkarılmış olan, Anayasaya aykırı olduğunu iddia ettiği kanunlara oy vermiş gibi göstermektedir.” (B.C.A,010.09–33.99.2,s.7) Başsavcıya karşı söylediği sözlerin yargılama boyunca kendisini nasıl etkileyeceğini değil, yaşananların nasıl trajedi-komik bir müsadere olduğunu ve ülkeye vereceği zararları ortaya koymaya çalışmaktadır.

İdam gününe kadar vakar duruşunu koruyan Zorlu o kara günde de bu duruşunu bozmamıştır. 16 Eylül 1961 Cumartesi günü gece yarısı Divan Başsavcısı ve Yassıada Kumandanı refakatinde, ilk olarak, saat 03.05'te Hasan Polatkan idam

edilmiştir. Sıra Fatin Rüştü Zorlu'ya gelmiştir. Saatlerdir elleri ardında kelepçeli olarak hücrede beklemektedir. Kapıyı açanlara: “Benden mi başlıyorsunuz?” sorar. Heyet soruya cevap verememiş, sadece kalkması için ona yardım etmişlerdir. İki gardiyan kollarına girerek, başgardiyanın odasına götürmüşlerdir. Burada kelepçeleri çözülmüştür. Zorlu; “Peki, müsaade edin abdest alıp son dini vazifemi yapayım, der.” Başsavcı Egesel, Tarık Güray ve diğer görevliler onun namaz kılmasını izlemişlerdir (Dilligil, 1988:77; Perin, :261; Durmuş, 1990:45-46).

Yassıada'da görevli subaylardan Tarık Güray Zorlu'nun son anını şu şekilde anlatır: “Zorlu ölüme gerçekten zorlu bir metanetle gitti. O kadar ki, hatta mahut gömleğin üzerine giydirilişinden sonra, kendisine dini telkinde bulunan hocanın, Arapça kelimeleri telaffuzda düştüğü hataları bile düzeltti. Kollarını arkadan bağlarken, başsavcıya son bir ricada bulundu, ellerinin önden bağlanmasını istedi. Fakat bunun kanunen imkânsızlığı kendisine anlatıldı. Beraberce sehpaye doğru yürüdük. Ne masaya, ne de masa üzerindeki sandalyeye çıkarken yardım istedi. Hatta heyecandan eli titreyen cellâda: ‘Oğlum ne titreyip duruyorsun? İlmik senin değil benim boynuma geçecek’ dedi. Sonra adeta kendini uçsuz bucaksız boşluğa atar gibi: ‘ Allah memleketi korusun, haydi allahâısmarladık’ dedikten sonra, ayaklarının altındaki sandalyeyi itmek işini de kimseye bırakmadı. Boyu uzun olduğu için, ayakları masaya basmıştı. Cellât masayı itti. Ona bu kadarlık da iş düşmüş olmasaydı, Zorlu sanki asılmış değil, intihar etmiş olacaktı” (Güray, 1971:320).

Ölüme ramak kala sahip olduğu soğuk kanlılık ve dikkat muhakkak ki onun karakteri, çalışma şekli ve donanımını ortaya koymaktadır.

3.2 Sonuç

Zorlu Türkiye'nin geçtiği çok kritik dönemlerde gerek memuriyeti gerekse siyasi hayatı ile bu döneme tanıklık etmiş hatta bu dönemde Türkiye'nin aldığı kararların zaman zaman mimarı olmuş bir karakterdir. Böylesine önemli kararlar da katkısı olan bir bireyin yaşadıkları göz önüne alındığında verdiği tepkiler, olaylara reaksiyonu bize kişiliği hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu ipuçları liderliğinde önemli bir etken olan kişilik özelliklerini saptamamızda bize yardımcı da olacaktır.

Bu bölümde Zorlu'nun profili çıkarılmadan önce biyografisi ortaya konmuştur.

Bu biyografi sayesinde kişilik özellikleri ele alınırken bize somut bir takım verilerde verecektir bu biyografi. Bir sonraki bölümde ise Zorlu'nun kişilik özelliklerini değerlendirmemizde kullanacağımız metod anlatılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: LİDERLİK PROFİLİ ANALİZİ METODU

4.1.Liderlik Profili Analizi

Liderlik Profili Analizi (Leadership Trait Analysis) Margaret Hermann (2003) tarafından geliştirilen ve politikacıların kişilik özelliklerini politikacıların söylemlerindeki nicel göstergelerle ortaya koymaya yarayan “uzaktan kişilik değerlendirme” tekniğidir. Bu analiz tekniği, politikacıların söylemleri psikolojik kavramlara dayandırılarak geliştirilen içerik analizi kategorileri ışığında işlenirse ve incelenirse politikacıların dünya görüşleri, karar verme stilleriyle ilgili önemli bilgilerin ortaya konulabileceği temel varsayımına dayanıyor (Schafer 2000:512; Winter 2003; 114). En basit anlatımla LPA’yı uygulayan araştırmacı ele aldığı politikacının söylemlerini derler ve söylemde yedi tane liderlik özelliğinin göstergesi kabul edilen belirli kelime ve kelime öbeklerinin bulunup bulunmadığına bakar. Liderin söylemlerinde kişilik özellikleriyle ilintili kelime ya da kelime öbeği için 1 veya 0 puan verilir. Her bir kişilik özelliğiyle ilgili söylemdeki bütün cümlelerin puanların ortalaması alınır ve bu işlemin sonucunda her bir söylem için 1 ve 0 sıfır arası bir puan elde edilir. Bütün söylemlerin ortalaması da liderin her bir kişilik özelliğiyle ilgili bütüncül puanını oluşturur.

Bir teknik olarak LPA politikayla ilişkili yedi tane kişilik özelliklerini ele alır ve bu yedi temel özelliği birbirleriyle matrisler aracılığıyla ilişkilendirir ve profili çıkarılan politikacının ya da liderin kişiliğiyle ve karar alma stiliyle ilgili çıktılar ortaya koyar. Bahsedilen bu yedi özellik şunlardır: (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç; (2) Güç isteği ve beklentisi -liderin güç ya da etki sahibi olmaya yönelik istek ya da beklentisi; (3) liderin bilişsel kapasitesi - liderin çevresindeki kişi ve olayları algılama ve değerlendirmedeki beceri düzeyi; (4) özgüven; (5) liderin hedef odağı - liderin çalışmalarında sorunları çözmeye ve başarılı olmaya mı (başarı odaklılık) yoksa kendi içinde bulunduğu grubun (siyasi parti, ülke, vb.) bütünlüğünü koruyarak çevresindeki kişilerin düşünce ve hassasiyetlerini dikkate almaya mı (ilişki odaklılık) odaklandığı; (6) Başkalarına karşı güvensizlik -liderin başkalarına (siyasi rakip, diğer ülkeler vb.) karşı ne kadar güvensiz ve şüpheli olduğu; (7) liderin iç-grup önyargısı –ait olduğu sosyal, politik, etnik ve benzeri grubun kendi dünya görüşünde ne kadar merkezi bir yer işgal ettiği. Aşağıdaki tablo LPA’da yer alan 7 liderlik

özelliğinin açıklamalarını ve profili çıkarılan politikacının söylemlerinde nasıl kodlandığını örneklerle sunmaktadır.

Tablo 4. 1 Liderlikle Alakalı Kişilik Özellikleri ve Kodlama

Cevabı aranan 3 temel soru	Kişilik özellikleri	Açıklamalar	Kodlamada kullanılan örnek anahtar kelimeler
(1) Liderler çevrelerindeki politik engellere nasıl bir tepki verirler?	(1) etki ya da kontrole ilişkin inanç	Dünyanın liderin kontrol edebileceği bir çevre olduğu algısı. Liderin kendi statüsünü uluslararası sistemde etkili bir aktör olarak görmesi.	Bu kişilik özelliğiyle ilgili varsayım; liderler eğer bir eylemin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde sorumluluk üstleniyorsa, nelerin olacağıyla ilgili bir etkiye sahip olduklarına inanıyorlardır. Analizi yapılan söylemde, liderin kendisi ve grubuyla ilgili kullandığı eylem ve planlama belirten fiiller belirlenir.
	(2) Güç isteği ve beklentisi	Başka grupları veya kişileri yönlendirme, etkileme ve üzerlerinde etki sahibi olma isteği.	Bu kişilik özelliği için kodlama yapılırken de söylemde bulunan fiiller göz önünde bulundurulur. Liderin güç ve kontrol elde etme isteğini kodlamak için bazı durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumlar aşağıdaki gibidir: 1. Söylemin sahibinin saldırmak, hücum etmek gibi güçlü fiilleri kullanma sıklığı. 2. Tavsiye vermek için kullanılan fiillerin sıklığı. 3. Karşısındaki kişilerle anlaşmazlığa düşmekten kaçınılmaksızın onları etki altına almak için kullanılan fiiller.
(2) bilgi girdilerine ne ölçüde açıklırlar?	(3) liderin bilişsel kapasitesi	Bilişsel kapasite bir liderin çevresindeki aktörleri, yerleri, fikirleri ve durumları betimlerken farklı boyutları ele alabilme ve ayırt edebilme düzeyini anlatır. Bilişsel olarak yüksek bir kapasiteye sahip olan lider belirli bir durumun farklı sebeplerini görebilir ve çevresinde belirsiz olan durumların olabileceğini kabul etmeye daha isteklidir ve hedeflere ve fikirlere tepkilerinde daha esnek olabilir. Bilişsel olarak basit olan liderler ise aksine fikirleri ve olayları iyi –kötü, beyaz-siyah, ya hep-ya hiç gibi kategorilere ayırmaya daha eğilimlidirler ve çevrelerindeki belirsiz durumları algılamakta zorluk yaşayabilirler. Ayrıca tepkilerinde oldukça değişmez ve katı olabilirler.	Bu kişilik özelliği için kullanılan kodlamada söylemin sahibinin olayları farklı yönleriyle ele aldığını belirten kelimeler kullanılır. Yüksek bilişsel beceri belirten kelimelere örnek olarak tahminen, yaklaşık olarak, olasılık, eğilim ve örneğin gibi kelimeler verilebilir. Basit ya da düşük bilişsel beceri belirten kelimelere örnek olarak da kesinlikle, şüphesiz, kesinlikle, tamamen gibi kelimeler verilebilir. Bilişsel kapasiteyle ilgili puanlama yüksek bilişsel kapasite belirtilen kelimelerin toplam yüksek bilişsel kapasite belirten kelimelerin ve düşük bilişsel kapasite belirten kelimelere oranı olarak hesaplanır. Hesaplanan puan yükseldikçe liderin bilişsel kapasitesinin yüksek olduğu belirtilir.

Cevabı aranan 3 temel soru	Kişilik özellikleri	Açıklamalar	Kodlamada kullanılan örnek anahtar kelimeler
(3) liderin savunduğu durum için sebepleri (motivasyon) nelerdir?	(4) özgüven,	Özgüven, liderin çevresiyle ilişkilerinde kendisini ne kadar önemli gördüğüyle ilgili bir kişilik değişkenidir ve liderin olaylarla baş etmede kendini ne kadar yeterli gördüğünün bir göstergesi olarak kabul edilebilir.	Bu kişilik özelliğini kodlamada ben, beni , bana , benim, benimki, kendim gibi 1. tekil şahıs kişi zamirleri ele alınır. Zamirlerin kullanıldığı cümleler liderin bir eylemi başlatması ile ilgili ise, herhangi bir mesele ile ilgili karar verici olduğunu ifade ediyor ise ve bir övgü aldığına verdiği cevabı kapsıyorsa puanlama pozitif olarak yapılır. Özgüvenle ilgili puanlama söylemde geçen tüm 1. tekil şahıs zamirlerinin yukardaki ölçütlere uyan pozitif kodlamalı 1. tekil şahıs zamirlerine oranı hesaplanarak yapılır.
	(5) Hedef odağı	Liderler kendi grupları içinde başlıca iki türlü görev üstlenirler. Birincisi grubu bir görevi tamamlamaya yönlendirmektir. İkincisi ise grubun moralini ve grup ruhunu inşa edip, korumaktır. LPA'da, liderin çalışmalarında sorunları çözmeye ve başarılı olmaya mı (başarı odaklılık) yoksa kendi içinde bulunduğu grubun (siyasi parti, ülke, vb.) bütünlüğünü koruyarak çevresindeki kişilerin düşünce ve hassasiyetlerini dikkate almaya mı (ilişki odaklılık) odaklandığını belirlemeyi amaçlayan kişilik değişkenidir.	Bu kişilik özelliğini kodlamada görev ve grup birliğiyle ilgili kullanılan belirli kelimeler göz önüne alınır ve bu iki tür kelime gruplarının birbirine oranı hedef odağı puanının hesaplanmasında kullanılır. Görevle ilgili kelimelere örnek olarak başarı, zafer, plan, pozisyon, öneri, taktik, tavsiye gibi kelimeler verilebilir. Grup birliğiyle ilgili kelimelere örnek ise takdir, bağışlama, birlik, zarar, özgürleştirmek, acı, hayal kırıklığı verilebilir. Görev odağı puanının hesaplanmasında görev odaklı kelimelerin görev ve grup odaklılıkla ilgili kelimelerin tümüne oranı hesaplanır. Puan yükseldikçe daha fazla başarı odağı anlamına gelir.
	(6) başkalarına karşı güvensizlik	Bu kişilik değişkeni liderin kendi grubu dışındaki kişi ve kişilere karşı genel bir şüphe endişe ve ihtiyatlılık durumunu anlatır.	Başkalarına karşı güvensizlik değişkeni kodlanırken liderin kendini ait hissettiği grupların ve kişilerin dışındaki kişi ve gruplarla ilgili isimler ve isim öbekleri göz önüne alınır. Bu değişkeni kodlarken kullanılan anahtar kelimelere örnek olarak hain, şüphe, kışkırtma, komplo kelimeleri verilebilir. Bu kişilik özelliğinin puanı hesaplanırken söylemde geçen karşı grupla ilgili yukarıda verilen ölçütlere uyan kelimelerin tüm söylemdeki aktörlere işaret eden tüm kelimelere oranı olarak hesaplanır.

Cevabı aranan 3 temel soru	Kişilik özellikleri	Açıklamalar	Kodlamada kullanılan örnek anahtar kelimeler
	(7) iç-grup önyargısı	İç –grup önyargısı bir liderin ait olduğu sosyal, politik veya etnik grubun onun dünya görüşünde ne kadar merkezde olduğunu belirten bir kişilik değişkenidir.	İç-grup önyargısını kodlarken analizci liderin kendi grubuyla ilgili kullandığı niteleyici kelimeleri belirler. İç-grup önyargısı için kodlanan kelimelere örnek olarak yüce, barışçıl, ileri, başarılı, müreffeh, güçlü, büyük ilerlemeler kaydetti, sınırsız kaynaklara sahip gibi gruba olumlu olarak niteleyici kelimelerin yanında grubun onurunu ve kimliğini korumaya yönelik “sınırlarımızı korumalıyız”, “kendi bakış açımızı sürdürmeliyiz”, “kendi politikamıza kendimiz karar vermeliyiz” gibi söz öbekleri de kodlamaya dahil edilir. İç-grup ön yargısı puanı oluşturulurken grupla ilgili olumlu niteleyici kelimelerin söylemdeki grupla ilgili yapılan tüm sözlere oranı hesaplanır. Puan yükseldikçe bu liderin grubuyla daha eş yapılı olduğu anlamına gelir.

Kaynak: Hermann 2003: 178-212; Dyson, 2006: 292; Ak 2012:513)

LPA’de yukarda bahsedilen yedi tane kişilik özelliği 3 tane soruya cevap bulmak için kullanılır (Hermann, 2003:181; Hermann 2002:8). Bu sorular ise şunlardır: (1) liderler çevrelerindeki politik engellere nasıl bir tepki verirler— bu engelleri uzlaşmayla mı aşmaya çalışır (bu engellere saygı mı gösterir) yoksa meydan mı okur?; (2) bilgi girdilerine ne ölçüde açıktırlar — bilgiyi seçici olarak mı kullanır yoksa politik tepkilerini etkileyecek her türlü bilgiye açık mıdır?; (3) liderin savunduğu durum için sebepleri nelerdir? Onu harekete geçiren nedenler (motivasyon) nelerdir? — kendileriyle ilgili içsel bir ilgi odağı mı politik davranışlarını yönlendiriyor yoksa çevrelerindeki kişilerden gelen kabul, onay, güç, destek, statü gibi dönütleri elde etme isteği mi davranışlarını yönlendiriyor?

Yukarda bahsedilen üç önemli soruya cevap verebilmek için analizci 7 tane liderlik özelliğine ait puanları bazen 2 bazen tek boyutlu tablolar ve bazen de formüller aracılığıyla yorumlayabilir. Ayrıca analizin önemli bir adımı da her bir 7 liderlik özelliğinin analizi yapılan lider için yüksek mi, düşük mü yoksa ortalama düzeyde mi olduğunun belirlenmesidir. Bu adımda yapılması gereken alan yazında

bulunan norm grup çalışmalarından faydalanmaktadır (Hermann, 2003, Social Science Automation,I., 2008, Preston 2001) ve bazı araştırmacılar kendi norm grup verilerini oluşturmuşlardır (Kille & Scully 2003; Kesgin,2011). LPA'yı kullanarak Hermann ve diğer araştırmacılar çok sayıdaki politikacının kişiliğini ve politik liderlik stilini çalışmışlardır (Hermann 1984, 1987a, 1987b; Mastors ,2000; Preston 2001;Taysi & Preston 2001; Kille & Scully 2003). Türk politik liderlerle ilgili yapılan çalışmalar da alana ilişkin literatür de mevcuttur (Kesgin,2011; Kesgin, 2012; Kesgin, 2013; Görener & Ucal 2011; Ak,2012; Wood,2014; Çuhadar, Kaarbo, Kesgin & Özkeçeci-Taner, 2015). Burada bahsedilen çalışmalardan elde edilen çıktılar gelecekte yapılacak olan çalışmalar için norm grup değerlerinin elde edilmesinde kullanılabilir.

Liderlerin politik engellerle ilgili verdikleri tepkilerin incelenmesi konusu LPA için önemlidir çünkü liderlerin çevresinde gerçekleşen olayları kontrolü altında tutma ve olaylara nüfuz etme isteğine karşı şartlara uyabilme ve yurtiçi ve dışındaki öğelerin ve durumların gereklerine duyarlı olma isteğinin ön planda olması onların kişilikleriyle ilgili önemli ipuçları verecektir. Araştırmalar göstermektedir ki engellere meydan okumaya eğilimli liderler meseleyi hemen ve tereddütsüz ele almaya ve hızlıca çözüme ulaştırmaya daha kararlı olmaktadır (Hermann, 2003:182). Bu tür liderlerin meselelerle ilgili verebilecekleri tepkiler oldukça kolay bir şekilde doğru olarak tahmin edilebilmektedir. Çünkü bu liderler için engeller sadece engel olarak görülmekte ve aşılmaz olarak görülmemektedir. Öte yandan çevreye ve şartlara duyarlı olan liderler çevrelerine empati ile yaklaşmakta ve ilgili paydaşların olaylara nasıl baktığına dikkat etmekte, desteklerini elde etmeye ve pazarlığa, takasa, uzlaşmaya daha açık olmakta ve olayları tek tek ele almaya eğilimli olmaktadır. Birinci soruyu cevaplamak için kullanılan liderlik özellikleri ise (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç ve (2) Güç isteği ve beklentisidir.

Tablo 4. 2 Siyasi Engellerle Başa Çıkma Açısından Liderlik

Güç isteği ve beklentisi	Etki ya da kontrole ilişkin inanç	
	Düşük	Yüksek
Düşük	Engellere boyun eğer; hedeflerini gerçekleştirirken politik arenadaki mevcut sınırlar dâhilinde çalışır; ödün ya da taviz verir ve işbirliği ortamı oluşturmak önemlidir.	Engellere meydan okur; ancak güç kullanımında çok açık ve doğrudan hareket ettiği için engelleri aşmada başarı oranı düşüktür; istediği etkiyi yaratmak için insanları yönlendirmede ve perdenin arkasında olanları ve ortamı okumakta çok iyi değildir.
Yüksek	Engellere meydan okur; ancak bunu dolaylı yollardan yapmaktan çekinmez; perdenin arkasındaki görünmeyen kuvvet olmakta iyidir; istediğini yaptırır ancak sonuçlardan sorumlu tutulmamayı başarır.	Engellere meydan okur; hem doğrudan hem dolaylı etki kurmakta başarılıdır; ne istediğini bilir ve amaçlarını gerçekleştirmek için gereken her şeyi yapar.

Hermann, 2003:188; Ak, 2012:515

Tablo 2’ de bu iki liderlik özelliğinin 2 boyutlu bir tablo kullanılarak “liderler çevrelerindeki politik engellere nasıl bir tepki verirler?” sorusuna cevap verilmektedir ve analizi yapılan liderin engellere boyun eğen mi yoksa engellere meydan okuyan bir lider olduğuyula ilgili bir sonuca ulaşılır. Profili çıkarılan liderin (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç ve (2) güç isteği ve beklentisi değişkenleriyle ilgili puanlarının yüksek ya da düşük olduğuna seçilen norm grup değerleri ile profili yapılan liderin bu değişkenler için hesaplanan puanları karşılaştırılarak belirlenir.

LPA’nın cevaplamaya çalıştığı ikinci önemli soru ise ”liderlerin bilgi girdilerine ne derece açık oldukları”dır (Hermann, 2003:183). Liderlerin karar vermeden önce ne tür bilgilere ulaşmaya çalıştıkları kişilikleriyle ilgili önemli bir ipucu olmaktadır. Çevreden gelen veriler iyi formüle edilmiş bir vizyon ve gündem ışığında mı ele alınıyor yoksa durumu daha iyi okuyup daha iyi anlamak için mi kullanılıyor. Kendi gündemi olan liderler kendi görüş açılarını destekleyen bilgileri elde etmeye çabalamakta ve çevrelerinde kendileri gibi düşünen insanların yardımını istemektedirler. Öte yandan politik olarak o anda neler olduğuna odaklanan liderler ise o anda nelerin yapılabilir ve mümkün olduğuyula ilgili bilgi edinmeye çalışırlar ve önemli paydaşların durumuyla ilgili bilgi sahibi olabilecek uzmanların ve kişilerin

yardımını istemektedirler. Göreceli olarak bilgiye daha az açık olan liderler durumu kendilerinin istediği gibi olduğunu belirten bilgileri bulmaya odaklanıp, zıt bilgileri ise göz ardı etmeye eğilimli olmaktadır. Öte yandan, bilgiye açık olan liderler ise öbür önemli paydaşların konuyla ilgili neler yaptığı ve savunduğunu da göz önüne alarak bir sorunu tanımlamakta ve kendi tutumlarını belirlemektedirler. Bu tür liderler hem kendi istediklerini destekleyen hem de desteklemeyen bilgileri de elde etmeye uğraşmaktadırlar. İkinci soru ile ilgili olan liderlik özellikleri ise (3) liderin bilişsel kapasitesi ve (4) özgüvendir.

Tablo 3’de bilgiye açıklık değişkeninin belirlenmesinde uygulanacak kurallar sunulmaktadır. Bilişsel kapasitesi puanı ve özgüven puanı karşılaştırılarak, bilişsel kapasitenin özgüvenden daha yüksek olduğu durumlarda lider için bilgiye açık yargısına ulaşılır. Puan durumu tam tersi ise liderin bilgiye kapalı olduğu yargısına ulaşılır. Ayrıca liderin bu iki kişilik özelliği ile ilgili puanlarının ikisi de norm grupla karşılaştırıldığında yüksek çıkıyorsa liderle ilgili bilgiye açık yargısına ulaşılır. Aynı şekilde her iki puanda norm gruba göre düşük olarak belirlenmişse liderle ilgili bilgiye kapalı olduğu yargısına ulaşılır.

Tablo 4. 3 Bilgiye Açıklık Değişkeninin Belirlenmesinde Uygulanacak Kurallar

Bilişsel Kapasite ve Özgüven Değerleri	Bilgiye Açıklık
Bilişsel Kapasite > Özgüven	Açık
Bilişsel Kapasite < Özgüven	Kapalı
Her ikisi de yüksek (Bilişsel kapasite ve özgüven)	Açık
Her ikisi de düşük(Bilişsel kapasite ve özgüven)	Kapalı

Hermann, 2003:194; Ak, 2012: 516

LPA’nın cevaplamaya çalıştığı üçüncü önemli soru ise “liderin savunduğu durum için sebepleri nelerdir?” (Hermann, 2003:184). Bu sorunun temel odak noktası liderin liderlik pozisyonunu üstlenmesiyle ilgili nedenler ve güdüleridir (motivation). Hermann’a göre en genel anlamıyla liderler ya içsel yada dışsal sebeplerle güdülenmektedirler. İçsel nedenlerle hareket eden liderler politik kararlarını kendileri için önemli olan meseleler ve davalar, ideoloji ve belirli ilgi alanlarına dayanarak vermektedir. Öte yandan dışsal nedenlerle güdülenen liderlerin politik kararlarını çevrelerinden elde edecekleri kabul, güç, destek, statü gibi

feedback elde etme istekleri yönlendirmektedir. Birinci tür liderler inandıkları ve savundukları fikirler ve imgeler tarafından harekete geçmekte. İkinci tür liderleri ise önemli kişilerle kuracakları ilişkiler harekete geçirmektedir. Birinci tür liderler için ele alınan sorunun çözülmesi, etkili bir şekilde sonuca ulaşılması önemlidir ve bunu gerçekleştirmek için hemen harekete geçme davranışı daha fazla gözlenmektedir. İkinci tür liderlerde ise amaçlarına ulaşmak için çevrelerindeki kişileri ikna etme çabası ve fikirlerinin pazarlamasını yapma davranışı daha fazla gözlenmektedir. Üçüncü soru ile ilgili olan liderlik özellikleri (5) hedef odağı, (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç-grup önyargısıdır. (5) Hedef odağı değişkeni yorumlanırken Tablo4'deki kurallar ve norm grup değerleri kullanılır.

Tablo 4. 4 Hedef Odağı Açısından Liderlik

Liderin Hedef Odağı Değeri	Liderin Hedef Odağı
Yüksek	Başarı Odaklı
Ortalama	Duruma Bağlı olarak hem başarı hem de ilişki odaklı.
Düşük	İlişki Odaklı

Hermann, 2003: 198; Ak, 2012:517

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere önce liderin hedef odağı değeri hesaplanır. Daha sonra norm grubun hedef odağı puanı ile profili yapılan liderin hedef odağı puanı karşılaştırılarak liderin puanının düşük, yüksek yada ortalamamı olduğu belirlenir. Bu değerlendirme sonucunda lideri harekete geçiren dürtünün ilişkiler mi, başarı mı yoksa her ikisinin de mi olduğu belirlenir.

Liderin savunduğu durum için sebepleri belirlerken (5) hedef odağı kişilik özelliğinin yanında (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç-grup önyargısı kişilik özellikleri de kullanılır. Bu işlem için iki boyutlu olan Tablo 5 ve norm grup değerleri göz önünde bulundurulur.

Tablo 4. 5 İç Grup Önyargısı ve Başkalarına Karşı Güvensizlik Açısından Liderlik

İç-grup Önyargısı	Başkalarına Karşı Güvensizlik	
	Düşük	Yüksek
Düşük	Dünya tehditlerle dolu bir yer değildir; çatışmalar münferit durumlardır ve genelleme yapılmaksızın olay bazında ele alınmalıdır; liderler her ülkenin olduğu gibi kendi ülkelerinin de dış politikasının önünde birtakım engeller olabileceğini kabul eder ve bu duruma göre hareket eder; esnek mukabele ilkesi izlenir; ayrıca diğer ülkelerle işbirliğinin mümkün olduğu bazı uluslararası ortamlar mevcuttur. (Lider, fırsatları ve ilişkileri avantaja çevirmeye odaklanır)	Dünya çatışmaya yatkın bir ortamdır, ancak diğer ülkelerin yapabilecekleri kısıtlı olduğu için esnek mukabele mümkündür; liderler uluslararası ortamdaki gelişmeleri yakından izleyerek bir yandan kendi çıkarlarını korurken diğer yandan hasımlarından gelebilecek tehditlere karşı hazırlıklı olmalıdır. (Lider, hasmane tutumlara karşı tedbiri elden bırakmaksızın fırsatları avantaja çevirmeye ve yeni ilişkiler kurmaya odaklanır)
Yüksek	Uluslararası sistem sıfır toplamı bir oyun olarak kabul edilir ve liderler bu ortamın bir takım uluslararası normlarla sınırlandırıldığını düşünürler; yine de hasımlar tehdit olarak algılanır ve liderler ülkelere yönelik tehditleri bertaraf etmeye ve ülkelerinin kapasitesini ve göreceli statüsünü arttırmaya çalışır. (Bazı durumlar kimi fırsatları da beraberinde getirirse bile lider tehditlere ve sorunları çözmeye odaklanır)	Uluslararası siyaset/ "şer" olarak görülen ve kendi ideolojilerini yaymaya veya güçlerini arttırmaya çalışan bir takım hasımlar tarafından şekillendirilmektedir; liderler bu hasımlara karşı çıkmamanın ahlaki bir görev olduğunu düşünür; bu nedenle risk alarak son derece saldırgan ve iddialı tutumlar sergilerler. (Lider, potansiyel tehditleri ve sorunları ortadan kaldırmaya odaklanır)

Hermann, 2003: 200, Ak, 2012: 518

LPA' da yukarıda anlatılan analiz adımlarının tümünü birleştiren son bir adım daha vardır. Bu adımda siyasi engellerle başa çıkma, bilgiye açıklık ve motivasyon parametreleri hep birlikte ele alınır. Bu üç parametre daha önce bahsedilen cevabı aranan 3 soruya karşılık gelmektedir ve Tablo 6 bu üç boyutun nasıl birlikte ele alınacağını göstermektedir. Tablo 6'da görüldüğü gibi liderler siyasi engellerle başa çıkma, bilgiye açıklık ve motivasyon parametrelerine bakılarak 8 ana gruba ayrılmıştır.

Tablo 4. 6 Siyasi Engellerle Başa Çıkma, Bilgiye Açıklık ve Motivasyonun Fonksiyonu Olarak Liderlik Profili

Siyasi engellerle başa çıkma	Bilgiye açıklık	Motivasyon (güdü)	
		Sorun odaklı	İlişki odaklı
Meydan Okuyan	Bilgiye Kapalı	Yayılmacı —Genişlemeci Lider: Kendisinin, hükümetinin ve devletin gücünü ve etkisini artırmaya odaklanır.	Öğretici — İkna Edici Lider: Kendi düşüncelerini diğer kişilere kabul ettirmeye ve onları kendi davasına dâhil etmeye odaklanır.
Meydan Okuyan	Bilgiye Açık	Aktif Egemen Lider: Kendisinin ve hükümetinin manevra yeteneğini ve esnekliğini sürekli olarak sınırlamaya çalışan engellerden kaçınarak, kendi manevra yeteneğini ve esnekliğini sürdürmeye odaklanır.	Yönlendirici Lider: Küresel alanda devletin itibar ve şöhretini arttıracak eylemlere girilerek kendisinin ve devletin konumunu sürdürmeye ve pekiştirmeye odaklanır.
Boyun Eğen	Bilgiye Kapalı	Kontrollü Egemen Lider: Bir yandan önüne çıkabilecek engellerden kaçınmak için mevcut pozisyonunun gerektirdiği norm ve kurallara uygun davranırken, diğer yandan devletin ekonomi ve/veya güvenliğini kademeli olarak geliştirmeye odaklanır.	Nüfuzlu Lider: Diğer hükümet ve devletlerle işbirliği kurarak bu ülkelere liderlik etmeye odaklanır. Diğerleriyle birlikte çalışarak, kendi başına yapabileceklerinden daha fazlasını yapmayı ve diğerlerinin kapasitelerinden yararlanmayı amaçlar.
Boyun Eğen	Bilgiye Açık	Fırsatçı Lider: Mevcut sorunun doğasını, ele alınan sorunun taraflarının beklentilerini göz önünde bulundurarak alınabilecek en iyi kararın ne olduğunu bulmaya odaklanır.	Uzlaştırıcı Lider: Farklılıkları uzlaştırmaya ve görüş birliği oluşturmaya; yetki ve sorumlulukları diğerleriyle paylaşarak itibar ve statü kazanmaya odaklanır.

Hermann, 2003:185; Ak, 2012:519

4.2 Liderlik Profili Analizine Bağlamsal Girdilerin Dahil Edilmesi

LPA kullanılarak yapılan liderlik çalışmalarına göre liderlerin hesaplanan liderlik özellikleri değerlerinin bazen duruma göre değişkenlik gösterdiği gözlenmiştir (Hermann, 2003: 206). Bir liderin liderlik özelliklerinin sürekliliğinin belirlenmesi için araştırmacı profili yapılan liderin söylemlerini (1) zaman, (2) konu ve (3) söylemin hedef kitlesi parametrelerini kullanarak gruplayabilir ve temel LPA adımlarını uygulayabilir. Zaman, konu, hedef kitle gibi bağlamsal girdilerin analize dahil edilmesi liderin kişilik özelliklerinin sürekli olup olmadığının belirlenmesinin yanında liderin çevrelerindeki ne tür faktörlerden etkilenip ne tür faktörleri ise görmezden geldikleri konusunda araştırmacıya bilgi sağlayacaktır (Hermann, 2003: 206).

Liderin kişilik özelliklerinin söylemin konusuna göre değişkenlik gösterip göstermediğinin belirlenmesi için söylemin içeriği araştırmacı tarafından incelenir ve söylemler ekonomik, askeri, dış ilişkiler, başka bir ülkeyle ilişkiler gibi genel konu başlıklarına ayrılabilir. Göreceli olarak daha spesifik konularda söylemlerin gruplandırılmasında araştırmacı tarafından seçilebilir. Örneğin profili çıkarılan liderin görev süresinde gerçekleşmiş olan krizler, uluslararası anlaşmalar ve pazarlıklar göz önüne alınarak söylemler gruplanabilir.

Liderin kişilik özelliklerinin söylemlerinin hedef kitleye göre değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi LPA'nın bağlamsal girdileri analize dahil etmenin yollarından biridir (Hermann, 2003:207) ve bazı çalışmalar bu yöntemi kullanılmıştır (Kesgin, 2011:162) Politik liderler söylemlerini çok farklı yerlerde yaptıkları için söylemlerinin hedef kitleleri de farklıdır. Söylemin hedef kitlesinin liderin liderlik özelliklerine etkilerini incelemek için araştırmacı söylemin ulusal mı yoksa uluslararası bir basın organına mı yapıldığını göz önünde bulundurmak isteyebilir.

Liderin kişilik özelliklerinin zaman faktörüne göre değişkenlik gösterip göstermediğini belirlemek için araştırmacı liderin seçim öncesi ve seçim sonrası, liderin göreve başlaması ve ilerleyen süreçteki söylemlerini inceleyebilir (Hermann, 2003:207). Zaman faktörünü ele alan çalışmalar literatürde mevcuttur (Wood, 2014: 76; Görener &Ucal, 2011:370).

Zaman, konu ve hedef kitle gibi bağlamsal faktörlerden hangisinde liderin kişilik özelliklerinin değişip değişmediğini belirlemek liderin çevresindeki hangi faktörleri önemsendiği konusunda araştırmacıya önemli bilgi sağlayacaktır (Hermann, 2003). Eğer hedef kitleye göre değişiklikler gözlemleniyorsa lider için etkileşim içinde olduğu insanlar, gruplar ve örgütler önemlidir. Eğer değişiklikler konu ile ilgili ise “lider büyük bir olasılıkla problemi çözmeye odaklanmıştır ve davranışlarını ona göre değiştirmektedir” (Hermann, 2003:208). Ayrıca, bağlamsal faktörlere göre liderin kişilik özellikleri anlamlı olarak değişiyorsa, Hermann’a göre” lider çevresinde olanlara oldukça hassastır (Hermann, 2003:208) ve “herhangi bir kriz esnasında daha ihtiyatlı, daha kararsız olabilir, eyleme geçmek yerine tepki geliştirmeye yönelebilir ve çevresindekilerin yardım ve desteğine daha fazla itibar edebilir ”(Hermann, 2003:209).

4.3 LPA'nın Geçerliliği (Validity)

LPA ile yapılan içerik analizi hem elle hem de bilgisayarla yapılabilir. Yalnız, bu çalışmanın yapıldığı tarihte bilgisayarla yapılan LPA analizi sadece İngilizce metinlere uygulanabilmekteydi. Bu durumda önemli olan nokta ise çeviri metinlerle yapılan LPA analizinin ne kadar güvenilir olduğudur. Çeviri materyallerin LPA’da kullanımıyla ilgili Hermann birkaç çalışma yapmıştır (Hermann, 1980a; 1980b;1987c). Bu çalışmalarda Fransızca ve Rusça metinlerin hem orijinal hem de İngilizceye çevrilmiş halleri farklı kodlayıcılar tarafından LPA’ya tabi tutulmuş ve puanlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması .92 olarak bulunmuştur. Buna dayanarak Hermann, çeviriler dikkatli yapıldığı sürece analizin çeviri metinlerle de güvenilir sonuçlar ortaya koyacağını ifade etmiştir (Hermann, 2003; 210). Ayrıca, Winter’da çevirinin içerik analizine etkisini bir çalışmayla incelemiştir ve o da çevirinin dikkatli yapılması halinde orijinal dilde yapılan analizle çevirilen dilde yapılan analizin aynı sonuçları vereceği yargısına ulaşmıştır (Winter, 1973; 92-93)

4.3.1 Spontane Materyal Konusu

Hermann (2003:180) LPA sonucunda güvenilir sonuçlara ulaşmak için yüz kelimelik 50 tane röportaj cevabının kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, LPA’da liderin kişilik özelliklerini belirlemede basın organlarından derlenen

röportajların kullanımı tavsiye edilmekte çünkü anlık (spontan) gelişen söylemlerle kişilik özellikleri arasında planlanmış söylemlere göre daha güçlü bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır (Hermann, 2003; Osgood, & Anderson ,1957; Levine, 1966). Buna ek olarak politik liderlerin konuşmaları bazen yardımcıları tarafından yazılabilmekte ve bu metinlerle yapılan analiz liderin kişiliğini yansıtmaktan öte “hayalet yazarların” özelliklerini yansıtaacağı endişesi ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, planlanmış söylemlere uygulanan içerik analizi hayalet yazarların nasıl bir kişiliği olduğunu ve liderin kasıtlı olarak çizmek istediği imajı yansıtacaktır (Hermann, 2003; Osgood, & Anderson ,1957; Levine, 1966).

Öte yandan başka araştırmacılarda röportajların liderlerin kişilikleriyle ilgili bilgi edinmede uygun bir kaynak olmadığını savunmaktadır (Jervis, 1969). Bu araştırmacılara göre röportajların içeriği liderlerin birbirleriyle uğraşmak için kullandıkları sözel stratejileri yansıtabilmektedir. Röportajlar liderlerin düşmanlarına ve müttefiklerine iletmek istedikleri mesajları iletme yollarından bir olarak kabul edilmektedir. Bu düşüncenin sonucunda denilebilir ki liderlerin sözleri kendi kişiliklerini yansıtmaktan öte liderlerin kendi gruplarının içinde kollektif olarak ulaştıkları politik duruşlarının bir göstergesi olabilir. Bu durumda röportajlar önemli konularda daha önceden planlanmış mesajların iletilmesi için bir araç olarak kullanılmış olabilir. Bu anlamda bakıldığında röportajlar liderin kişiliğini yansıtan bir ayna olmaktan çok politik duruşun ve tercihlerle ilgili mesaj yollamak ve bir imaj çizmek için bir araç olarak kabul edilmektedir (Rasler, Thompson & Chester, 1980:52). Dolayısıyla mesajların şekli ve içeriği politik arenadaki muhaliflik ve barışçılık gibi değişkenlere göre farklılık gösterecektir.

Yukarıda bahsedilen ikilem içerik analizcileri arasındaki “temsili (representational)” ve “araçsal (instrumental)” iletişim modeli tartışmasının bir yansımasıdır (Holsti, 1969: 33). Temsili iletişim modeline göre söylemler kişinin duygu ve düşüncelerinin aynasıdır ve iletişimin içeriğiyle kişinin iç hali arasında bir bağ vardır (Poole, 1959: 3; Osgood, 1959). Araçsal iletişim modeline göre ise söylemlerin yüzeysel olarak mesajından daha önemli olan söylemin içeriğinin ve söylendiği ortamada neyi başarmak istediğidir (Poole, 1959: 3). Bu bakış açısına göre iletişim etki yaratmak için bir araçtır ve söylemin içeriği söylemin sahibi tarafından hedef kitesini yönlendirmek için kullanılır o yüzden de söylem sahibi

bulunduğu ortama göre mesajını şekillendirebilir. Bu iki bakış açısını bir örnekle belirtmek için şu örnek verilebilir. “Akadaşlarım, Romalılar, vatandaşlarım, beni dinleyin” cümlesi temsili modele göre söyleyeceklerimi dinleyin davetini ortaya koyarken araçsal iletişim modeline göre söylem sahibi bu sözle hedef kitleyle özdeşim kurma amacını gütmektedir (Poole, 2002:131).

LPA 1980 yılına kadar tamamen temsili modele göre yapılmaktayken daha sonraki yıllarda araçsal modeli de analize dahil etmiştir (Mahdasian, 2002). Yukarıdaki bölümde (2. Bölüm) de bahsedildiği gibi Hermann LPA’ ya (1)zaman, (2)konu ve (3)söylemin hedef kitle parametrelerinin dahil edilmesini tavsiye etmektedir(Hermann, 2003: 206). Bu parametreler LPA’ya dahil edildiğinde liderlerin ne tür değişkenlere hassas oldukları ortaya konulacaktır (Hermann, 1980c:71).

Tablo 4.7’de LPA metodunun adımları gösterilmiştir. Bu çalışmada da bu adımlar sırasıyla izlenmiş ve sonuçlar beşinci bölümde sunulmaktadır. Sonuç bölümünde ise bu veriler yorumlanmıştır.

4.4 Sonuç

Bir çalışmada kullanılacak metod çalışmanın varacağı sonuçları şekillendirmektedir. Çalışmanın amacı kadar sonuçları da önemli olduğundan yapılacak bir çalışmada en önemli husus çalışmada kullanılacak yöntem olmaktadır.Yönetimin sadeleştirilmiş bir özeti olarak aşağıda yer alan tablo 4.7 tüm metod anlatımının bir özeti olarak oluşturulmuştur.

Tablo 4. 7 “Profil Plus” Programını Kullanarak Yapılan Liderlik Profili Analizi’nin Adımları

1	Liderin söylemlerinin derlenmesi
2	Derlenen söylemlerin Türkçe olanlarının İngilizce’ye çevrilmesi
3	Derlenen söylemlerin analize uygun şekilde Profiler Plus programına girilmesi
4	Profiler Plus programı kullanılarak 7 tane liderlik özelliğinin değerlerinin hesaplanması
5	Yapılan analizler sonucunda elde edilen 7 tane liderlik özelliği değerlerinin norm grup değerleriyle karşılaştırılması ve değerlerin norm gruba göre düşük, orta ya da yüksek mi olduğunun belirlenmesi
6	Tablo 4.2, Tablo 4.3, Tablo 4.4, Tablo 4.5’in kullanılarak Tablo 4.1’de belirtilen 3 temel soruya cevap verilmesi
7	3 temel sorunun ortak fonksiyonlarını ele alan Tablo 4.6’nın kullanılarak liderin profilinin belirlenmesi
8	Elde edilen sonuçların tartışılması

Çalışmada kullanılacak yönetmin anlatıldığı bu bölümden sonra, bir sonraki bölümde Fatin Rüştü Zorlu'ya bu yönetmin uygulanışı beşinci bölümün konusunu oluşturmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM-VERİ ANALİZİ

Hermann (2003:180) LPA sonucunda güvenilir sonuçlara ulaşmak için yüz kelimelik 50 tane röportaj cevabının kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Başka bir deyişle derlenen söylemlerin 5000 kelime olması gerekmektedir. Bu analizde 7 farklı konuşma kullanılmıştır. Bunlar toplam da 13.712 kelime içermektedir. Bu konuşmalardan 4 tanesi spontane geriye kalan 3 tanesi ise hazırlanmış metindir. Yine bu metinlerin çok büyük bölümü uluslararası topluluğa hitap etmektedir. Bu 7 metinden en uzun olanı 10.497 kelimedenden oluşan meclis konuşmasıdır. Konuşmaların içeriğini Kıbrıs, üçüncü dünya (Bağlantısızlar), Batı Bloğu, Ortadoğu ve Doğu Bloğu ile ilişkiler ve sorunlar oluşturmaktadır.

Tablo 5. 1 Derlenen Söylemler Hakkında Bilgi

Söylem No	Yer	Tarih	Kelim e Sayısı	Konu	Hedef Kitle	Spontane mi
1 Bandung Konuşma	The Asian-African Conference	25 Nisan 1955	611	Üçüncü Dünya (Bağılantısızlar)	Uluslararası	Hayır
2 Formal Statement Of Fatin Rüştü Zorlu Cento	Ankara	5 Mart 1959	602	Ortadoğu	Ulusal Uluslararası	Hayır
3 Londra Konferansı Sırasında Yaptığı Basın Açıklaması	Paris	26 Ağustos 1955	986	Kıbrıs	Uluslararası	Evet
4 Zafer Gazetesine Verdiği Röportaj	İstanbul	18 Mayıs 1958	453	Kıbrıs	Ulusal Basın	Evet (5 Soru)
5 Meclis Konuşması	Ankara	25 Şubat 1958	10.497	Genel	Meclis Üyeleri	Hayır
6 Warren Cevap	Ankara	21 Mart 1958	229	Batı Bloğu Türkiyenin Ekonomik Durumu	Warren	Evet
7 Yemek Konuşma	Ankara	25 Ağustos 1958	334	Batı Bloğu	Türk Yetkililer ve Amerikan Elçiliği Personeli	Hayır
Toplam			13.712			

Liderleri sınıflandırmak için Hermann ve diğerleri, aşağıdaki başlıklar ve sorular doğrultusunda 8 farklı alt liderlik tipinden bahsedilebileceğini belirtmektedir. Uygulamada bu sorular neticesinde bu 8 liderlik tipini ve yanıtlara göre ortaya çıkan Zorlu'ya uygun liderlik tipini ortaya konmaya çalışılıyor.

5.1. Araştırma Sorusu 1

Araştırma sorusu 1: Fatin rüştü Zorlu'nun söylemlerine dayanılarak LPA sonucu elde edilen 7 kişilik özelliği puanları, norm grup puanlarıyla karşılaştırıldığında ortalama, düşük veya yüksek olarak mı gözlemlenmektedir?

Bu araştırma sorusunu cevaplamak için metot bölümünde bahsedildiği gibi

Zorlunun derlenen söylemleri science automation programına girilmiştir ve her kişilik özelliğiyle ilişkili olarak bir puana ulaşılmıştır. Ulaşılan puanlar Tablo 4.2’de sunulmuştur. Tablo 4.2’ye bakıldığı zaman norm grup olarak social science automation tarafından sağlanan 284 liderin LPA değerleri kullanılmıştır. Norm grup puanlarına göre Zorlu’nun her bir kişilik özelliği için ortalama, düşük, veya yüksek olduğunu belirlemek için norm grup puanının standart sapmasının bir altı ve bir üstü de hesap edilerek bu değer zorlunun puanıyla karşılaştırılarak bir sonuca ulaşıldı. Eğer Zorlu’nun puanı ortalama değer bir standart sapma üstünde ise ele alınan kişilik değeri için yüksek, eğer bir standart sapma altında ise düşük bu iki aralıkta ise ortalama olarak kabul edildi. Bu işlemin sonucunda Zorlu’nun (3) liderin bilişsel kapasitesi, (4) özgüven, (6) başkalarına karşı güvensizlik, (7) iç-grup önyargısı değerleri ortalama, öte yandan (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç, (2) Güç isteği ve beklentisi, (5) Hedef odağı değerleri düşük olarak belirlenmiştir. Hiçbir kişilik özelliğinde de puanları yüksek olarak gözlemlenmemiştir.

Tablo 5. 2 Norm Grup ile Fatin Rüştü Zorlu'nun Kişilik Özelliği Puanlarının Karşılaştırılması

Liderlik özellikleri	284 politik lider (SSA)	Fatin Rüştü Zorlu
(1) Etki Ya Da Kontrole İlişkin İnanç	Ortalama =.35 Düşük < .30 Yüksek > .40	.26*
(2) Güç İsteği ve Beklentisi	Ortalama =.35 Düşük < .30 Yüksek > .40	.21*
(3) Liderin Bilişsel Kapasitesi	Ortalama =.59 Düşük < .53 Yüksek > .63	.55
(4) Özgüven	Ortalama = .36 Düşük <.26 Yüksek >.46	.30
(5) Hedef Odağı	Ortalama =.63 Düşük <.56 Yüksek > .70	.54*
(6) Başkalarına Karşı Güvensizlik	Ortalama =.13 Düşük <.07 Yüksek > .19	.07
(7) İç-Grup Önyargısı	Ortalama =.15 Düşük <.10 Yüksek > .20	.15

SSA: Social Science Automation'dan alınan veriler (herkese açık)

*Fatin Rüştü Zorlu'nun Norm gruba göre düşük ve yüksek puanları

5.2. Araştırma Sorusu 2

Soru 2: LPA'ya göre Fatin Rüştü Zorlu engellere boyun eğen mi yoksa meydan okuyan bir lider mi?

Bu araştırma sorusunu cevaplamak için “güç isteği ve beklentisi” ve “etki ya da kontrole ilişkin inanç” kişilik özellikleri birlikte ele alınmıştır ve analiz sonucuna ulaşmak için Tablo 2 kullanılmıştır. Zorlunun “Güç isteği ve beklentisi” ve “etki yada kontrole ilişkin inanç” puanlarının ikisinin de düşük olduğu belirlenmişti. Bu durumda LPA'ya göre Zorlu, Engellere boyun eğen bir liderdir.

5.3. Araştırma Sorusu 3

Soru 3: LPA ya göre Fatin Rüştü Zorlu bilgiye açık mı yoksa kapalı bir lider

midir?

Tablo 5. 3 Bilgiye Açıklık Değişkeninin Belirlenmesinde Uygulanacak Kurallar

Bilişsel Kapasite ve Özgüven Değerleri	Bilgiye Açıklık
Bilişsel Kapasite > Özgüven	Açık
Bilişsel Kapasite < Özgüven	Kapalı
Her ikisi de yüksek (Bilişsel kapasite ve özgüven)	Açık
Her ikisi de düşük(Bilişsel kapasite ve özgüven)	Kapalı

Hermann, 2003:194; Ak, 2012:516

Fatin Rüştü Zorlu'nun bilişsel kapasite puanı 0. 55; özgüven değeri ise 0. 30 olarak hesaplandı. Ayrıca her iki puan türü de norm grupla karşılaştırılınca ortalama değerler aralığında bulunduğu gözlemlendi. Elde edilen bu sonuçlar Tablo 3'de belirtilen kurallar dahilinde yorumlandığında Fatin Rüştü Zorlu'nun, Bilgiye Açık bir lider olduğu sonucuna varılmıştır.

5.4. Araştırma Sorusu 4

Soru 4: LPA'ya göre Fatin Rüştü Zorlu hedef odaklı mı yoksa ilişki odaklı bir lider midir?

Tablo 5. 4 Hedef Odağı Açısından Liderlik

Liderin Hedef Odağı Değeri	Liderin Hedef Odağı
Yüksek	Başarı Odaklı
Ortalama	Duruma Bağlı olarak hem başarı hem de ilişki odaklı.
Düşük	İlişki Odaklı

Hermann, 2003:198;Ak, 2012:517

Tablo 5.2'ye bakıldığında zaman Zorlu'nun hedef odağı puanı .54 olarak çıkmıştır. Bu puanda norm grup puanından bir standart sapma değerinde düşüktür. Buna göre Tablo 5.4'e de bakılınca görüleceği gibi Zorlu, ilişki odaklı bir liderdir.

Metot bölümünde bahsedildiği gibi, liderin savunduğu durum için sebepleri belirlerken (5) hedef odağı kişilik özelliğinin yanında (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç-grup önyargısı kişilik özellikleri de kullanılır. Bu işlem için iki boyutlu olan dördüncü bölümdeki Tablo 5 ve norm grup değerleri göz önünde bulundurulur. Zorlu'nun başkalarına karşı güvensizlik ve iç grup önyargısı puanları, norm grup puanlarından ne yüksek ne de düşük olmadığı gözlemlenmiştir. Fakat

LPA'ya göre bir yargıya ulaşmak için puanın ya düşük ya da yüksek olması gerekmektedir. Bu durumda Tablo 5'deki değerlendirme sürecinden kesin bir yargıya ulaşamamıştır. Bu durumda puanlarını ortalama aralıkta olduğunu söylemek yeterlidir.

5.5. Araştırma Sorusu 5

Soru 5: Fatin Rüştü Zorlu LPA'nın belirlediği 8 liderlik tipinden hangisine uymaktadır?

Yukarıda yapılan LPA'ya göre, Zorlu "hedef odağı" açısından ilişki odaklı , "siyasi engellerle başa çıkma" açısından boyun eğen , "bilgiye açıklık" parametresi bakımından ise bilgiye açık bir lider olduğu ortaya konmuştu. LPA'nın bu adımında ise bu üç parametre aynı anda ele alındığında, Zorlu'nun liderlik tipinin Hermann tarafından önerilen sekiz liderlik tipinden Uzlaştırıcı lider kategorisine daha uygun olduğu belirlenmiştir. Bu liderlik tipinin önemli özellikleri Hermann tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: Farklılıkları uzlaştırmaya ve görüş birliği oluşturmaya; yetki ve sorumlulukları diğerleriyle paylaşarak itibar ve statü kazanmaya odaklanır.

5.6. Araştırma Sorusu 6

Soru 6: Derlenen söylemler "Kıbrıs meselesi", "Ortadoğu ile ilişkiler" ve "batı bloğu ve NATO ile ilişkiler" konularına göre gruplandırıldığında Fatin Rüştü Zorlu'nun LPA'da ele alınan 7 kişilik özelliği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

Fatin Rüştü Zorlu'nun söylemleri "batı bloğu ve NATO", "Kıbrıs", ve "Ortadoğu" konularına göre 3 gruba ayrıldığında LPA'da ele alınan 7 kişilik özelliği anlamlı ölçüde değişkenlik gösterip göstermediği sorusunu yanıtlamak için one-way ANOVA testi uygulandı. ANOVA analizine başlanmadan önce ANOVA'nın varsayımlarından olan verinin normal dağılımlı olup olmadığı Shapiro-Wilk testiyle belirlendi.

Tablo 5. 5 Shapiro-Wilk Testi Sonuçları

Kişilik özelliği	Konu	Shapiro-Wilk (df=3)	Anlamlılık Düzeyi
(1) etki ya da kontrole ilişkin inanç (BACE)	Kıbrıs	.807	.131
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(2) Güç isteği ve beklentisi (POWER)	Kıbrıs	.983	.750
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(3) liderin bilişsel kapasitesi (CC)	Kıbrıs	.903	.395
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(4) özgüven (SC)	Kıbrıs	.750	.000
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(5) Hedef odağı (TASKF)	Kıbrıs	.999	.946
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(6) başkalarına karşı güvensizlik (DIS)	Kıbrıs	.996	.881
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		
(7) iç-grup önyargısı (IGB)	Kıbrıs	.999	.942
	Ortadoğu		
	Batı bloğu ve NATO		

*.05 düzeyinde anlamlı; **.01 düzeyinde anlamlı

Shapiro-Wilk testi sonucuna göre, sadece kendine güven değişkeni için normal dağılım gözlenmemiştir. Onun dışındaki bütün kişilik değişkenlerinin dağılımı normal dağılım göstermiştir. O yüzden kendine güven değişkeni için one-way ANOVA'nın non-parametrik eşi olan Kruskal-Wallis testi hesaplanacaktır. Öbür değişkenler için ise parametrik one-way ANOVA hesaplanacaktır.

Tablo 5. 6 Fatin Rüştü Zorlunun Kıbrıs, Batı Bloğu ve NATO, Ortadoğu Konularıyla İlgili LPA Puanları ve One-Way ANOVA Sonuçları

Liderlik özellikleri	Kıbrıs	Batı Bloğu ve NATO ilişkiler	Ortadoğu	F (N=8, df=2)	Anlamlılık Düzeyi
(1) etki ya da kontrole ilişkin inanç (BACE)	.27	.32	.24	1.619	.287
(2) Güç isteği ve beklentisi (POWER)	.22	.19	.22	.188	.834
(3) liderin bilişsel kapasitesi (CC)	.51	.61	.54	1.659	.280
(4) özgüven (SC)	.4	.17	.33	Non parametrik test Tablo 4.7	
(5) Hedef odağı (TASKF)	.57	.57	.48	.579	.594
(6) başkalarına karşı güvensizlik (DIS)	.05	.04	.07	.115	.894
(7) iç-grup önyargısı (IGB)	.2	.16	.14	.028	.972

* .05 düzeyinde anlamlı, ** .001 düzeyinde anlamlı

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ele alınan altı tane kişilik özelliğinde belirlenen üç konu alanı bakımından anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Tablo 5. 7 Fatin Rüştü Zorlunun Kıbrıs, Batı Bloğu vVe NATO, Ortadoğu Konularıyla İlgili Özgüven Kişilik Özelliği Puanları vVe Non Parametrik Kruskal-Wallis Testi Sonucu

Liderlik özellikleri	Kıbrıs	Batı Bloğu ve Nato ilişkiler	ortadoğu	F (N=8, df=2)	Anlamlılık
(4) özgüven (SC)	.4	.17	.33		.065

* .05 düzeyinde anlamlı, ** .001 düzeyinde anlamlı

Yukarıdaki tablodaki anlamlılık düzeyine göre, Özgüven kişilik değişkeni için de konu bakımından anlamlı bir fark göstermemiştir.

One-way ANOVA ve Non parametrik Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında LPA’da ele alınan 7 kişilik özelliği için “Batı Bloğu ve NATO”, “Kıbrıs”, ve “Ortadoğu” konuları ile ilgili söylemlerden elde edilen kişilik özellikleri puanları arasında anlamlı düzeyde fark gözlemlenmemiştir. Başka bir deyişle Fatin Rüştü Zorlu’nun her üç konuyla ilgili aynı yaklaşımı sergilediği söylenebilir, çünkü 7 kişilik özelliğiyle ilgili puanlarda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

5.7 Sonuç

Bu bölümde 6 araştırma sorusu ekseninde LPA yapılmıştır. Bu analizler sonucunda Zorlu ile ilgili sonuçlar ortaya konmuştur. Bu sonuçlara göre Zorlu engellere boyun eğen, bilgiye açık, ilişki odaklı ve uzlaştırmacı lider olarak ortaya çıktı. Zorlu’nun analizinde kullanılan metinler konularına göre tasnif edilip analiz edildiğinde ortaya anlamlı bir fark çıkıp çıkmadığına da bakılmış ve ortaya anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Bir sonraki bölümde, elde edilen veriler, literatürde Fatin Rüştü Zorlu’nun kişiliği ve eylemleri ile ilgili anlatılanlarla karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Hermann ve diğerleri tarafından geliştirilen Liderlik Profili Analizi (LPA) yöntemi kullanılarak Fatin Rüştü Zorlu'nun liderlik özellikleri incelenmiştir. LPA bilişsel psikoloji ve içerik analizini birleştiren bir yöntem olduğu için Zorlu'nun liderlik özellikleri derlenen söylemleri üzerinden yapılmıştır. LPA'nin spontane söylemlerle yapılması geliştiricileri tarafından önerilmesine rağmen, bu çalışmada yeterli sayıda spontane söyleme erişilemediği için Zorlu'nun hem spontane hem de hazırlanmış söylemleri kullanılmıştır. Yapılan analizin sonuçları kısaca aşağıdaki gibidir.

Zorlu'nun (3) liderin bilişsel kapasitesi, (4) özgüven, (6) başkalarına karşı güvensizlik, (7) iç-grup önyargısı değerleri norm grupla kıyaslandığında ortalama, öte yandan (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç, (2) Güç isteği ve beklentisi, (5) Hedef odağı değerleri düşük olarak belirlenmiştir. Hiçbir kişilik özelliğinde de puanları yüksek olarak gözlemlenmemiştir.

Liderlerin politik engellerle ilgili verdikleri tepkilerin incelenmesi konusu LPA için çok önemlidir, çünkü liderlerin çevresinde gerçekleşen olayları kontrolü altında tutma ve olaylara nüfuz etme isteğine karşı koşullara uyabilme ve yurtiçi ve dışındaki unsurların ve durumların gereklerine duyarlı olma isteğinin ön planda olması onların kişilikleriyle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, engellere meydan okumaya eğilimli liderler sorunu hemen ve tereddütsüz ele almaya ve hızlıca çözüme ulaştırmaya daha yatkın olmaktadırlar (Hermann, 2003:182). Bu tür liderlerin sorunlarla ilgili verebilecekleri tepkiler oldukça kolay bir şekilde doğru olarak tahmin edilebilmektedir, çünkü bu liderler için engeller sadece engel olarak görülmekte ve aşılmaz olarak görülmemektedir. Öte yandan çevreye ve şartlara duyarlı olan liderler çevrelerine empati ile yaklaşmakta ve ilgili paydaşların olaylara nasıl baktığına dikkat etmekte, desteklerini elde etmeye ve pazarlığa, takasa, uzlaşmaya daha açık olmakta ve olayları tek tek ele almaya eğilimli olmaktadırlar. Bu konuda bir yargıya ulaşmak için LPA'daki (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç ve (2) Güç isteği ve beklentisi kişilik özellikleri ile ilgili puanlar kullanılır. Tablo 5.2' de bu iki liderlik özelliğinin iki boyutlu bir tablo

kullanılarak ‐liderler çevrelerindeki politik engellere nasıl bir tepki verirler?‐ sorusuna cevap verilmektedir ve liderler 4 gruba ayrılmaktadır. Bu işlem basamakları takip edilerek Zorlu’nun (1) etki ya da kontrole ilişkin inanç ve (2) g işteği ve beklentisi değişkenleriyle ilgili puanlarının yüksek ya da düşük olup olmadığı, seçilen norm grup değerleri ile karşılaştırıldı. Böylece Zorlu’nun her iki değişken içinde puanlarının düşük olduğu belirlendi.

Bu değişkenlerin ortaya koyduğu sonuçlar bizim ulaştığımız tanıklıklarla ve ortaya konulan çalışmalarla rtuşmemektedir. Örneğin, Cihat Göktepe’nin, 29 Eylül 2007 tarihinde Kars'ta Rauf Denktaş ile yaptığı söyleşi sırasında Denktaş Zorlu için şunları söylemiştir; ‐Kendisi hayatta olsaydı Kıbrıs Meselesi’nin bu şekilde uzayıp gitmesine izin vermezdi. Kıbrıs Antlaşmalarında sağlanan bütün artılar Zorlu’nun kendine güvenen, Kıbrıs Trkne inanan, heyecan dolu girişimleri sayesinde olmuştur (Ayabakan, 2007:34). Denktaş’ın Zorlu’nun Kıbrıs konusundaki kararlılığına tanıklığı burada elde edilen ‐engellere boyun eğen bir lider‐ sonucuyla uyumsuzluk göstermektedir.

Ayrıca Bedii Faik’in yargılamalarla ilgili tespitinde de görürüz bunu: ‐(Yargılamalarda) n plandaki tipler Celal Bayar ve Fatin Rüştü’dr. Duruşunu hiç bozmamıştır. Fatin Rüştü hkimlere kafa tutacak sizin atıfedinizi istemiyorum diye yüzlerine bağıracak kadar erkekti. Orada o mahkeme salonunda en düşük pozda olan kişi ise Menderes’tir‐ (Ayabakan, 2007:36). Burada da ‐g işteği ve beklentisi ile etki ya da kontrole ilişkin inanç‐ konusunda bu çalışmada elde edilen sonuçlardan daha farklı tanıklıklar görmekteyiz.

Zorlu dışışleri bakanı olmadan önce Türk dış politikasında statik ve durağan seyri savunan Fuat Köprülü dışışleri bakanıdır. Köprülü Kıbrıs sorununu dahi önemsemeyen bir mizaca sahiptir (Günver,1985:47). 1954 yılında siyasete atılan Zorlu’yu Başbakan Adnan Menderes dışışleri bakanı yapmak istemiş ama parti içinde epey güçlü olan Köprülü’den çekindiğinden bunu başaramamıştır. Bu sebeple onu devlet bakanı ve başbakan yardımcısı tayin ederek, Kıbrıs ve iktisadi işleri onun bakanlığı kapsamına almıştır. Bu durum Köprülü’nün hiç hoşuna gitmediğinden Zorlu’ya karşı bir siyasi savaş ilan etmiştir (Günver, 1985:48). İç politik meselelere

yeterli düzeyde angaje olmayan Zorlu bu durumu önemsememiştir. Dış politika ise onun en çok önemsedığı ve meşgul olduğu alandır.

NATO’da ki daimi temsilciliği süresince kendisini gayet iyi tanıyan Yunan yetkililer, Kıbrıs konusunun Zorlu’ya verilmesiyle endişeye kapılmışlardır. ABD’de ki Rum lobisini kullanarak Time dergisine yaptırdıkları “yüzde oncu Fatin Zorlu” haberi ile bu durum karşısındaki tavırlarını çok açık şekilde göstermişlerdir (Günver, 1985:51). Tüm bunlara rağmen Zorlu kişisel hesaplaşmalara girmeden sadece işine odaklanmıştır.

Burada ki hadiselerin de gösterdiği gibi Zorlu iç siyasetle ilgilenmeden esas alanına odaklanmış, ayrıca kendisi için ifade edilen asılsız söylemlere de aldırış etmemiştir. Tek amacı ülkesinin menfaatlerinin icap ettirdiği gereklilikleri sorumluluk ve ciddiyetle yerine getirmektir. Bu uğurda karşısına çıkan engellere de boyun eğmemiştir. LPA’da elde edilen verilerle, olaylar örtüşmemektedir.

LPA’nın cevaplamaya çalıştığı ikinci önemli soru ise “liderlerin bilgi girdilerine ne derece açık oldukları”dır (Hermann, 2003:183). Liderlerin karar vermeden önce ne tür bilgilere ulaşmaya çalıştıkları kişilikleriyle ilgili önemli bir ipucu olmaktadır. Lider bir konuyu ele alırken, çevreden gelen verileri iyi formüle edilmiş bir vizyon ve gündem ışığında mı ele alıyor, yoksa durumu daha iyi okuyup daha iyi anlamak için mi kullanılıyordur? Kendi gündemi olan liderler kendi görüş açılarını destekleyen bilgileri elde etmeye çabalamakta ve çevrelerindeki kendileri gibi düşünen insanların yardımını istemektedirler. Öte yandan politik olarak o anda neler olduğuna odaklanan liderler ise o anda nelerin yapılabilir ve mümkün olduğuyula ilgili bilgi edinmeye çalışırlar ve önemli paydaşların durumuyla ilgili bilgi sahibi olabilecek uzmanların ve kişilerin yardımını istemektedirler.

Göreceli olarak bilgiye daha az açık olan liderler durumun kendilerinin istediği gibi olduğunu belirten bilgileri bulmaya odaklanıp, zıt bilgileri ise göz ardı etmeye eğilimli olmaktadır. Öte yandan, bilgiye açık olan liderler ise diğer önemli paydaşların konuyla ilgili neler yaptığı ve savunduğunu da göz önüne alarak bir sorunu tanımlamakta ve kendi tutumlarını belirlemektedirler. Bu tür liderler hem

kendi istediklerini destekleyen hem de desteklemeyen bilgileri de elde etmeye uğraşmaktadırlar.

Bu konuda nicel veriler elde etmek için LPA (3) liderin bilişsel kapasitesi ve (4) özgüven kişilik özellikleri puanlarının hesaplanmasını önermektedir. Bu değişkenlerin puanları hesaplandıktan sonra, (3) bilişsel kapasite puanı ve (4) özgüven puanı karşılaştırılarak (Tablo 5.3), bilişsel kapasitenin özgüvenden daha yüksek olduğu durumlarda lider için bilgiye açık yargısına ulaşılır. Puan durumu tam tersi ise liderin bilgiye kapalı olduğu yargısına ulaşılır. Ayrıca liderin bu iki kişilik özelliği ile ilgili puanlarının ikisi de norm grupla karşılaştırıldığında yüksek çıkıyorsa liderle ilgili bilgiye açık yargısına ulaşılır. Aynı şekilde her iki puanda norm gruba göre düşük olarak belirlenmişse liderle ilgili bilgiye kapalı olduğu yargısına ulaşılır.

Bu işlemler sonucunda Zorlu bilgiye açık bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır, çünkü Zorlu'nun bilişsel kapasite puanı özgüven puanından yüksektir. Ancak Zorlu'nun bilişsel kapasitesi gibi özgüvenin de yüksek olduğunu ortaya koyan tanıklıklar mevcuttur. Bu konuda yine Denktaş'ın tanıklığına bakabiliriz: "Rahmetli Fatin Rüştü Bey ile ilk karşılaşmam, 1958 Ocak ayında Ankara'da, Dr. Küçük'le birlikte ziyaretine gittiğimizde oldu. Adı gibi, özü de sözü de Zorlu, Atatürkçü bir diplomat ve devlet adamı ile karşı karşıya olduğumu ilk anda anlamıştım. O'nu, sonra BM'de Genel Kurul'a ve Güvenlik Konseyi'ne hitap ederken izledim. Konuşan, kişi değil, Türkiye'ydi sanki, hem de Atatürk'ün egemenlikten taviz vermeyen Türkiye'si" (Demirer, 2009:360).

Semih Günver'de Şifre Müdürlüğü görevine atandığında Zorlu'nun pes etmeyip bu birimi nasıl önemli bir yere dönüştürdüğünden bahseder (Günver, 1985:27). Yine Günver, Moskova işgali söz konusu olduğunda, başkentini Kuybişef'e nakleden Sovyetler Birliğinin, büyükelçilik birinci katipliğine Zorlu'nun ağabeyi Rıfki Zorlu'nun atandığını ama ağabeyinin bu görevi kabul etmemesi üzerine kendinin gönüllü gittiğini anlatır. Bu görevde iki hafta büyükelçiliği maslahatgüzar olarak yöneten Zorlu burada önemli bilgiler toplamış ve bu başarısından dolayı büyükelçilik müsteşarlığına terfi etmiştir (Günver, 1985:28).

Moskova'dan Beyrut Başkonsolosluğuna tayin edilen Zorlu burada da önemli bilgiler toplamaya devam etmiştir. O günlerde Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık vermeyi düşünen Fransızlarla dostluğu sayesinde hem Suriye hem de Lübnan konusunda birçok önemli bilgiyi Ankara'ya göndermiş ve karşılaştığı zorluklar ve güçlüklerle mücadele etmeyi bilmiştir (Günver, 1985:28).

Bilgiye açıklığı ile ilgili olarak ise, Zorlu'nun mecliste Kıbrıs ile ilgili bir konuşma yaptığında kendisine en sert eleştirileri yönelten CHP dış politika sözcüsü Ahmet Faik Barutçu'nun oğlunun dışişlerinin en önemli birimlerinden ikinci şubede çalışmasıdır (Günver,1985:81). Çalışılan alanla ilgili bilgi sahibi olabilecek uzmanların ve kişilerin yardımına açık olması, onun bu örnekte görülebileceği gibi, bilgiye açık bir lider olduğunu bize göstermektedir.

LPA'nın cevaplamaya çalıştığı üçüncü önemli soru "liderin savunduğu durum için sebepleri nelerdir?" sorusudur (Hermann, 2003:184). Bu sorunun temel odak noktası ise liderin liderlik pozisyonunu üstlenmesiyle ilgili nedenler ve güdüleridir (motivation). Hermann'a göre en genel anlamıyla liderler ya içsel ya da dışsal sebeplerle güdülenmektedirler. İçsel nedenlerle hareket eden liderler politik kararlarını kendileri için önemli olan meseleler ve davalar, ideoloji ve belirli ilgi alanlarına dayanarak vermektedir. Öte yandan dışsal nedenlerle güdülenen liderlerin politik kararlarını çevrelerinden elde edecekleri kabul, güç, destek, statü gibi feedback elde etme istekleri yönlendirmektedir. Birinci tür liderler inandıkları ve savundukları fikirler ve imgeler tarafından harekete geçmekte. İkinci tür liderleri ise önemli kişilerle kuracakları ilişkiler harekete geçirmektedir. Birinci tür liderler için ele alınan sorunun çözülmesi, etkili bir şekilde sonuca ulaşılması önemlidir ve bunu gerçekleştirmek için hemen harekete geçme davranışı daha fazla gözlenmektedir. İkinci tür liderlerde ise amaçlarına ulaşmak için çevrelerindeki kişileri ikna etme çabası ve fikirlerinin pazarlamasını yapma davranışı daha fazla gözlenmektedir. Üçüncü soru ile ilgili olan liderlik özellikleri (5) Hedef odağı, (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç-grup önyargısıdır.

Zorlu'nun hedef odaklı mı yoksa ilişki odaklı bir lider olduğu konusunda bir yargıya ulaşmak için (Tablo 5.4) onun (5) hedef odağı puanı hesaplanmıştır. Daha

sonra norm grubun hedef odağı puanı ile Zorlu'nun hedef odağı puanı karşılaştırılmış ve puanının norm değerlere göre yüksek, düşük ya da ortalama mı olduğu belirlenmiştir.

Zorlu hedef odağı açısından ilişki odaklı lider olarak çıkmıştır. Bu bölümde hedef odağı açısından hedef odaklı lider ve ilişki odaklı lider tipolojisi vardır. Hedef odaklı liderler kendilerine koydukları hedefe ulaşmaya çalışırlar. Bu amaç dışında başka bir gaye söz konusu değildir. İlişki odaklı liderlerde ise kendi gruplarını (parti, bakanlık, ülke vb.) bir arada tutma ve grubun çıkarlarını maksimize etme ön plandadır. Bu açıdan Zorlu'nun ülkesinin çıkarlarını her şeyin önüne koyduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki kendisinin en zor anlarında bile içinde bulunduğu durumu değil de ülkenin yararına olacak şeyleri dert edindiğini yine aktarılan tanıklıklardan öğrenmekteyiz.

Adnan Selekler idam kararı verildikten hemen sonrasında olanları anılarında şöyle anlatır: “Kararların açıkladığı gün idamlıklar bir motora doldurularak, sıkı muhafaza altında İmralı'ya taşındılar. Yolda Zorlu, Bayar'ın ricası üzerine, Türkiye'nin Ortak Pazar'a tam üye olmasının faydaları hakkında kader arkadaşlarına aydınlatıcı bir konuşma yaptı. Her zaman olduğu gibi yine sakindi, korkusuzdu” (Selekler, 1994:58). Ölümün kıyısına gelmiş ve sayılı günleri kalmış bir insan olarak Zorlu, kalan günlerini değil de kendisinin olmayacağı ülkenin yarınlarında, önemli olacak hususları arkadaşlarıyla paylaşmaktadır.

LPA'da liderin savunduğu durum için sebepleri belirlerken (5) hedef odağı kişilik özelliğinin yanında (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç-grup önyargısı kişilik özellikleri de kullanılır. Bu işlem için iki boyutlu olan Tablo 4.5 ve norm grup değerleri göz önünde bulundurulur.

Zorlu'nun (6) başkalarına karşı güvensizlik ve (7) iç grup önyargısı puanları norm grup puanlarından ne yüksek ne de düşük olmadığı gözlemlenmiştir. Fakat LPA'ya göre bir yargıya ulaşmak için puanın ya düşük ya da yüksek olması gerekmektedir. Burada ise norm grup değerlerinin ne altında ne de üstünde bir puan ortaya çıkmıştır. LPA bu durumlarda bu konuda bir değerlendirme yapmamaktadır. Hedef odağı, başkalarına karşı güvensizlik ve iç grup önyargısı matrisi ise Zorlu'nun

başkalarına karşı güvensizlik ve iç grup önyargısı puanları norm grup ortalamasında olduğu için yapılmamıştır.

LPA' da yukarıda tekrar özetlenen analiz adımlarının tümünü birleştiren son bir adım daha vardır. Bu adımda siyasi engellerle başa çıkma, bilgiye açıklık ve motivasyon parametreleri hep birlikte ele alınır. Bu üç parametre daha önce bahsedilen cevabı aranan üç soruya karşılık gelmektedir ve Tablo 4.6 bu üç boyutun nasıl birlikte ele alınacağını göstermektedir. Tablo 4.6'da görüldüğü gibi liderler siyasi engellerle başa çıkma, bilgiye açıklık ve motivasyon parametrelerine bakılarak sekiz ana gruba ayrılmıştır.

LPA'ne göre Fatin Rüştü Zorlu bu sekiz liderlik tipinden “uzlaştırıcı lider” tipine girmektedir. Bu liderlik tipinin önemli özellikleri Hermann tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Farklılıkları uzlaştırmaya ve görüş birliği oluşturmaya; yetki ve sorumlulukları diğerleriyle paylaşarak itibar ve statü kazanmaya odaklanır” (Hermann,2003:185).

Günver'in aktardıklarının bir kısmı burada anlatılanlarla örtüşmektedir: “Zorlu, içine dönük bir insandı. Çok yönlü biri idi. Mesai arkadaşlarını, onların daha fazla başarılı olacağı işlerle görevlendirmişti. Resmi işbirliği ve şahsi dostluğu sanki birbirinden duvarlarla ayrılmış ayrı kompartımanlarda cereyan ederdi. İş arkadaşlarını teker teker kendisine bağlamıştı. Herkes kendi çalışma alanında yetki ve söz sahibi idi. Kimse başkasının işine karışmazdı” (Günver, 1985:9). Analiz sonucunda ortaya çıkan farklılıkları uzlaştırmaya ve görüş birliği oluşturmaya; yetki ve sorumlulukları diğerleriyle paylaşarak itibar ve statü kazanmaya odaklanma kısmı Günver'in alıntıladığımız anlatısıyla da örtüşmektedir

Yine Günver “... Zorlu ise, geleneklere önem vermeyen, iş yaratmak isteyen, otoriteye karşı yıkıcı olmaktan adeta zevk alan, dinamik, kararlı, ileriye gören, bencil, üsluba ve şekle dikkat etmeyen bir karakterde idi” demektedir (Günver, 1985:9). Buradan da anlaşılacağı gibi Zorlu ilişki odaklı olmayan, güç isteği ve beklentisi yüksek, ayrıca hedef odaklı bir lider olarak ortaya çıkıyor. Tüm bu anlatımlar ise analiz sonuçları ile örtüşmemektedir.

Fatin Rüştü Zorlu'nun kişilik özellikleri, "Batı Bloğu ve NATO", "Kıbrıs", ve "Ortadoğu" konularıyla ilgili söylemleri ayrı ayrı gruplandırılarak hesaplandığında, bu üç farklı kişilik özellikleri puanları arasında istatistiki olarak farklılık görülmemiştir. Başka bir deyişle Zorlu'nun kişilik puanları konuya göre değişkenlik göstermemektedir.

Bu çalışma sonucunda Zorlu'nun kişiliğiyle ilgili yukarıda bahsedilen somut veriler elde edilmiş olmasına rağmen bu çalışma birtakım sınırlılıklar barındırmaktadır. Hermann kendi metodunda spontane içerik kullanılmasını önermektedir. Bu çalışmada kullanılan yedi söylemden sadece üç tanesi spontanedir. Diğer dört tanesi ise hazırlanmış metindir. Spontane söylem kullanılmamasının sebebi daha çok sayıda bu tip söyleminin bulunamamasıdır. Maalesef Dışişleri Bakanlığı arşivinin hala kapalı olması, açık olan diğer arşivlerde de söylemlerinin olmaması işleri güçleştirmektedir. Basın arşivinin ise yine o dönem söylemlerini kısıtlı kullanması ya da yorumlayarak vermesi yine spontane içeriğe ulaşımı engellemiştir. Erişilebilen söylem sayısı bu kadar az olduğu için söylemlerin spontane olması gerekliliği göz ardı edilmek zorunda kalınmıştır fakat hangi söylemlerin spontane hangi söylemlerin hazırlanmış olduğu çalışmada belirtilmiştir. Yeni veriler gün ışığına çıktığı zaman analiz güncellenebilir. Bu konuları çalışacak araştırmacılar eğer daha farklı söylemlere ulaşabilirlerse spontane söylem ile sonuçların değişip değişmediğini de kontrol edebilirler.

Bir başka sınırlılık söylemlerin nicel olarak az olmasıdır. Söylemler yedi tanedir ve bu kadar az olmasına rağmen bunlara ulaşmak bile oldukça güç olmuştur. Kullanılan söylemler Amerikan Ulusal Arşivi ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden elde edilmiştir. Dijital çağın gerisinde kalmış birçok dönem için belge erişimi maalesef oldukça zordur ama Türkiye'de bu imkansız hale gelmektedir. Bu sebeple bu konuları çalışacak araştırmacılar bu çalışmada kullanılmayan söylemlere ulaştığında, bu çalışmada ki söylemleri de dahil ederek daha çok söylemden oluşan bir analiz gerçekleştirebilirler.

Sınırlılıklardan bir diğeri de elde edilen söylemlerin çok farklı kaynaktan elde edilememesidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi belgeler iki kaynaktan tedarik

edilebilmiştir. Özellikle ulusal kaynaklarda bu söylemler bulunmamakta ya da çok sınırlı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple çok kısıtlı kaynaktan belge temin edilebilmiştir. Halbuki farklı kaynaklardan elde edilen söylemler, konularına göre bir tasnife gidilerek, daha ayrıntılı ve somut sonuçlar verebilirdi. Ancak bu maalesef mümkün olmamıştır.

Burada belki de değinilmesi gereken bir hususta Türkiye Cumhuriyeti devletinin kriz anlarında yaklaşımının hukuki değil de tamamen hissi olmasından kaynaklanmaktadır. Zorlu'nun hayatı ve söylemleri üzerine araştırma yaparken ulaşılan, kızı Sevin Zorlu'nun verdiği bir röportajında söyledikleri manidardır: "...Babamı Yassıda'da iki defa gördüm. Bedenen değişmiş, ama yapısından karakterinden hiçbir şey kaybetmemişti. Davalara da inanmıyordu. Babaannem tutulan avukatlardan söz açtığına; "boşuna uğraşıyorsunuz, bu dava maskaralık... Avukata falan gerek yok, hukuk yok, peşin hüküm var" demişti. Babamın tutumu yüzünden asıldığını söylememin bir örneği de ikinci ziyarete gittiğimizde, babamın bir gözünün morardığını fark ettik. "Top oynuyorduk, top çarptı" dedi. Meğer kavga etmiş. Babamın bir takım kıymetli evrakı vardı. Evi bastıkları zaman imha oldu. 6/7 Eylül hadisesinin tertip olmadığına dair, babamın duyduğunda şok olduğu yolunda bana Londra'dan yazdığı, 18 sayfalık mektubunu, o meşhur Kıbrıs müdafaaları ve Bandung Konferansı'nın notlarını, kendi sesinden ses bantlarını, el yazılı notlarını bahçe de yaktılar" (Hürriyet, 29.08.1987). Bu belgeler ve ses kayıtları elimizde olsaydı muhtemelen çok daha doğru sonuçlar veren bir analiz yapılmış olacaktı.

1910 yılında dünyaya gelip, 1932 yılında Dışişleri Bakanlığında çalışmaya başlayan Zorlu mesleki açıdan oldukça başarılı bir memuriyet geçirmiştir. Türkiye için hayati derece de önemli olan Montreux Konferansı ve Hatay Görüşmeleri'ne katılması hem mesleki bilgisini artırmış hem de ufkunu geliştirmiştir. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile beraber ile çok genç bir yaşta (42) NATO daimi delegesi olmuştur. Bu görevinde de hem mesleki birikimini artırmış hem de Türkiye'yi iyi bir şekilde temsil etmiştir. Buradaki performansı eşlerinden dolayı akraba olduğu Adnan Menderes'in dikkatini çekmiş ve Zorlu, ailesinin ve Menderes'in ısrarıyla siyasete girmiştir. Zorlu başlangıçta bu fikre pek sıcak bakmasa da aile baskısı yüzünden Menderes'in teklifine evet demiş ve 1954 yılında Çanakkale'den milletvekili olarak

seçilmiştir. Menderes ilk yıllarda Fuat Köprülü yerine Zorlu'yu Dışişleri Bakanı yapmaktan Köprülü'nün parti içindeki gücü yüzünden çekinmiş bu sebeple Zorlu, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmiştir ama o günlerde dışişleri bakanlığının konusu olan uluslararası iktisadi gelişmeler ve o günlerde alevlenmeye başlayan Kıbrıs konularını Zorlu'nun görev sahasına bırakmıştır.

Zorlu, bu yüzden Köprülü ve çevresinin nefretini kazanmış, dış politika ile daha çok ilgilenip, iç politikayı ihmal ettiğinden parti içinde etkinliği de azalmıştır. Uluslararası faaliyetlerin çok yoğun olduğu o günlerde Zorlu Bandung Konferansı, Bağdat Paktı'nın oluşum süreci, Kıbrıs Meselesi, Balkan Paktı, Ortak Pazar'a üyelik müracaatı gibi konularla ilgilenmiştir. Balkan ve Bağdat paktları Atatürk dönemi dış politikasına bir nevi dönüş gibidir. Türkiye'nin gündeminden Lozan'dan itibaren çıkmış Kıbrıs'ta Türkiye'yi en önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir. Bugün Türkiye'nin 53 yıldır üye olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'ne üyelik için ilk adımları da yine Zorlu atmıştır.

Özellikle dışişleri bakanlığı yaptığı dönemde Türkiye'nin temsiliyeti ve haklarının muhafazası noktasında oldukça başarılı işlere imza atan Zorlu, ülkedeki iç politik hataların ve kötü giden ekonominin kurbanlarından biri seçilmiştir. 27 Mayıs'ta gerçekleşen darbe gözaltına alınan ve idamla yargılanan Zorlu, Anayasayı İhlal Davası sonucunda da Anayasayı İhlal ve vatana ihanet suçundan idam cezası almıştır. Hem çalıştığı bakanlıkta hem de bakan olduğu dönemde Türk Dış Politikasında birçok devrime imza atan Zorlu, sadakatin, asaletin ve meşhur olmamanın bedelini canıyla ödemiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

1- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Yassıada Tutanakları

153.475.4, 130.470.1, 110.342.2, 159.486.1, 159.487.1, 159.488.2, 110.342.2, 136.429.1,
153.472.1, 155.482.2, 105.330.2, 107.332.1, 112.350.1, 1.1.1, 19.53.1, 8.26.3, 33.99.

Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı Kataloğu

235.590.40

5254, 5255, 5256, 307, 23729.1864, 4.74.648, 543.157, 15.48, 25714/108, 467.316.600,
42223.250, 947.42223.250, 20129, 106573.463, 706, 17931, 1355, 17340, 16500, R-
6-11 13-D/1110, 9736, 14593.

3- TBMM Genel Evrak ve Arşivi

TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, Defter No:249.

TBMM Arşivi, Sicil Dosyası, Defter No:281.

RESMİ YAYINLAR

1- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı (Zabıt Ceridesi)

1954–1960 yılları arası.

2- Ayın Tarihi Dergisi

1954–1960 yılları arası.

GAZETELER

Parantez içindeki tarihler taranan dönemi ya da günleri göstermektedir.

Akşam Gazetesi (1955–1958)

Cumhuriyet Gazetesi, (1955–1961), (24 Ocak 1950)

Hürriyet Gazetesi (1955–1958)

Milliyet Gazetesi (17 Haziran 1960), (07 Haziran 1961)

Sabah Gazetesi (04 Haziran 1960)

Ulus Gazetesi (1955–1961)

Zafer Gazetesi (1955–1961)

DERGİLER

Akis (1955–1960)

YAYINLAR

ABD Dışişleri Bakanlığı Kayıtları, Internal Economic, Industrial And Social Affairs,

- Turkey, Economic Matters, (General, February 20, 1956 - April 30, 1958, Dosya No:883.00, 1958, s.1074.
- ABD Dışışleri Bakanlığı Kayıtları, Internal Economic, Industrial And Social Affairs, Turkey, Financial Matters, (General), January 3, 1958 - November 10, 1958, Dosya No:883.10, 1958, s.406
- ABD Dışışleri Bakanlığı Kayıtları, Internal Political And National Defense Affairs, National Defense Affairs, Army, Navy And Air, (General), April 16, 1959 - August 10, 1959, Dosya No: 783.5, 1959, s.175
- ABD Dışışleri Bakanlığı Kayıtları, Internal Political And National Defense Affairs, National Defense Affairs., Executive Branch of Government, Turkey, Cabinet, Ministry September 21, 1957 -December 31, 1959, Dosya No: 783.13, 1959, s.154
- ABD Dışışleri Bakanlığı Kayıtları, Other Internal Affairs, Communications, Transportation, Science., Turkey, Newspapers, Clippings Items, December 23, 1957 - February 24, 1959, Dosya No:983.61, 1959, s.518
- ABD Ulusal Arşivi, , Internal Economic, Industrial And Social Affairs, Field Crops, Alkaloidal Plants, Turkey, Coffee, June 5, 1958 - June 30, 1958, Dosya No:883.2333, 1958, Döküman No: SC5001420997.
- Ak, Ömer (2009). *Dış Politika Analizi ve Liderlik: Süleymaniye Krizi Örneğinde R. T. Erdoğan Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ak, Ömer (2012). Liderlik Profili Analizi ve Dış, Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan. *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış, Politikasının Analizi*. (Editör: Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı), Ankara: Nobel Yayınevi, 501–527.
- Akalın, Cüneyt (2000). *Askerler ve DışGüçler Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Akca, Emel Baştürk (2006). Türk Dış Politikasında İdealizmden Realizme: Demokrat Parti'den Adalet ve Kalkınma Partisi'ne Türk-Amerikan İlişkileri. *Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri* (Editör: Nejat Doğan, Mahir Nakip), Seçkin Yayınları, Ankara, s.257-274.
- Akın, Rıdvan (2002). Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçişve Demokrat Parti İktidarı, *Türkler Ansiklopedisi* C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.911-922.
- Aktan, Gündüz (2004). Dış Politika ve Liderlik, *Uluslararası Liderlik Sempozyumu*, 15-16 Nisan 2004, Ankara: Kara Harp Okulu.

- Aktaş, Melih (2008). 1950-1960 Dönemi Türk DışPolitikası, *Türk DışPolitikası 1919-2008*, Ed. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, s.432-436.
- Alasya, H. Fikret (1988). *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara.
- Albayrak, Mustafa (2002). DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960), *Türkler Ansiklopedisi* C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.855-877.
- Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Allison, Graham T. (1969). Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis, *The American Political Science Review*, Vol. LXIII, September, No.3.
- Allison, Graham T., Philip Zelikow (1999). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Misilse Crisis*, İkinci Basım, New York, Longman.
- Allyn, Bruce J., et al. (1989-1990). Essence of Revision: Moscow, Havana, and the Cuban Missile Crisis, *International Security*, Vol.14, No.3, Winter.
- Altuğ, Kurtul (2006). *Kuvayı Milliye'den Anadolu İhtilali'ne, Cumhuriyet'ten 27 Mayıs'a Demokrasi Serüveni Bir Numaralı Tanık*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul Temmuz.
- Anadol, Cemal (2004). *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul.
- Anderson, Richard D., Jr., et al. (1992). Explaining Self-Defeating Foreign Policy Decisions: Interpreting Soviet Arms for Egypt in 1973 through Process or Domestic Bargaining Models?, *The American Political Science Review*, Vol.86, No.3, Sep.
- Apuhan, Recep Şükrü (2007). *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Belgeler*, TimaşYayınları, İstanbul.
- Arcayürek, Cüneyt (1985). *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-4 Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Arcayürek, Cüneyt (1995). *Darbeler ve Gizli Servisler(1950-1988)*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara Mart.
- Arı, Tayyar (1999). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa.
- Arıkan, Mustafa (2002). 27 Mayıs Anayasa'yı İhlal Davası İddianamesi Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler, *Türkler Ansiklopedisi* C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.74-84.
- Armaoğlu, Fahir (1963). *Kıbrıs Meselesi 1954-1959, Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun*

- Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Sevinç Matbaası, Ankara,.
- Arslan, Ali (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, No.2.
- Ataman, Muhittin (2002). Leadership Change: Ozal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy, *Alternatives*, Vol.1, No.1, Spring.
- Atik Vahdettin, Hasan Çağlar, Hacı Osman Yıldırım (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara
- Aydemir, Talat (1968). *Talat Aydemir'in Hatıraları*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları İstanbul.
- Ayabakan, Levent (2007). *Fatin Rüştü Zorlu'nun Hayatı ve Kıbrıs Meselesi*, Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihe Bilim Dalı, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Bağcı, Hüseyin (1990). *Demokrat Parti Dönemi DışPolitikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Bağcı, Hüseyin (2001), *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Genişletilmiş 2. Baskı, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bağlum, Kemal (1991). *Anıpolitik: 1945–1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Balıkçioğlu, Emrah (2016). Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956–1959), *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 1, Sayı/No. 2 Güz/Fall.
- Beasley, Ryan K., et al. (2001). People and Processes in Foreign Policymaking: Insights from Comparative Case Studies, *International Studies Review*, Vol.3 Issue 2, Summer.
- Belen, Nezahat (Keleş) (1995). *Türkiye'ye Damgasını Vuran Bir Dönem, Bir Olay, Bir Yaşam Baha Akşit, -Demokrat Parti Dönemi Yassıada Mahkemeleri ve Yassıada Sonrası*, Turgut Yayıncılık ve Ticaret AŞ.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Bil, Hikmet (1976). *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, 2. Baskı, İtimat Kitabevi, İstanbul.
- Bilge, Suat (1996). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 9.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.335-427.

- Bilge, Suat (2005). Kıbrıs Sorunu, *DışPolitikamızın Perde Arkası 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı*, (Editör) Turhan Fırat, Ümit Yayıncılık, Ankara, s.15-22.
- Birand, Mehmet Ali (1978). *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959-1990*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Birand, Mehmet Ali (1990). *Bir Pazar Hikayesi Türkiye AET İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Birand, Mehmet Ali, Can Dünder, Bülent Çaplı (2005). *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Boratav, Korkut (1990). *Türkiye İktisadi Tarihi 1908-1985*, 3. Basım, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Bozdağ, İsmet (2006). *Bir Darbenin Anatomisi Celal Bayar Anlatıyor*, 3. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Enver, Havva Demirel (2004). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bozkurt, İsmail (2002). Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, *AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği*, (Editör): İrfan Kaya Ülger-Ertan Efeğil, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Burçak, Rıfık Salim (1988). *Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara.
- Burçak, Rıfık Salim (1992). Türk-Sovyet İlişkilerine Genel Bakış, *Tarihi Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu* (Dün-Bugün-Yarın), Ankara 8-9 Mart 1990, TTK Yayınları, Ankara, s.207-214.
- Burçak, Rıfık Salim (1998). *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara.
- Cerny, Philip G. (1988), The Process of Personal Leadership: The Case of de Gaulle, *International Political Science Review*, Vol.9, No.2, Political Leadership, April.
- Charles, P. Smith, John W. Atkinson, David C. McClelland & J. Veroff (1992). *Motivation And Personality: Handbook Of Thematic Content Analysis*. Cambridge university press:
- Chiozza, Giacomo, CHOI Ajin (2003). Guess Who Did What: Political Leaders and the Management of Territorial Disputes, 1950-1990, *Journal of Conflict Resolution*, Vol.47, No.3, June.
- Chiozza, Giacomo, Goemans H. E. (2004). International Conflict and the Tenure of Leaders: Is War Still Ex Post Inefficient?, *American Journal of Political Science*,

Vol.48, No.3, July.

- Creiger, Don M. (1967). Foreign Policy Formation in the United States: Leadership, Personnel, Interest Groups, *Social Studies*, Vol.58, No.3, March, 1967.
- Cutler, Robert M. (1981). Decision Making and International Relations: The Cybernetic Theory Reconsidered, *Michigan Journal of Political Science*, Vol.1, No.2, Fall.
- Çalış Şaban (2000). Turkey's Integration With Europe: initial Phases Reconsidered, *Perceptions*, Vol. V (2), June-August, ss. 44-62.
- Çalış, Şaban H. (1995). The Turkish State's Identity and Foreign Policy Decision-Making Process, *Mediterranean Quarterly*, Spring, Vol.6, No.2.
- Çalış, Şaban H. (2001a). The Origins of Modern Turkish Foreign Policy: Otoman Psychological Background, *Foreign Policy*, Vol.XXVII, No.3-4.
- Çalış, Şaban H. (2001b). Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası, (Editör:Şaban H.Çalış, et al.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Çalış, Şaban. H. (2001c). *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi.
- Çalış, Şaban. H. (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara: Nobel.
- Çandır, Muzaffer (2002). Samet Agoğlu'nun Gözüyle 27 Mayıs ve Sonrası, *Türkler Ansiklopedisi* C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.66-73.
- Çavdar, Tevfik (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çölaşan, Emin (2006). *Unutulmayan Söyleşiler Tarihe Düşülen Notlar*, 7. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul Haziran.
- Çuhadar, Esra, Kaarbo, Juliet, Kesgin, Barış & Özkeçeci-Taner, Binnur (2015). Examining Leaders Orientations To Structural Constraints: Turkey's 1991 and 2003 Iraq War Decisions. *Journal of International Relations and Development* (20 February 2015) <http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/7949.pdf>
- Demirel, Tanel (2005). Demokrat Parti, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.7 Liberalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, s.481-547.
- Demirer, Mehmet Arif (2009). *Fatin Rüştü Zorlu Gerçeği ve Türkiye İçin Çırpınışları*, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Dikerdem, Mahmut (1989). *Hariciye Çarkı*, Cem Yayınevi, İstanbul.

- Dikerdem, Mahmut (1990). *Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Dilligil, Turhan (1988). *İmralı'da Üç Mezar*, Dem Basım Yayım, İstanbul.
- Duncan, W. Raymond, et al. (2004). *World Politics in the 21st Century*, Pearson Longman,.
- Durmuş, Enver (1990). *Yassıada'dan İmralı'ya*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul Mayıs.
- Edinger, Lewis J. (1990). Approaches to the Comparative Analysis of Political Leadership, *The Review of Politics*, Vol.52, No.4, Autumn.
- Eltetik, Havva (2009). *Fatin Rüştü Zorlu*, Tarih Anabilimdalı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Emircan, S. Mehmet (2000). *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, C. I, Araştırma Dizisi, Türkar, Ankara.
- Erdem, Y. Hakan (2008). *Tarih-Lenk Kusursuz Yazarlar Tarihten Metinler*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Erer, Tekin (1963). *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul.
- Erhan, Çağrı (2001), ABD ve NATO ile İlişkiler, (Editör: Baskın Oran), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C.I 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul, s548-560.
- Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara.
- Erkanlı, Orhan (1973). *Anılar Sorunlar Sorumlular*, 4. Baskı, Baha Matbaası, İstanbul.
- Erkin, Feridun Cemal (1986). *Dışişlerinde 34 Yıl Washington Büyükelçiliği*, C.II.I.Kısım, TTK Yayınları, Ankara.
- Eroğul, Cem (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Esenbel, Melih (1993). *Kıbrıs I 'Ayağa Kalkan Adam'*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Esin, Numan (2005). *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul Nisan.
- Fatin Rüştü Zorlu'nun basına beyanati, <http://www.ayintarihi.com/turkce/haber/austos-1955/3915> Erişim Tarihi: 12.05.2015
- Ferguson, Yale H., Mansbach Richard W. (2003). *The Elusive Quest Continues: Theory and Global Politics*, Prentice Hall.
- Fersoy, Orhan Cemal (1979). *Devlet ve Hizmet Adamı Fatin Rüştü Zorlu*, Hun Yayınları,

İstanbul.

- Fırat, Melek (2001). Yunanistan'la İlişkiler, (Editör: Baskın Oran), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C.I 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.576-614.
- Fırat, Melek-Ömer Kürkcüoğlu (2001). Orta Doğu'yla İlişkiler, (Editör: Baskın Oran), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C.I 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul s.615-652.
- Foyle, Douglas (2003). Foreign Policy Analysis and Globalization: Public Opinion, World Opinion, and the Individual, (Editör: Jean A. Garrison), *Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium*, International Studies Review, Vol.5.
- Fukuyama, Francis (2006). *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Garrison, Jean A. (2003). Foreign Policymaking and Group Dynamics: Where We've Been and Where We're Going, (Editör: Jean A. Garrison), *Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium*, International Studies Review, Vol.5.
- Gilpin, Robert (2003). The Nation-State in the Global Economy, (Editör: David Held, Anthony, G. McGrew), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press.
- Goldstein, Joshua S., Pevehouse Jon C. (2006). *International Relations*, Pearson Longman.
- Gourevitch, Peter (1978). The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics, *International Organization*, Vol.32, No.4, Autumn.
- Göktepe, Cihat (2000). 1960 Revolution in Turkey and The British Policy Towards Turkey, *The Turkish Year Book International Relations*, Number XXX, Ankara University Faculty of Political Sciences, Ankara, s.139-189.
- Göktepe, Cihat (2001). The General Views and Recommendations of Sir Bernard Burrows to Foreign Office About Turkey And Cyprus During the Period of 1958-1962, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.9 No.2, Ocak, Kastamonu, s.515-520
- Göktepe, Cihat (2002). Bağdat Paktı'ndan CENTO'ya Geçiş, *Türkler Ansiklopedisi C.16*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.928-942.
- Göktepe, Cihat (2002). İngiliz Kaynaklarına Göre Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi, *Türkler Ansiklopedisi, C.17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.54-65.
- Göktepe, Cihat (2002). Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz

- İlişkileri (1955-1959), *Türkler Ansiklopedisi* C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.943-951.
- Göktepe, Cihat (2003). Anglo-Turkish Relations at the Outset of 1959, *British Foreign Policy Towards Turkey 1959-1965*, Frank Cass Publishers, London, s.7- 25.
- Göktepe, Cihat (2003). British Policy Towards Turkey Under the CENTO and NATO Alliances (1959-1965), *British Foreign Policy Towards Turkey 1959-1965*, Frank Cass Publishers, London, s.26-59.
- Göktepe, Cihat (2003). The Cyprus Issue in British Policy Towards Turkey (1959- 1963), *British Foreign Policy Towards Turkey 1959-1965*, Frank Cass Publishers, London, s.90-190.
- Göktepe, Cihat (2009). Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1950– 1960), (Editör: Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu), *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç Ve Dış politika*, , SavaşYayınevi, Ankara, s.395-420.
- Gönlübol, Mehmet -Cem Sar (1996). 1919-1938 Yılları arasında Türk DışPolitikası, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, s.3-133.
- Gönlübol, Mehmet, Haluk ÜLMAN (1996). 1945-1965 Yılları arasında Türk Dış Politikası, *Olaylarla Türk DışPolitikası*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, s.191-334.
- Görener, Aylin & Meltem UCAL (2011). The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy. *Turkish Studies* 12, no. 3: 357–381.
- Gülen, Nejat (2005). *Anılarında 27 Mayıs ve Yassıada*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- Günver, Semih (1985). *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Gürel, Şükrü Sina (1984). *Kıbrıs Tarihi 1870–1960*, C.II, İstanbul.
- Gürkan, Ahmet (1973). *1919–1973 50. Yıl Cumhuriyet, Meclis, Hükûmetler 27 Mayıs- 12 Mart*, Güneş Matbaacılık, Ankara.
- Güryay, Tarık (1971). *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Güven, Dilek (2005). Türk Milliyetçiliği ve Homojenleştirme Politikası 6–7 Eylül Olayları ve Failler, *Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi*, S.141,Tarih Vakfı Yayınları, Eylül,s.38–49.
- Güven, Dilek (2006). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında*

- 6–7 Eylül Olayları, Çev. Bahar Şahin, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hagan, Joe D. (2001). Does Decision Making Matter? Systemic Assumptions vs. Historical Reality in International Relations Theory, *International Studies Review*, Vol.3 Issue 2, Summer.
- Hagan, Joe D., et al. (2001). Foreign Policy by Coalition: Deadlock, Compromise, and Anarchy, *International Studies Review*, Vol.3, Issue 2, Summer, 2001.
- Hale, William (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset 1789’dan Günümüze*, Hil Yayınları, İstanbul Ocak.
- Hargrove, Erwin C. (1974). *The Power of the Modern Presidency*, Philadelphia: Temple University Press,.
- Hermann Charles F. (1969). International Crisis as a Situational Variable, (Editör: James N. Rosenau), *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, The Free Press.
- Hermann, Charles F. (1978). Decision Structure and Process Influences on Foreign Policy, (Derleyen:Maurice A. East, Stephen A. Salmore ve Charles F. Hermann), *Why Nations Act*, Beverly Hills, Sage.
- Hermann, Charles F. (2001). Resolve, Accept or Avoid: Effects of Group Conflict on Foreign Policy Decisions, *International Studies Review*, Vol.3, Issue 2, Summer.
- Hermann, Margaret G. (1984). *Personality and Foreign Policy Decision-Making: A Study of 53 Heads of Government*. In *Foreign Policy Decisionmaking: Perceptions, Cognition, and Artificial Intelligence*, edited by D. A. Sylvan and S. Chan. New York: Praeger.
- Hermann, Margaret G. (1987a). *Leaders’ Foreign Policy Role Orientations and the Quality of Foreign Policy Decisions*. In *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, (Editör:S. G. Walker). Durham: Duke University Press.
- Hermann, Margaret G. (1987b). *Assessing the Foreign Policy Role Orientations of Sub-Saharan African Leaders*. In *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, (Editör:S. G. Walker). Durham: Duke University Press.
- Hermann, Margaret G. (1995). Leaders, Leadership and Flexibility: Influences on Heads of Government as Negotiators and Mediators, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.542, Flexibility in International Negotiation and Mediation, Nov.

- Hermann, Margaret G. (2001). How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework, *International Studies Review*, Vol.3 Issue 2, Summer.
- Hermann, Margaret G. (2002). *Assessing Leadership Style: Trait Analysis*. Social Science Automation Inc. retrieved on 10.07.2015 from <http://socialscience.net/docs/LTA.pdf>
- Hermann, Margaret G. (2003). *Assessing Leadership Style: Trait Analysis*. In *The Psychological Assessment of Political Leaders*, 178-212 edited by J. M. Post. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Hermann, Margaret G., et al (2001). Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals, *International Studies Review*, Vol.3 Issue 2, Summer.
- Hermann, Margaret G., Preston Thomas (1994). Presidents, Advisers, and Foreign Policy: The Effect of Leadership Style on Executive Arrangements, *Political Psychology*, Vol.15, No.1, Special Issue: Political Psychology and the Work of Alexander L. George, Mar.
- Hilsman, Roger (1964). *To Move a Nation*, Garden City and New York: Doubleday and Company, Inc.
- Hoffman, Stanley (1966). Theory and International Relations, *The State of War*, London: Pall Mall Press.
- Hollis, Martin, Smith Steve (1991). *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press.
- Holsti, K.J. (1970). National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy, *International Studies Quarterly*, Vol.14, No.3, Sep.
- Holsti, Ole R. (1993). Theories of Crisis Decision Making, (Editör: Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi), *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, Allyn and Bacon.
- Hopf, Ted (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory, *International Security*, Vol.23, No.1.
- Horowitz, Michael, et al. (2005). Leader Age, Regime Type, and Violent International Relations, *Journal of Conflict Resolution*, Vol.49, No.5, October.
- House, Robert J., et al. (1991). Personality and Charisma in the U.S. Presidency: A Psychological Theory of Leader Effectiveness, *Administrative Science Quarterly*, Vol.36, No.3, Sep.
- <http://www.ayintarihi.com/turkce/haber/nsan-1955/3908> Erişim Tarihi: 12.05.2015

- Hudson, Valerie M. (1990). Birth Order of World Leaders: An Exploratory Analysis of Effects on Personality and Behavior, *Political Psychology*, Vol.11, No.3, Sep.
- Hudson, Valerie M. (2008). The History and Evolution of Foreign Policy Analysis, (Editör: Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne), *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, London, Oxford University Press.
- Ilıcak, Nazlı (1975). *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, C.1, Kervan Yayınları, İstanbul Temmuz.
- İnan, Kâmran (1996). *Hayır Diyebilen Türkiye*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- İnan, Kâmran (1998). *Dış Politika*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- İnan, Süleyman (2006). *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara.
- İnan, Süleyman (2007). Demokrat Parti Dönemi (1950–1960), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Editör:Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu, Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, s.117-141.
- İpekçi, Abdi, Ömer Sami Coşar (1965). *İhtilalin İçyüzü*, Uygun Yayınevi, İstanbul Temmuz.
- Jacobs, Lawrence R., Shapiro Robert Y. (1999). Lyndon Johnson, Vietnam, and Public Opinion: Rethinking Realist Theory of Leadership, *Presidential Studies Quarterly*, Vol.29, Issue 3.
- Janis, Irving (1972). *Victims of Groupthink*, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Jervis Robert (1968). Hypoteses on Misperception, *World Politics*, XX.
- Jervis, Robert (1976). *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kaarbo, Juliet (1997). Prime Minister Leadership Styles in Foreign Policy Decision-Making: A Framework for Research, *Political Psychology*, Vol.18, No.3, Sep.
- Kaarbo, Juliet (2003). Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas, Jean A. Garrison (ed.), *Foreign Policy Analysis In 20/20: A Symposium*, *International Studies Review*, Vol.5.
- Kan, Kürşat (2006). *Globalizmin Uluslararası İlişkilere Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Karaca, Ekin (2005). 6–7 Eylül Olayları ve Türk Basınının Tavrı, *Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi*, S.142,Tarih Vakfı Yayınları, s.28– 36.
- Karaman, Suphi. Demirkırat Belgeseli ve Gerçekler, *Darbeler*, “Demirkıratlar” ve 27

- Mayıs, Haz. Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul,s.61-102.
- Karlık, Rıdvan, (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Yay. İstanbul
- Karpat, Kemal (1959). *Turkey's Politics:The Transition to a Multi-Party System*, Princeton University Press, New Jersey.
- Kegley Charles W. Jr., Wittkopf Eugene R. (1993). *World Politics: Trend and Transformation*, New York: St. Martin's Press.
- Kesgin, Barış (2011). *Political Leadership and Foreign Policy in Post-Cold War Israel and Turkey*, unpublished Ph.D. dissertation, University of Kansas, Lawrence, Kansas
- Kesgin, Barış (2012). Leadership Traits and Foreign Policy of Tansu Çiller. *Perceptions*, 17, no. 3: 29–50.
- Kesgin, Barış (2013). *Leadership Traits of Turkey's Islamist and Secular Prime Ministers*. *Turkish Studies* 14, 1, 136–157.
- Kılıçkırın, Osman (1990). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve Çözümü ile İlgili Kısa Bir Deneme*, AÜSBF, Ankara.
- Kille, Kent J, & Roger M. Scully. (2003). *Executive Heads and the Role of Intergovernmental Organizations: Expansionist Leadership in the United Nations and the European Union*. *Political Psychology*, Vol. 24, No. 1, pp. 175-198.
- Kirişçiöğlü, Nusret (1971). *Yassıada Kumandanına Cevap*, Baha Matbaası, İstanbul.
- Kissinger, Henry A. (1966). Domestic Structure and Foreign Policy, *Daedalus*, Vol.95, No.2, Spring.
- Koç, Rasim (2010). *İdam Sehpasındaki Dışişleri Bakanı:Fatin Rüştü Zorlu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Newbury Park, CA: Sage.
- Kuneralp, Zeki (1981). *Sadece Diplomat-Hatırat*, İstanbul Matbaası 2. Baskı, İstanbul Aralık.
- Kuperman, Ranan D. (2006). A Dynamic Framework for Analyzing Foreign Policy Decision Making, *International Studies Review*, Vol.8, Issue 3.
- Kutay, Cemal (1964). Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve İlk Günler, *Tarih Konuşuyor*, Aylık Tarih Mecmuası, c. 1, s. 1.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Mastors, Elena. (2000). *Gerry Adams and the Northern Ireland Peace Process*. Political

- Psychology 21:839–846.
- Mazıcı, Nurşen (2002). Türkiye’de Ordu ve Siyaset, *Türkler Ansiklopedisi* C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.48-53.
- McSweeney, Bill (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge Uni. Press.
- Millar, T.B. (1967). On Writing About Foreign Policy, *Australian Outlook*, XXI.
- Mingst, Karen (1999). *Essentials of International Relations*, New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Mintz, Alex (2004). How Do Leaders Make Decisions? A Poliheuristic Perspective, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.48, No.1, February.
- Morgenthau, Hans J. (1993). *Politics Among Nations; The Struggle for Power and Peace*, Brief Edition revised by Kenneth W. Thompson, McGraw-Hill.
- Mowle, Thomas S. Mowle (2003). Worldviews in Foreign Policy: Realism, Liberalism, and External Conflict, *Political Psychology*, Vol.24, No.3, September.
- Murray, H. A. (1943). *Thematic Apperception Test Manual*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mütercimler, Erol; Mim Kemal Öke (2004). *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk DışPolitikası*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Neack, Laura (2002). *The New Foreign Policy: U.S. and Comparative Foreign Policy in the 21st Century*, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers.
- Orkunt, Sezai (1978). *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul Temmuz. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:43, Ankara.
- Öndeş, Osman (2004). *Bin Renk Bir Ömür Sefire Emine Esenbel’in Anıları*, Remzi Kitabevi, İstanbul Ağustos.
- Özdağ, Ümit (1991). *Ordu Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Özdağ, Ümit (1997). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Özdemir, Hikmet (2002). Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi, *Türkler Ansiklopedisi* C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.878-900.

- Özersay, Kudret (2001). Montreux Boğazlar Sözleşmesi, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C.I 1919-1980*, (Editör:Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, s.370-384.
- Özkeçeci-Taner, Binnur (2006). Reviewing the Literature on Sequential/Dynamic Foreign Policy Decision Making, *Making Research on Foreign Policy Decision Making More Dynamic*, International Studies Review, Vol.8, Issue 3.
- Öztürk, Fahriye (2008). 1950-1960 Dönemi Türk Dış Politikası, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, (Editör:Haydar Çakmak), Barış Platin Yayınları, Ankara, s.541- 548.
- Perin, Mithat (1970). *Yassıada ve İnfazların İçyüzü*, Çevik Matbaası, İstanbul.
- Pool, I. D. S. (1998). *Politics in Wired Nations*. Transaction Publishers.
- Popper, Micha (2000). The Development of Charismatic Leaders, *Political Psychology*, Vol.21, No.4, Dec.
- Preston, Thomas. (2001). *The President and his Inner Circle: Leadership Style and the Advisery Process in Foreign Affairs*. New York: Columbia University Press.
- Rosatiand, Jerel, TWING Stephen (1998). The Presidency and U.S. Foreign Policy after the Cold War, James A. Scott (ed.), *After the End: Making U.S. Foreign Policy in the Post-Cold War World*, Durham, NC: Duke University Press.
- Rosenau, James N. (1980). *The Scientific Study of Foreign Policy*, İkinci Basım, New York, Nichols Pub. Co.
- Rosenberg, J. Philip (1986) Presidential Beliefs and Foreign Policy Decision-Making: Continuity during the Cold War Era, *Political Psychology*, Vol.7, No.4, Dec.
- Rourke, James T. (2001). *International Politics on the World Stage*, McGraw-Hill/Dushkin.
- Safty, Adel (2004). Liderliğin Geleceği, *Uluslararası Liderlik Sempozyumu*, 15-16 Nisan, Ankara: Kara Harp Okulu.
- Saray, Mehmet (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Sarıncay, Yusuf (2002). Türkiye'nin NATO'ya Girişi, *Türkler Ansiklopedisi C.16*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.923-927.
- Schafer, Mark (2000). Issues in Assessing Psychological Characteristics At-A-Distance: An Introduction to the Symposium. *Political Psychology* 21:511–527.

- Selekler, Adnan (1994). *27 Mayıs Zor Günler*, Başar Ofset, Antalya.
- Sertkaya, İbrahim (2007). *Adnan Menderes Demokrasi Şehidi*, Yağmur Yayınları, İstanbul Haziran.
- Sever, Ayşegül (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958*, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Seydi, Süleyman (2007). Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, (Editör:Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu), Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, s.279-307.
- Seyhan, Dünder (1966). *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul.
- Sezer, Duygu (1996) Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.431-487.
- Shannon, Vaughn, Keller Jonathan (2005). Leadership Style and International Norm Violation: The Case of the Iraq War, *Paper Prepared for the Annual Meeting of the International Studies Association*, Honolulu, Hawaii, March.
- Shapiro, Robert Y., Jacobs Lawrence R. (2001). Presidents and Polling Politicians, Pandering, and the Study of Democratic Responsiveness, *Presidential Studies Quarterly*, Vol.31, Issue 1,.
- Singer, J. David (1961). The Level-of-Analysis Problem in International Relations, (Editör: Klaus Knorr, Sydney Verba), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton: Princeton University Press.
- Smith, Charles P. (1992). Introduction: İnferences From Verbal Material in (Editör: Charles P. Smith, John W. Atkinson, David C. McClelland & J. Veroff) *Motivation and personality: Handbook of Thematic Content Analysis*. Cambridge university press.
- Snyder, Richard C., H. W. Bruck and Burton Sapin (1962). *Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics*, New York: The Free Press of Glencoe.
- Social Science Automation*, I. (2008), Profiler Plus. Columbus, OH.
- Solsten, Eric (1993). *Cyprus, A Country Study*, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress.
- Sönmezoğlu, Faruk (1995). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Stears, Jill, et al. (2005). *Introduction to International Relations*, Pearson Education Ltd.
- Sterling-Folker Jennifer (2002). *Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy: Explaining U.S. International Monetary Policy-Making after Bretton Woods*, Albany: State University of New York Press.
- Stern, Eric K., "Crisis Studies and Foreign Policy Analysis: Insights, Synergies, and Challenges", *Foreign Policy Analysis in 20/20: A Symposium*, Jean A. Garrison (ed.), *International Studies Review*, Vol.5, 2003.
- Şimşek, Muhittin (2016). *Bir Öncünün Romanı - Nuri Demirağ*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Şimşir, Bilal N. (Mart-Nisan-Mayıs 2001). Ermeni Galesinin Tarihsel Kökeni Üzerine. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1 (<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=20>)
- Tanrısever, Oktay F. (2006). Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması, (Editör: Atilla Eralp). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim.
- Tansu, İsmail (2001). *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*.
- Taşdelen, Mehmet Nuri (2005). *Yassıada, Menderes ve Muhafızları Gizli Objektif'in Kaleminden Yassıada*, 2. Basım, Bir Harf Yayınları, İstanbul Mart.
- Tchantouridze, Lasha (2007). Systemic Elements in Poliheuristic Theory of Foreign Policy Decision-making, *Paper Presented to the 2007 CPSA Congress*, Saskatoon, SK, www.cpsa-acsp.ca/papers-2007/Tchantouridze.pdf.
- Tellal, Erel, (2001). SSCB'yle İlişkiler, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C.I 1919-1980*, Editör:Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s.499-521.
- Toker, Metin (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP YokuşAşağı 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Genişletilmiş3. Basım, İstanbul.
- Tucker, Robert C. (1977). Personality and Political Leadership, *Political Science Quarterly*, Vol.92, No.3, Autumn.
- Turan, İter (2008). 1950-1960 Dönemi Türk Dış Politikası, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, (Editör:Haydar Çakmak), Barış Platin Yayınları, Ankara, s.419-426.
- Turgut, Hulusi (1988). *Menderes/Zorlu/Polatkan'dan Yaptırılmayan Savunmalar Yassıada Belgeseli*, ABC Ajansı Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul Nisan.
- Uçarol, Rifat (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Ulay, Sıtkı (1968). *27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul.
- Ulay, Sıtkı (1992). 32 Sene Sonra Hâlâ 27 Mayıs, *Darbeler, "Demirkıratlar" ve 27 Mayıs*, (Haz. Sadık Göksu), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.150-152.
- Uslu, Nasuh (2000). *Türk Amerikan İlişkileri*, 21.Yy. Yayınları, Ankara.
- Verba, Sidney (196.). Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of the International System, (Editör: Klaus Knorr, Sidney Verba), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton: Princeton University Press.
- Viotti, Paul R., Kauppi Mark V. (1993). *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, Allyn and Bacon.
- Waltz, Kenneth N., Man (2001). *The State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press.
- Watanabe, Paul Y. (1984). *Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo*, Westport, CT: Greenwood Press.
- Weber, Max (2005). *Sosyoloji Yazıları*, İstanbul: İletişim.
- Weber, Max (2008). *Bürokrasi ve Otorite*, Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, R. P. (1984). *Computer-Aided Content Analysis: A Short Primer. Qualitative Sociology*, 7(1-2), 12 -147.
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*, 2nd ed. Newbury Park, CA.
- Weiker, Walter F. (1967). *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk ihtilali*, Cem Yayınevi Kültür Dizisi:3, İstanbul.
- Weiss, Linda (2004). Introduction: Bringing Domestic Institutions Back In, (Editör: Linda Weiss), *States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back In*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Welch, David A. (1998). A Positive Science of Bureaucratic Politics?, (Editör: Eric Stern, Bertjan Walbeek), *Whither the Study of Governmental Politics in Foreign Policymaking? A Symposium, Mershon International Studies Review*, Vol. 42.
- Weldes, Jutta (1998). Bureaucratic Politics: A Critical Constructivist Assessment, (Editör: Eric Stern, Bertjan Walbeek), *Whither the Study of Governmental Politics in Foreign Policymaking? A Symposium, Mershon International Studies Review*, Vol.42, Issue 2.
- Wendt, Alexander (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of

- Power Politics, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, Spring, pp. 391-425.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press.
- Winter, David G. (1992). Content Analysis Of Archival Materials, Personal Documents, And Everyday Verbal Productions İn (Editör: Charles P. Smith, John W. Atkinson, David C. McClelland & J. Veroff). *Motivation And Personality: Handbook Of Thematic Content Analysis*. Cambridge University Press.
- Winter, David G. (2003). *Personality and Political Behavior*. In Oxford Handbook of Political Psychology, edited by D. O. Sears, L. Huddy and R. Jervis. Oxford: Oxford University Press.
- Wood, Brittany (2014). *Foreign Policy Analysis And Leadership Style: An Analysis Of Prime Minister Erdoğan's Foreign Policy Towards The Middle East (2010-2013)* yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Yalçın, Soner (2004). *Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Yavuzalp, Ercüment (1991). *Menderes'le Anılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara Mayıs.
- Yavuzalp, Ercüment (1996). *Liderlerimiz ve Dış Politika Bir Diplomat Gözüyle*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Yeneroğlu, Filiz (2008). 1950-1960 Dönemi Türk Dış Politikası, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Editör: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, s.531-537.
- Yetkin, Çetin (2006). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2. Basım, Antalya Mart.
- Yıldız, Ahmet. 27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler, *Darbeler, "Demirkıratlar" ve 27 Mayıs*, (Haz. Sadık Göksu), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.21-60.
- Yiğit Yüksel Dilek (2009). Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958), http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2018-19/09_Dilek_Yigit_Yuksel.pdf
- Yurdusev, Nuri (1996). Uluslararası İlişkiler" Öncesi, (Editör: A. Eralp), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yurdusev, Nuri (2003). *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Yurdusev, Nuri (2007-2008). "Analiz Seviyesi" ve "Analiz Birimi": Bir Ayrım Argümanı, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16, s. 3- 19.

Yücel, Serhan (2002). Menderes Dönemi (1950-1960), *Türkler Ansiklopedisi* C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 835-854.

Yücel, Serhan (2001). *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul.

Yürük Hüseyin (2004). *Darbe Esaret ve Ölüm Belgelerle 27 Mayıs 1960 Darbesi*, Okul Yayınları, İstanbul.

EKLER

25 Nisan 1955

Bandung:

Fatin Rüştü Zorlu'nun Asya - Afrika konferansının kapanış celsesinde söylediği nutuk:

Asya - Afrika konferansına iştirak eden Türk delegasyonu başkanı Başvekil Yardımcısı ve Devlet Vekili Fatin Rüştü Zorlu konferansın kapanış celsesinde aşağıdaki nutku söylemiştir:

“Sayın başkan, muhterem delegeler, Konuşmamın başında, kardeş Endonezya halkı ve hükümetinin bizlere karşı gösterdiği müstesna hüsnükabulden dolayı teşekkürlerimi sunmak isterim. Asya - Afrika konferansı şimdi çalışmalarını bitirmiş bulunuyor. Birbirlerinden millerde uzakta bulunan 29 memlekete mensup delegeler, dünya meselelerinin hallinde fikir teatisinde bulunmak üzere buraya toplandılar. Burada, kendileriyle devamlı münasebetler idame etmekte olduğumuz memleketlerin delegeleriyle, kendileriyle diplomatik münasebetlere sahip olmadığımız ve nihayet hükümetlerini tanımadığımız milletlerin temsilcileriyle de tanıştık. Karşılaştığımız meselelerin tenevvüünü, bir çok mühim problemlerin başka başka zaviyelerden mütalâa edildiğini düşünecek olursak, konferansın gayesine mükemmel bir şekilde eriştiğini ve insanlık âlemine büyük hizmetlerde bulunduğunu hiç çekinmeden ifade edebiliriz. Çalışmalarımıza bir tek zihniyet hâkim olmuştur: Sulh ve emniyet uğrunda beslediğimiz kuvvetli arzu ve emniyet vasıtasıyla sulhu idame için işbirliği yapmak zarureti hakkındaki inancımız.

Bu hepimiz için bir saadet kaynağıdır ve samimî olarak ümit ediyoruz ki, bütün bu idealler tam mânasiyle tahakkuk edecektir. Ümit ediyoruz ki, bu idealler memleketimize avdet ettiğimizde bütün hareketlerimizde bizlere rehber olacaktır.

Arzu ve ümit ettiğimiz en mühim husus şudur:

Konferansa iştirak etmiş olan üyeler, bir tecavüz vuku bulmadıkça kuvvet yollarına başvurmamak fikriyle mücehhez olarak memleketlerine dönmüş olsunlar, karşılaşılabilecek mesele ister millî isterse milletlerarası olsun, bu kanaati değiştirmemek icap eder.

Bu husus, bizler için kabul etmiş olduğumuz kararları ne dereceye kadar tatbik edebileceğimizi gösterecek bir imtihandır.

Konferans, emniyetin, sulhun temeli olduğu hususunda ve emniyetin sağlanması için de bunu gaye edinmemiz lâzım geldiğinde müttefiklerdir. Konferans, milletlerarası kontrole tâbi bir silahsızlanma fikrinde ittifak etmiştir. Ümit ediyoruz ki, bu mühim gayenin tahakkukunda hepimiz, uhdemize düşen vazifeyi yapacağız. Bu konferans, hürriyet ve istiklâl uğrunda beslediğimiz aşkı, ve her milletin tek basma veya kollektif olarak, Birleşmiş Milletler prensipleri dahilinde, hükümler ve toprak bütünlüğünü müdafaa için sahip olduğu hakkı, en güzel

bir şekilde tebarüz ettirmiştir. Birleşmiş Milletler prensipleri konferansa iştirak eden bütün üyeler tarafından tam mânasiyle benimsenmiştir. Konuşmalarımız eski ve yeni şekilleriyle, ırkçılığa ve müstemlekeciliğe karşı beslemekte olduğumuz nefret hislerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Konferansa iştirak eden üyelerin bir çoğu klâsik müstemlekeciliğe ve bununla da iktifa etmiyerek bazı enternasyonal doktrinler tarafından Sinsi faaliyetler ve baltalayıcı hareketlerle» idame ettirilen yeni tip sömürgeciliğe karşı seslerini yükseltmişlerdir. Türk delegasyonu, emniyetin idamesi yolunda, konferans tarafından müessir ve realist kararlar alınmış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Konferans. Birleşmiş Milletler Anayasasının, mıntakavi savunma teşkilâtları kurulabileceğine mütedair prensibini teyit etmiştir ve konferans sonunda neşredilen tebliğ bu hususu muhtevidir. Dünya milletlerinin, müttehit halde bulunmanın zaruretinin benimsemiş olduklarını tebarüz ettiren bu cihet dahi, bizler için bir memnuniyet kaynağıdır. Silahsızlanma, atom ve hidrojen silâhlarının men'i yolunda alınan kararlar dahi, konferansın, sulh ve emniyet bahsindeki muvaffakiyetleri meyanmdadır. Sulh, hürriyet ve istiklâl uğrunda beslediğimiz müşterek aşkın bu şekilde teyidi hiç şüphe yok ki, bütün dünyada geniş akisler husule a:e-tirecektir. Ümit ediyoruz ki, takip edeceğimiz hareket hattı ile de, bütün dünyaya duyurmak istediğimiz bu aşkı kuvvetlendireceğiz.”

Bandung Konferansında Yazan: A. Ş. ESMER

25th April 1955

Bandung:

Fatin Rüştü Zorlu's address at the closing session of Asian – African Conference:

Head of the Turkish delegation that attended the Asian-African Conference, Vice Prime Minister and Minister of State Fatin Rüştü Zorlu made the following speech at the closing session of the conference:

“Dear President, and distinguished delegates! Before beginning my address, I would like to extend my heartfelt thanks to the brotherly nation of Indonesia and its government for the cordial welcome they have shown to us. The Asian-African conference has now completed its activities. Delegations from 29 countries that are miles apart from one another have gathered here to exchange views about solutions to world matters. Here, we have met delegates from countries with which we are in constant relationship as well as delegates from countries with which we do not have diplomatic relations and finally delegates from countries whose governments we do not recognize. Considering the wide variety of matters encountered and the fact that many important issues are handled from different perspectives, we can state without hesitation that the conference has fulfilled its objective perfectly and made great services for mankind. Only mindset has dominated our activities; our belief in the obligation to cooperate for maintaining peace through a strong desire on our part for peace and security.

This is a source of happiness for all of us and we sincerely hope that all these ideals will be realized fully. We further hope that these ideals will guide us in all our actions when we return to our country.

The most important issue we desire and hope for is this:

The members who have participated in the conference should return to their countries, equipped with the notion that they will not resort to use of force unless they come under attack, and they should not change this notion whether the issue at hand be national or international.

This is a test for us that will show to what extent we will be able to implement the decisions we have taken.

The conference participants are all agreed that security is the basis of peace and that we should adopt it as a goal in order to ensure security. The conference participants have also agreed on the idea of disarmament subject to international supervision. We hope that we will all do our share in order to realize this goal. This conference has demonstrated in the best possible way the strong desire we cherish for freedom and independence, and the right each nation has, alone or collectively, to ensure their sovereignty and territorial integrity within the framework of United Nations principles. The principles of the United Nations have been fully adopted by all member states that have participated in the conference. Our speeches have clearly shown the feelings of hatred we have towards racism and colonialism, be it in their old or new forms. Many of the members that have not participated in the conference have raised their voices against classical colonialism, as well as new colonialism, which is conducted by

some international doctrines through insidious activities and subversive actions. The Turkish delegation welcomes the fact that effective and realistic decisions have been taken by the conference to ensure security. The conference has endorsed the United Nations Constitution's principle that local defensive organizations can be established and the communique published at the end of the conference contains this information. Even this situation, which indicates that the world nations admit the necessity of being united is a source of pleasure for us. Decisions taken concerning disarmament and prohibition of atomic and hydrogen bombs are among the achievements of the conference with regard to peace and security. The endorsement of our joint desire for peace, freedom and independence in this manner will no doubt have reverberations across the world. We hope that with the course of action we will follow, we will further strengthen this desire, which we wish to announce to the whole world.”

Reporting from Bandung Conference: A. Ş. ESMER

Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra'daki beyanâtı:

26 Ağustos 1955

Londra :

Devlet Vekili ve Hariciye Vekâleti Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra hava meydanına muvasalatında basına yaptığı beyanâtın tam metni şudur:

“Şarkî Akdenizlin emniyetini alâkadar eden meselelerle Türkiye için hayatî ehemmiyeti haiz bulunan Kıbrıs meselesini bize dostlarımızla görüşmek fırsatını bahşettiğinden dolayı İngiltere hükümetine müteşekkir bulunmaktayız. Türk heyeti konferansa Türk hükümetinin bu meseleler hakkındaki görüşünü mutad şekilde büyük bir samimiyet ve açıklıkla izah etmek üzere gelmiştir. Bildiğiniz gibi hükümetimizin bu hususlardaki görüşü dün akşam Türkiye Başvekili tarafından büyük bir vuzuh ve açıklıkla ifade edilmiş bulunmaktadır. Şarkî Akdeniz'in şimal mıntıkasındaki emniyet, bilhassa Londra konferansında bir araya gelen bu üç devletin samimî ve sıkı işbirliğiyle kabildir. Çünkü bu devletlerin bu mıntıkada bulunan arazileri birbirlerine öylesine girifttir ki aralarında tam bir ittihadın bulunup bulunmadığına göre, müdafaaları mütekaabilen ya zayıflar veya kuvvetlenir. Bu sebeple bu devletler arasında tam bir itimat ve mütekaabil emniyet hissi hüküm sürmelidir. Arada mevcut bütün dost okullara rağmen maalesef bugün kesif bulutların mevcut olduğu bir hakikattir. Londra konferansı bulutların dağılmasına hizmet edebilirse muvaffak olmuş addolunabilir.

Türkiye hükümeti ve efkârı umumiyesi Kıbrıs adası hususunda tatmin ve temin edilmek istemektedir. Türkiye her zaman olduğu gibi ahdî ve cibelerine ve imzaladığı beynelmilel mukavelât hükümlerine tamimiyle sadıktır. Fakat mukavelelerin değişmesi icap ederse bu hususta kendisini sadece alâkalılardan biri değil, fakat başlıca alâkalı addetmektedir. Çünkü Kıbrıs bilhassa Türkiye'nin emniyeti bakımından birinci derecede bir mevki işgal etmektedir, Türkiye için hayatî bir mevzudur ve Anadolu'nun bir parçasıdır. Bu beyanâtı yaparken eğer hâlen Kıbrıs'ta cereyan etmekte olan kanlı hâdiselerden ve İngiliz tebaası Türk ırkdaşlarımızın can ve malları hususunda maruz kaldıkları tehditlerden bahsetmezsem vazifemi yapmamış olurum. Türk efkârı umumiyesi bütün bu vakalarla çok yakından alâkalıdır ve bu mezalim karşısında Türk efkârı umum iyesinin ve hükümetinin ilgisiz kalacağını düşünmek çok hatalı olur bu bakımdan dünya efkârı umumiyesine Başvekilimizin yaptığı açık ikaza ne kadar dikkat edilse azdır. Sözlerimi bitirmeden evvel dostlar arasında vuku bulacak bu konferansın muvaffak olmasını ümit ettiğimi bildirmek isterim.”

Fatin Rüştü Zorlu'nun basına beyanâtı:

27 Ağustos 1955

Londra :

Devlet Vekili ve Hariciye Vekâleti Vekili daha sonra saat 18.30 da kendisini ziyaret eden basın mensuplarına şu beyanatı vermiştir :

“Yalnız Türkiye değil, fakat bütün 'hür dünyanın güvenliği için hayatî ehemmiyeti ihtiva eden bir mevzuda Türkiye hükümetinin görüşünü öğrenmek ve dünya umumî efkârına bildirmek için burada toplanan bütün seçkin İngiliz ve yabancı basın mensuplarına teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Pazartesi günü üç devlet arasında açılacak olan konferans, birbirlerine dostluk bağları ile bağlanmış olan. üç memleket arasında Doğu Akdenizin emniyeti ve alâkalı bütün devletler, fakat bilhassa Türkiye için hayatî ehemmiyeti olan bir bölge hakkında samimî fikir teatisi imkânını vere--çektir. Bu bakımdan Türkiye böyle bir fırsatı büyük bir memnuniyetle karşılamakta, Kıbrıs meselesi başta olmak üzere halli gereken bütün dâvaların iyi niyetle müzakere edileceği bu konferansa iştiraktan haz duymaktadır.

Daha evvel temas ettiğim ittifak ve dostluk bağlarının kuvvet ve kıymeti bu gibi müşkül anlarda kendini daha çok hissettirir. Kıbrıs meselesi birkaç sene önce, mesuliyet taşımayan kimselerin tahrikiyle ve hâdiselerin zamanında önlenmesinden doğmuştur. Türkiye hükümeti girdiği ittifaka ve dostluk bağlarına sadık .kalarak bu mevzuda sükûtu muhafaza etmiş, açık tahrik ve tahkirlerde bulunmaktan kaçınmış, bununla beraber bu davadaki azimli kararını alâkalı devletlere normal siyasî kanallardan bildirmiş ve tezini Birleşmiş Milletlerde müdafaa etmiştir. Teessüf olunur ki Türkiye hükümetinin asil sükûtu bazı çevrelerde Kıbrıs mevzuunda Türkiye'nin alâkasız kaldığı yolunda tefsir edilmiştir Bu meseleyi -tahrik edenlerin zamanla faaliyetlerini arttırdıklarım teessürle gördük. Bu vaziyet Türkiye hükümetini adada yerleşmiş Türklerin can ve mal emniyetlerinden haklı olarak endişeye düşürmüştür.

Bu itibarla Türkiye, durumun icap ettirdiği veçhile azimli bir karar alınanın ve Kıbrıs ile .hayatî bir şekilde alâkalı bulunduğunu kat'î bir ifade ile ilgililere bildirmenin zamanı geldiği kanaatine varmıştır. Heyetimizin Londra'ya hareketinden bir gece evvel Başvekil Adnan Menderes' in verdiği beyanat Türkiye'nin bu meseledeki durumu hakkında sarıh ve resmî olduğu gibi herhangi bir şüpheyeye de mahal vermeyecek mahiyettedir. Tahmin ederim ki, hepiniz bu safhada dünya umumî efkârına arz edilen ,bu görüşlerin yabancıları değilsiniz. Konferansta hiçbir şüpheyeye mahal bırakmayacak şekilde arz edeceğimiz Türk tezinin uzun bir izahını yapacak değilim. Sadece, durumumuzun esasını teşkil eden inkârı gayri kabil vakıalarla itiraz kabul etmez görüşlerden kısaca bahisle iktifa edeceğim. Türkiye, Lozan muahedesinin imzasına kadar üç buçuk asır Kıbrıs adası üzerinde hükümlerini muhafaza etmiş ve bu muahedenin imzasından sonra antlaşmalardan doğan vecibelerine sadakat prensibinden hareket ederek adadaki hükümlerine son vermiştir, Türkiye, Lozan muahedesini ahkâmına

müstenit statükonun devamını arzu etmektedir, fakat Kıbrıs'ın statükocunda herhangi bir değişiklik vukua gelecekse Türkiye kendisi için tarihî ve coğrafi sebeplerden olduğu kadar askerî emniyet noktaî nazarından ötürü de hayatî bir ehemmiyeti haiz bulunan bu adamdaki hükümranlığın, Türkiye'ye iadesinin zarurî olduğuna inanmaktadır.”

Fatin Rüştü Zorlu's statement in London:

26th August 1955

London:

The full text of the statement made to the press at London Airport by Fatin Rüştü Zorlu, the Minister of State and at the same time Minister of Foreign Affairs, is as follows:

“We are grateful to the government of England for granting us the opportunity to discuss with our friends matter concerning the security of Eastern Mediterranean and the Cyprus issue, which is of vital importance for Turkey. The Turkish delegation came to this conference to express the view of the Turkish government regarding these issues in a most sincere and unambiguous manner. As you know, last night, the view of our government with respect to these subjects was expressed clearly and frankly by the Prime Minister of Turkey. Security in the northern part of Eastern Mediterranean is possible only through sincere and close cooperation among these three states that came together at the London Conference because the territories of these states in the stated area are so intertwined that their defense will be either strengthened or weakened depending on whether or not there is full agreement among them. Therefore, a feeling of complete trust and a corresponding feeling of security should prevail among these states. Despite the presence of friendly schools among us, unfortunately, it is true that thick clouds have surrounded our relations today. If the London Conference serves to dispel these clouds, it may as well be regarded as successful.

The Turkish government and the Turkish public want to be guaranteed and assured about the island of Cyprus. Turkey, as usual, is loyal to its promises and the terms of the international agreements it has signed. However, if need arises to change the agreements, then Turkey considers itself not just one of the relevant parties in this regard but rather the chief relevant because Cyprus is of prime importance for Turkey's security. It is a vital issue for Turkey and a part of Anatolia. While I make this statement, if I failed to make mention of the bloody incidents that are currently going on in Cyprus and the threats my fellow Turkish brethren who bear British citizenship are exposed to with regard to their lives and property, I may as well be considered not to have done my job. The Turkish public is deeply interested in all these issues and it would be wrong to think that the Turkish public and its government will remain indifferent vis-a-vis this persecution. Therefore, the necessary attention should be paid to the statement made by our Prime Minister to the world public. Before I conclude my words, I would

like to say that I hope this conference, which will take place among friends, will end successfully.”

Fatin Rüştü Zorlu’s statement to the press:

27th August 1955

London:

Later, The Minister of State and at the same time Minister of Foreign Affairs made the following statement at 16.30 to the members of the press visiting him:

“I would like to express my gratitude to all the English and foreign press members who are gathered here to learn the view of the Turkish government about this issue, which is of vital importance not only for Turkey but also for the security of the free world, and to report this view to the world public”.

The conference, which will be opened by participation of three states on Monday, will provide an opportunity for an exchange of views among three countries that are bound together with ties of friendship about the area, which is of paramount importance for the security of the Eastern Mediterranean and the relevant states, but especially Turkey. In this respect, Turkey welcomes such an opportunity and takes pleasure from participating in this conference, where all issues including the Cyprus question that need solution will be negotiated with good will.

As I mentioned before, the strength and value of the alliance and ties of friendship manifest themselves more clearly in difficult times. The Cyprus question arose a few years ago with the instigation of irresponsible people and due to an inability to prevent the incidents on time. The Turkish government maintained its composure and remained quiet on this issue, owing to its commitment to the alliance and ties of friendship it entered into and avoided making apparent provocations and insults but at the same time informed the relevant states of its opinion using normal political channels and defended its arguments at the United Nations. Unfortunately, the noble quiet assumed by the Turkish government was interpreted by some to mean that Turkey was indifferent as far as the Cyprus issue was concerned. We saw unfortunately again that those who instigated this issue intensified their activities. This state of the affairs justly worried the Turkish government about the security of the lives and the property of the Turks settled on the island.

Therefore, Turkey has now arrived at the conclusion that it is time to inform the relevant parties in no unclear terms that as is required by the situation, it has reached a determined decision and is vitally interested in the Cyprus question. The statement which Prime Minister Adnan Menderes made the

night before our delegation left for London expresses clearly and officially Turkey's position regarding the matter and leaves no room for any speculation about it. I suppose that all of you are not foreign at this stage to these views, which were presented to the world public. Here, I will not make a long explanation about the Turkish thesis concerning the issue, which we will present at the conference in a manner that will not leave any room for doubt. Only, I will content myself with mentioning briefly the undeniable incidents and the incontestable views that constitute the backbone of our position. Turkey had ruled over the island of Cyprus for three and a half centuries until the signing of the Lausanne Treaty and after the signing of this treaty ended its rule over the island acting on the principle of remaining faithful to its obligations arising from the treaty Turkey wants the status quo born out of the terms of the Lausanne Treaty to continue, but if any change is to occur regarding the status quo in Cyprus, then Turkey believes that the sovereignty on the island be returned to it due to the island's vital importance for it for historical, geographical as well as military reasons."

Air Pouch

UNCLASSIFIED

DO NOT TYPE IN THIS SPACE

FOREIGN SERVICE DESPATCH

FROM: AMEMBASSY, Ankara

735

782.13/5-2058
747c.00 751.00
783a.00

TO: THE DEPARTMENT OF STATE, WASHINGTON.

May 20, 1958

REF: Embtel 2808 to Dept May 19, 1958

MAY 23 1958

67 For Dept. Use Only	ACTION	DEPT.
	REC'D	OTHER
	NEA-4	EUR-7, IRC-8, EUR-5, ID-4, USUN-1
	5777	CIA-17, USIA-10

SUBJECT: Foreign Minister Zorlu speaks to press on the issues of Cyprus, Lebanon and France

The Turkish Government's semi-official organ ZAFER on May 19 displayed prominently on its front page a report of a press interview given by Foreign Minister Zorlu at the Istanbul airport on May 18. A translation of the ZAFER report is enclosed.

Zorlu reportedly: (1) repeated Turkey's categorical acceptance of partition as the one and only satisfactory solution to the Cyprus problem; (2) expressed the Turkish Government's approval of the Lebanese Government's actions during the incident of mid-May and of the support it is being given by other democratic countries; and (3) stated the Turkish Government hopes the situation in France will improve.

For the Ambassador:

John Goodyear
John Goodyear
Counselor of Embassy

1958 MAY 23 2 47 PM
MESSAGE CENTER
NEA

Enclosure #

Foreign Minister Patin Rustu Zorlu's Statement in Istanbul, May 18

- cc: AMEMBASSY, Athens
- AMEMBASSY, Beirut
- AMEMBASSY, Paris for USRO, West and Thurston
- AMEMBASSY, London
- AMCONGEN, Nicosia
- AMEMBASSY, Baghdad
- AMEMBASSY, Cairo
- AMEMBASSY, Damascus
- AMEMBASSY, Rome for McSweeney and Montgomery

- AMCONGEN, Algiers
- AMCONGEN, Istanbul
- AMCON, Izmir
- AMCON, Iskenderun
- GTT, Washington

Pol:WPC:hase:mve
REPORTER

UNCLASSIFIED

ACTION COPY - DEPARTMENT OF STATE

The action office must return this permanent record copy to RM/R files with an endorsement of action taken.

THIS DOCUMENT IS NOT TO BE RETURNED TO THE ORIGINAL FILES

782.13/5-2058

HBS

FILED
JUN 4 - 1958

UNCLASSIFIED

(Classification)

Page I of
Encl. No. 1
Desp. No. 735
From Ankara

ZAFER: May 19, 1958

Foreign Minister Fatin Rustu Zorlu's Statement in Istanbul
May 18, 1958

The Minister of Foreign Affairs, Fatin Rustu Zorlu, before his departure from Istanbul to Ankara this morning, talked with members of the press at Yesilkoy airport and replied to various questions put to him.

The Minister of Foreign Affairs made the following reply in connection with the question concerning the projected announcement to be made by the British Government about the question of Cyprus: "A decision has not yet been taken on the question of Cyprus. Talks are going on between parties concerned on this subject. These talks will also continue after the new Greek Government is formed. Our views on this matter have been very clearly expressed to the British Government and to world public opinion: Turkey is persevering that the most radical and the only solution is that of partition of the island. Also, Turkey is certain that the implementation of the principle of self-determination will produce this result. As a matter of fact, in his statement of December 19, 1956, the British Colonial Secretary, Mr. Lennex-Beyd, anticipated the same result."

Fatin Rustu Zorlu went on to say: "We are in constant contact with the British Government on this national problem to which we are very sensitive. We feel certain that we shall not be faced with any fait accompli in this problem which concerns Turkish-British friendship and which constitutes a touchstone in the relations between the Turkish Government, its people and England. The entire world is now convinced that we shall not sacrifice our rights on the island and that the Turkish national will shall prevail in this respect. Turkey believes that partition of the island is the best formula for the national development of the Turkish community in the island and the establishment of the security of the fatherland as well as the solution of the dispute between the three countries. Turkey has made the necessary sacrifice for reconciliation. Now it is her right to expect others also to act with the same understanding."

In reply to a question whether the recent events in Lebanon may cause certain complications in the Middle East, the Minister of Foreign Affairs said: "We are pleased by the courageous actions by the Government officials protecting the legitimate Government of Lebanon from the activities launched against it. We are certain that the independence of this country will be

UNCLASSIFIED

UNCLASSIFIED
(Classification)

Page 2 of 2
Encl. No. 1
Desp. No. 735
From Ankara

preserved by this speedy action on the part of the Lebanese Government. We are of the opinion that it is the duty of all Democratic countries to support the legitimate Government of Lebanon in accordance with both the United Nations Charter and with other treaties. We are pleased to see that these countries are conscious of this and are acting accordingly."

In reply to a question whether Lebanon had requested help from Turkey, the Minister of Foreign Affairs said: "The Lebanese themselves have stated that they requested help from their friends and allies in their critical days. You know that she is receiving aid at this moment. The fact that Lebanon's national will manifested itself in favor of its legitimate Government, enabled her to take the situation in hand even before help arrived. However, there is nothing more natural than for democratic countries to give aid to Lebanon which is protecting itself against those who are trying through illegal means to overthrow the legitimate Government and to deprive Lebanon of her independence."

In reply to a question about the events in France, Zorlu said: "We hope that the situation will improve."

Translator: Seyhullah Turan

UNCLASSIFIED

2
Rec'd
3-12

Air Pouch

UNCLASSIFIED

7825/3659
XR 7825/105
790d-5
788-5
Despatch No. 542

Document must be returned
to the
Central Files

FROM: Amembassy ANKARA
TO: Department of State, WASHINGTON March 6, 1959

REF: Action/ W Rmp 2 rec 8 6-1 W/mse B L-2 ID-4 UPR 10/1-1
Neasy to CIA-10 OSD 4 ARMY-4 NAVY-3 AIR-3 USIA-10
P.S 510-1, 010-3 E-7 EUR-5

SUBJECT: BAGHDAD PACT: Statements Delivered Following the Signing of Bilateral Agreements with Turkey, Iran and Pakistan

There are enclosed copies of the formal statements delivered on the occasion of the signing of bilateral Agreements of Cooperation in Ankara on March 5, 1959, between the Government of the United States and Governments of Turkey, Iran and Pakistan, respectively. The signing officials and spokesmen for the other signatory states were the Foreign Minister of Turkey, Fatin Rüstü ZORLU; the Ambassador of Iran to Turkey, General Hassan ARFA; and the Ambassador of Pakistan to Turkey, Sayid M. HASSAN. In addition, the Ambassador of the United Kingdom, Sir Bernard BURROWS, delivered a formal statement.

7825/3-659

Fletcher Warren
Fletcher Warren

Enclosures: *all*

1. Statement of Foreign Minister of Turkey.
2. Statement of Ambassador of Iran.
3. Statement of Ambassador of Pakistan.
4. Statement of Ambassador of the United Kingdom.

Copies sent to: *TEHRAN L. 5 01*
Tehran, Karachi, London.

JMR
JMRoland:rar

NEA
MESSAGE CENTER
FILED
1959 MAR 16 AM 9:30

CIA

UNCLASSIFIED

all

UNCLASSIFIED

Page No. 1 of 2
Encl. No. 1
Desp. No. 542
From: Ankara

STATEMENT OF THE MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS
OF TURKEY, FATİH RÜSTÜ ZORLU, FOLLOWING THE
SIGNING OF THE BILATERAL AGREEMENT WITH THE
UNITED STATES - MARCH 5, 1959

Excellencies, Gentlemen,

We have just witnessed with immense satisfaction the signing of Agreements of Co-operation as envisaged in Article I of the Baghdad Pact and London Declaration between the Governments of Turkey, Iran and Pakistan and the Government of the United States of America.

I consider it a distinct pleasure and honour that such a momentous event has taken place in the capital of my country, among great friends and allies. I am confident that everyone in this room is aware that another great step has been taken, a milestone crossed within the framework of our defensive alliance, the Baghdad Pact; another line of security has been erected against any aggressive design directed toward our region; another momentum has been added to the aims and ideals of our alliance which are the maintenance of peace and security and the preservation of the independence and territorial integrity of our respective countries.

These Agreements will secure a constructive and effective military readiness and economic cooperation in peace time within the framework of the Baghdad Pact. They will provide a new basis for close cooperation in every field between our countries joined together for the maintenance of Democracy, freedom and a world peace in honour and justice.

It would, I think, be fitting to mention here with sincere satisfaction and appreciation the association of the Government of the United States of America with the Baghdad Pact and its efforts to strengthen it, ever since the inception of our alliance.

It is we believe the enlightened self-interest and the desire of maintaining peace and security in the world that prompted the great American nation to join forces with the regional members of the Baghdad Pact determined to resist aggression, direct or indirect. This fact is clearly indicated in the Agreements that we just signed where it is stated that "the United States of America regards as vital to its national interests and to world peace the preservation of independence of Turkey, Iran and Pakistan."

UNCLASSIFIED

UNCLASSIFIED

Page No. 2 of 2
Encl. No. 1
Desp. No. 542
From: Ankara

I believe that we can better understand the importance and the meaning of these agreements if we look back a few years. Ever since its inception, the forces of aggression, fully aware of the importance and the vitality of the Baghdad Pact, have not ceased to level their attacks against it.

I should like to say in this respect, now that the terms of these agreements are known, no well-intentioned state or group of states can have any cause of alarm or anxiety, since these agreements are consistent with the objectives of the United Nations Charter. They will contribute in bringing peace, security and stability to the area and to the countries which they cover.

I wish to reaffirm that the agreements which we have just signed are aimed solely at the defense of the countries involved.

Before concluding, I wish to express our sincere congratulations to our friends and allies for their wisdom and determination in bringing into being yet another instrument of cooperation for defense and economic development in the interest of peace.

I consider it my pleasant duty to pay tribute to President Eisenhower and Secretary of State John Foster Dulles for their unflinching and resolute efforts for the security and stability of our region as well as for the cause of democracy and world peace. May these agreements bring peace and prosperity for Nations.

On this auspicious moment I should like to raise my glass to the health of

His Imperial Majesty Mohammad Reza Pahlavi
President Ayyub Khan
Her Majesty Queen Elizabeth the Second
President Eisenhower

and drink to the prosperity and happiness of our friends and allies.

UNCLASSIFIED

CONFIDENTIAL

(Classification)

Page 8 of 9

Encl. No. _____

Disp. No. 597

From Ankara

CLASSIFIED ANNEX

The seriousness of Turkey's economic situation has reached the point where additional economic aid has become a matter of extreme urgency to the Government of Turkey. On the grounds that the new stabilization program was at stake, the USOM/T Director was asked to support the immediate release of the remaining \$45 million of this year's Defense Support program (\$70 million). The Foreign Office submitted economic data showing import requirements, export estimates and balance of payments projections for 1958-1960. These figures reveal a B/P gap of about \$150 million in 1958 and \$90 million in 1959, after assuming U.S. Defense Support aid at \$80 million a year. Subsequently, USOM/T received a cash projection for the first six months of 1958 showing a gap between payments and receipts of \$40 million. On the basis of this cash position projection and the shortfall in dollar sales of tobacco (\$25.8 million for 1957-58 as compared to \$56 million for 1956-57) it seemed likely that Turkey would be hard pressed to meet its hard core dollar imports and debt payments. At the end of the month the Turkish Government submitted a detailed program for the remainder of the 1958 Defense Support Aid. This program consisted of \$10 million for the private sector; \$7 million for the Turk share of freight costs for the Defense Support and PL-480 programs; \$15 million for POL; and \$13 million for the public sector. USOM/T has requested authority from Washington to discuss a \$50 million second slice excluding POL.

On February 14-15 Foreign Minister Zorlu accompanied by a high level Foreign Office group stopped off in Bonn en route to the OEEC Ministerial Meeting in Paris. The visit was presumably a follow up to an approach which Prime Minister Menderes is said to have made to Chancellor Adenauer at the NATO meeting last December, at which time the Turks were encouraged to believe the Federal Republic might be sympathetic to a request for special economic assistance. Zorlu is reported to have talked primarily with German Minister of Economy Erhard to whom he stressed the importance of Turkey's geopolitical position and the need for economic aid to help it out of the present economic crisis. The Germans, while generally sympathetic, reportedly pointed out that the help already given, including the munitions contract, went beyond normal economic support, and they recommended that the Turks present their problem to the OEEC and the IMF. They implied that if a multilateral program could be worked out through these organizations, as was recently done by France, that they would be willing to support it. The U.S. Ambassador in Ankara and the USOM/T Director have been asked what special assistance the U.S. would be prepared to give such a program, and have been told that in the event of adequate U.S. support the Turkish Government is prepared to undertake whatever economic measures are worked out with the OEEC and the IMF.

Turkey's petroleum situation did not improve during February, and at the end of the month there were still only about 30-days' supply of most civilian POL products. The four oil supplying companies received the equivalent in sterling of \$1.9 million on February 28, following payments of \$2.5 million equivalent in sterling on January 31. This left \$4.8 million, not including old arrears, still due at the end of the period for which they had agreed to extend credit. Caltex had reportedly refused to load two tankers which were in the Persian Gulf until the overdue amounts were paid, and the other suppliers were expected to do the same. One possible solution appeared to be dollar receipts from tobacco sales

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

(Classification)

Page 9 of 9
Encl. No. _____
Desp. No. 597
From Ankara

which should be available shortly. Although the POL problem has been an annual occurrence in recent years, this year it has arisen earlier than usual, further emphasizing Turkey's present cash crisis.

As the Turkish economy entered TFY-1958, the outlook was the worst in recent years. Foreign exchange reserves were down to the point where even the most pressing obligations, such as POL payments, could not be met. Domestic industry continued to be shackled by the Government's shortage of foreign exchange and the consequent inability to acquire essential raw materials and spare parts. There were signs of a recession in the textile industry, one of the country's largest. The Government's efforts to curb inflation and supply the market with essential goods through a system of arbitrary price ceilings appeared to be stalled. The export picture for the coming months was equally bleak with only limited amounts of most of Turkey's specialty crops available and these at generally noncompetitive prices. This was particularly applicable to Turkish minerals. Dollar tobacco sales for the 1957-58 season have been less than one half of those for 1956-57.

On the other hand there were increasing signs that the Government leaders were aware of the seriousness of the economic situation and making a genuine, if limited, effort to meet it. The TFY-1958 Budget as passed by the GNA was reasonable and, when considered in the light of the sharp price increases of the past year, probably represented a decrease in actual terms over TFY-1957. If adhered to, it should be a stabilizing factor. Although Central Bank credit and notes in circulation increased in February after the decline of the previous two months, this did not appear to reflect a shift from the Government's stabilization program.

Perhaps the most hopeful sign was the expressed willingness of the DP Administration to put their problems before the OEEC and the IMF in the near future and to accept the recommendations of these bodies if adequate outside support for the economic measures required could be assured. Even with the best intentions, it appeared likely that Turkey would need substantial additional foreign aid to carry out an effective economic stabilization program, and a large part of it would have to come from the U.S.

CONFIDENTIAL

INCOMING TELEGRAM

Department of State

ACTION COPY

RM/R

CONFIDENTIAL

35-L
Action

NEA

FROM: Ankara

Control: 13764

Rec'd: March 21, 1958
12:54 p.m.

Info

RMR

TO: Secretary of State

*an.
3/21
L/*

SS

NO: 2438, March 21, 6 p.m.

G

SP

C

W

L

INR

EUR

WMSC

E

DCL

NIACT

SENT DEPARTMENT 2438; REPEATED INFORMATION BONN 24, PARIS TOPOL 26.

JOINT EMBASSY/USOM MESSAGE

Following are highlights of Foreign Minister Zorlu's comments to Ambassador Warren on March 21 re economic problem.

ICA Begin paraphrase

During my visit Paris last week, I saw French Finance Minister Pflimlin and Under Secretary, also Maudlin. They promised to do their best. We plan with Cahan to inform heads of OEEC delegates individually our determination go ahead. Cahan will make report his Turk visit and will distribute to various OEEC delegates. We want EPU/OEEC delegates get together Paris to consider our problem with us.

I am also planning send Esenbel to Washington to see IMF. He will be accompanied by Finance Ministry representative and will leave end this week or early next week. There is to be no publicity on visit.

We are serious about measures we will take. We know more or less what US wants in this respect. We want to know extent of US aid and we need this information in order move quickly. We are also approaching Germany in same way. US and Germany are really only two important countries able help Turkey. Help from other countries would only be symbolic and for debt consolidation. We will probably request waiver debt repayment for two-year period and in this way US will not be paying European debts either directly or indirectly.

French stated

PERMANENT

RECORD COPY • This copy must be returned to RM/R central files with notation of reproduction taken

CONFIDENTIAL

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED

THIS DOCUMENT IS TO BE RETURNED TO THE RM/R CENTRAL FILES

882.00/3-2158

HBS

Confidential

CONFIDENTIAL

-2- 2438, March 21, 6 p.m. from Ankara

French stated they knew before hand to what extent they would receive aid if they put their house in order.

Turkey determined to drive ahead on this matter and get it settled at earliest possible moment.

End paraphrase.

I promised report above Washington. Believe position outlined EMBTEL 2257 and DEPTTEL 2807 continue valid.

As statement re French precedent not in accord our understanding here, would appreciate clarification.

WARREN

SW:WAH/6

REC'D
march
~~22~~ 21 1958
Economic Section
Office of Greek, Turkish
and Iranian Affairs

CONFIDENTIAL

JO'8

INCOMING TELEGRAM

Department of State

ACTION COPY

53-52

OFFICIAL USE ONLY

Action
NEA

Classification

Control: 16115
Rec'd: August 26, 1958
2:30 p.m.

Info
RME

FROM: Ankara
TO: Secretary of State

SS
W
C
SP
C
L
IO
INR

NO: 712, August 26, 3 p.m.

H
ETR
P
WMSC
E
TRC
DCL

SENT DEPARTMENT 712, REPEATED INFORMATION PARIS 43, LONDON 131,
BOEN 24, ROME 75, ISTANBUL, IZMIR, ISKENDERUN UNNUMBERED.

TCA
CIA
OSD

PARIS FOR USRO, WEST AND THURSTON.

RCME FOR LISTER.

On August 25, Foreign Minister Zorlu gave stag dinner for myself and some 25 of my collaborators and staff members, including Generals Riley (USOM/T) and Mead (Chief/JUSMMAT), as testimonial GCT appreciation of joint Turk/US economic aid negotiations which recently culminated in foreign economic assistance to Turkey of \$359 million of which \$234 million from US. In addition Zorlu Minister Defense Etem Menderes, newly appointed Chief TGS General Erdelhun, Minister Commerce Aker, Minister Coordination Ataman, and score of other senior Turk military and Foreign Office, Finance, Commerce and Industry Ministry officials attended.

Dinner was marked by exceptionally warm toast proposed by Zorlu who read from prepared text with excuse that his limitations in English precluded his learning speech "by heart", but that nevertheless his words "from heart". Following are Zorlu's remarks (unnecessary words deleted):

QUOTE

Mr. Ambassador, dear friends,

As you see, we are gathered here this evening as great friends. Our company includes various Cabinet Ministers of Turkish Government and high-ranking officers of Turk administration, as well as of United States Embassy, heads of various United States aid

PERMANENT

OFFICIAL USE ONLY

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

RECORD COPY • This copy must be returned to RWR Central files with notation of action taken. UNLESS UNCLASSIFIED

The Document must be returned to the RWR Central Files

9/3
G-T
16

882.10/8-2658 HBS

OFFICIAL USE ONLY

OFFICIAL USE ONLY

-2- 712, August 26, 3 p.m., from Ankara.

States aid missions and their officers. In one word, those who are actively working on Turkish-United States cooperation are all here.

I do not generally like after-dinner speeches, but, I must admit, it is impossible to keep quiet among such good friends. It is impossible not to express my feelings towards such fine example close friendship.

Distinguished friends,

This gathering tonight, certainly has special significance. First of all, it is always great pleasure for us meet our American friends, to gather around a table and to renew our friendship. Furthermore, particularly today, this pleasure is full of meaning and significance. In fact, Turkish-American friendship and cooperation during last two months have been tested anew, and have gone through this test with remarkable success.

I am, of course, referring to recent events in the Middle East and to new development of the Turkish-American cooperation in economic field.

Developments in both of these fields, that is, in political as well as economic, have shown to us once again how closely our countries are tied together. They have also shown to us very clearly, sincerity and honesty of the United States in its purposes. At same time developments in economic field constitute fine example understanding and good will of United States in offering its aid and support to Turkey in its efforts for economic development of country.

There is no doubt that results obtained have further strengthened the confidence and respect of two countries for each other.

While stating these facts, we also realize the effective value of efforts spent by you, representatives of the United States-Ambassador Warren, General Riley, General Mead and their distinguished collaborators.

Thus, I

OFFICIAL USE ONLY

OFFICIAL USE ONLY

-3- 712, August 26, 3 p.m., from Ankara.

Thus, I shall conclude by expressing my gratitude to you and wish to propose toast to everlasing Turkish-American friendship.

UNQUOTE

Following this, I proposed a toast in return to "our ally, Turkey", stressing honor and privilege I and my collaborators feel to be working with such staunch friend in trying time. Referring to mbr* association in UN, NATO and bilateral lsdqm* I emphasized our gratification at happy results economic negotiations and I pointedly mentioned that though GOT would be subjected to many internal pressures and there would be many difficulties in road ahead, nevertheless we were certain that GOT would steadfastly carry out program and that shoulder to shoulder Turkey and US will overcome obstacles and prove again value of mutual cooperation.

WARREN

RBW/5

* As received. Verification upon request.

OFFICIAL USE ONLY

OFFICIAL USE ONLY

INCOMING TELEGRAM

Department of State

ACTION COPY

33

UNCLASSIFIED

Action

NEA

Info

SS

G

SP

L

INR

H

EUR

P

UOP

IRC

OCB

USIA

CIA

OSD

ARMY

NAVY

AIR

RMR

FROM: ISTANBUL

TO: Secretary of State

NO: 728, MAY 13,

PRIORITY

SENT DEPARTMENT 728, REPEATED INFORMATION ATHENS 57, ANKARA 378.

ZORLU AND AVEROF HELD JOINT PRESS CONFERENCE HILTON HOTEL AFTERNOON ELEVENTH. MEETING OPENED WITH EXPRESSIONS BY BOTH OF IMPORTANCE THE CONCEPT GREEK TURKISH FRIENDSHIP BOTH FOR CULTURAL REASONS AND BECAUSE NEED FOR UNITY IMPOSED BY POLITICAL SITUATION IN AREA. BOTH DREW ATTENTION TO FACT THAT EFFORTS REVIVE GREEK TURKISH FRIENDSHIP SERVICE TO INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY. SUMMARY ANSWERS SPECIFIC QUESTIONS BY GREEK, TURKISH AND FOREIGN CORRESPONDENTS FOLLOWS:

FISHING: ZORLU SAID THIS PROBLEM DISCUSSED BY PRIME MINISTERS NOTED IT COMPLICATED BY QUESTIONS SMUGGLING AND PROTECTION FINANCIAL INTEREST, SAID DECISION REACHED EXAMINED AT LENGTH THROUGH MEDIUM OF COMMITTEE WHICH WILL BE ESTABLISHED TO INVESTIGATE THIS AND SEVERAL OTHER (UNSPECIFIED) PROBLEMS. AVEROF EXPANDED ALONG THE SAME LINE.

REPLY GREEK QUESTION WHETHER UNITY OF VIEW REACHED ON MIDDLE EAST PROBLEMS AVEROF SAID TERM "EXCHANGE OF VIEWS" SHOULD BE USED. ADDED IT "IMPOSSIBLE FOR MANKIND TO HAVE COMPLETE UNITY VIEWPOINTS ALL SUBJECTS". CONCLUDED BOTH AGREED UPON IMPORTANCE DEFENSE AND WELL BEING ALL MIDDLE EAST COUNTRIES.

BAGHDAD PACT: ASKED RE GREEK MEMBERSHIP BAGHDAD PACT AVEROF SAID THIS ISSUE HAD NOT BEEN DISCUSSED. ZORLU EXPANDED BY SAYING BAGHDAD PACT IS IN "NORTHERN TIER" COMPRISING SPECIAL AREA, NOT OF DIRECT INTEREST TO GREECE.

BALKAN PACT: ZORLU SAID BALKAN PACT DISCUSSED, BUT WOULD HAVE BEEN "INDELICATE" FOR CONCLUSIONS TO BE REACHED IN ABSENCE THIRD MEMBER.

PRIME MINISTERS VISIT TO CYPRUS: ZORLU SAID SUBJECT VISIT WOULD BE

Control: 7635
Rec'd: MAY 13, 1959
7:10 AM

RECEIVED
MAY 11 11 10 AM
NEA CENTER

This Document must be returned to the RMR/R Central Files

982.61/5-1359

LLR

UNCLASSIFIED

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

PERMANENT

RECORD COPY • This copy must be returned to RM/R central files with notation of action taken •

UNCLASSIFIED

-2- 728, MAY 13, FROM ISTANBUL

WOULD BE DISCUSSED AFTER "MENDERES PLANNED VISIT TO ATHENS" AND AFTER COMPLETION OR "PERHAPS EVEN BEFORE" COMPLETION WORK OF CYPRUS CONSTITUTIONAL COMMISSION.
MINORITIES: ZORLU SAID HE REGARDS MINORITIES IN TWO COUNTRIES NOT AS SEPARATING BUT AS UNIFYING FORCE "ANYWAY, GREEKS IN TURKEY NEVER TREATED DIFFERENTLY FROM TURKS". AVEROF SAID HE SHARED ZORLUS VIEW. SAID TURKS IN GREECE TREATED IN BEST MANNER EVEN WHEN RELATIONS WITH TURKEY IN WORST PHASE. INVITED TURKISH NEWSPAPERMEN VISIT WESTERN THRACE AND REPORT ON SITUATION TURKS THERE. SAID GREECE PREPARED TO DO EVERYTHING POSSIBLE FOR THESE TURKS.

ASKED WHETHER CYPRUS AGREEMENT RESULT DESIRE REVIVE GREEK TURKISH FRIENDSHIP OR RESULT INTERNATIONAL EVENTS ZORLU SAID "PRINCIPAL FACTOR PERMITTING SOLUTION CYPRUS PROBLEM IS INVESTMENT IN FRIENDSHIP MADE BY ATATURK-VENZELOS IN RECOGNITION LOCATION AND MUTUAL INTEREST OF TWO COUNTRIES. AVEROF AGREED, SAID CYPRUS NOT SACRIFICED TO PLITICAL CONSIDERATIONS, ADDED "WITHOUT CENSURING TRADITIONAL FRIEND ENGLAND." WANTED POINT OUT NEITHER GREECE NOR TURKEY WANTED CONTINUATION COLONIAL ADMINISTRATION.

MEDITERRANEAN PACT: ZORLU SAID TURKEY FAVORS GOOD RELATIONS ALL MEDITERRANEAN NATIONS, HAS MADE NO EFFORT PROMOTE ACTION ON THIS OLD QUESTION, DOES NOT FEEL IT NECESSARY TAKE POSITION AT THIS STAGE.

IN RESPONSE QUESTION ZORLU SAID PROHIBITION GREEK NEWSPAPERMEN ENTERING TURKEY LIFTED RECENTLY.

IN REPRISAL ON TURKS IN THRACE AVEROF DENIED GREEK SUPPORT REACTION IN TURKISH COMMUNITY BUT SAID LAUSANNE TREATY OBLIGES GREECE LET COMMUNITY REACH OWN DECISIONS AND ABSTAIN ATTEMPTS FORCE REFORMS. ADDED GREECE WILL TRY ENCOURAGE REFORMS IN FUTURE CONFERENCE CONCLUDED WITH ZORLUS STATEMENT EMPHASIZING NECESSARY GOOD RELATIONS FOR NATIONAL INTEREST BOTH COUNTRIES.

STORY SURPRISINGLY ONLY SECOND OR THIRD PLACE IN ISTANBUL PRESS TODAY, FOLLOWING ANKARA REPORTS ACTIVITIES IN GNA YESTERDAY. EDITORIAL AND PUBLIC REACTION VERY LIMITED OWING ABSENCE SOLID INFORMATION IN JOINT COMMUNIQUE OR AS RESULT PRESS CONFERENCE.

CUTHELL

RA/23

UNCLASSIFIED